Shree Samstan

Gokarn Partag

-ali Jeevotta

Math

7147
Gen->619

500 ೫೦೦ ५००

SHREE SAMSTHAN
GOKARN PARTAGALI JEEVOTTAM MATH

500 ೫೦೦ ५००

2306

500 ೫೦೦ ५००

PANCHA-SHATABDI MAHOTSAV

at Partagali, Canacona - GOA

500 ೫೦೦ ५००

Friday, 8th April to Sunday, 10th April 1977

॥ श्री रामदेव वीर विठ्ठलौ प्रसन्नौस्ताम् ॥

We offer our humble Pranaams for the blessings of His Holiness Shrimad Vidyadhiraj Teertha Shripad Vader Swami of Shree Gokarn Partagali Jeevottam Math

and

Our sincere prayers to Shree Ramdev Veera Vithal for the spiritual uplift of mankind

V. M. SALGAOCAR & BROTHER PVT. LTD.

Mine Owners ※ Mineral Ore Exporters

Ship Owners, ※ Barge Builders

&

Importers

P. O. Box No. 14

VASCO-DA-GAMA

GOA - 403 802

Grams : VIMSON

Telex : VIMSON 0191 - 211

Phones : 2394, 2405, 2437

OFFICES AT

BOMBAY, NEW DELHI & BANGALORE

श्री संस्थान गोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मठाच्या पंचशताद्धि महोत्सवा निमतीं आपैल्या मठाच्या शिष्यवर्गाच्या संमेलनावेकार

आमी मनापासून

मठाचो उत्कर्ष, सगळ्या समाजाची भरभराट

आनी

हें साध्य करून वेंक्क

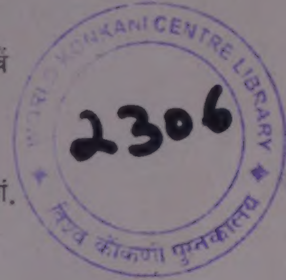
परमपूज्य श्री स्वामीमहाराज श्रीमद्‌विद्याधिराजतीर्थ

हां कां

उत्तम आरोग्य आनी उदंड आयुष्य मेळचें

अशें

श्रीरामदेव वीरविठ्ठलाकडे अंतःकरणापासून मागतां.

KONKANI CENTRE LIBRARY
2306
कोंकणी पुस्तकालय

पणजे-गोय, ता. ८-४-१९७७

मेसर्स पुरुषोत्तम रामनाथ केंणी आनी हॉटेल मांडोव्ही

तारेचोपत्तो : **श्रीरामनाथ-पणजे**

तेलेफोनाचो नंबर : २३०६

तारेचोपत्तो : **मांडोव्ही पणजे**

तेलेफोनाचे नंबर : २२८६ ते २२९०

TALAULICAR INDUSTRIES

Manufacturers & Exporters
of
NATURAL RED OXIDES
of the purity of above 96%
conforming to I. S. Specifications

SHADES :
I. S. 412 & I. S. 449

Bankers:
Canara Bank
Central Bank of India
State Bank of India
PANAJI - GOA

Registered Office :
" HIRA MAHAL "
PANAJI - GOA
Gram : ' HIRA '
Phones : Off. 2615 Res. 3221

Shree Samsthan Gokarn Partagali Jeevottam Math
Pancha-Shatabdi Mahotsava Samiti Central Committee

1 Shri Vasantrao Srinivassa Sinai Dempo, President, Panjim
2 " Puruxotoma Ramanata Quenim, Vice-President, Panjim
3 " Panduronga Datta Kamat Timblo, Vice-President, Margao
4 " Voicunta Srinivassa Shenvi Dempo, Vice-President, Panjim
5 " Gurudas Datta Kamat Timblo, Vice-President, Margao.
6 " Vassudev Mahadeo Salgaocar, Vice-President, Vasco Da Gama
7 " Vishnu Vassudeva Kamat Tarcar, Vice-President, Panjim
8 " Anant Narcinva Naik, Vice-President, Margao
9 " Madhusudan Datta Kamat Timblo, Vice-President, Margao
10 " Madhav Upendra Sinai Talaulicar, Vice-President, Panjim
11 " Ramcrishna Mahadeo Salgaocar, Vice-President, Vasco Da Gama
12 " Vishnu Soiru Naik Gaunecar, Vice-President, Panjim
13 " Vassanta Subraya Joshi, Vice-President, Vasco Da Gama
14 " Venctesh Govind Kamat Azrekar, Vice-President, Mapusa
15 " Ammembal Narayan Pai, Vice-President, Bangalore
16 " Rangappa Pandurang Kamat, Vice-President, Hubli
17 " Nagappa Subraya Pai, Belgaum, Vice-President
18 " Manjunath Vaikunth Shanbhag Burdekar, Vice-President, Kumta
19 " Anant Mukund Kamat (Macson), Vice-President, Bombay
20 " Dr. Ammembal Purushottam Pai, Vice-President, Bombay
21 " Pundalik Kantu Naik, Vice-President, Bombay
22 " H. Ananda Rao, Vice-President, Bombay
23 " Madhavrao Achyut Pai, Vice-President, Bombay
24 " Baba Hiru Naik, Vice-President, Morgim
25 " Atchuta Gopal Pai Raiturkar, Treasurer, Margao
26 " Chandrakant Shantaram Keni, Secretary, Margao
27 " Madhukar Yeshwant Mordekar, Jt. Secretary, Margao
28 " Srinivassa Trivicrama Sinai Cuncoliencar, Jt. Secretary, Margao
29 " Damaji Bablo Shenvi Kossambe, Jt. Secretary, Margao
30 " Panduranga Jaganata Poi Fondecar, Jt. Secretary, Margao

श्रीमठ पर्तगाळी
श्रीशके १८९९
पिंगल संवत्सर
चैत्र शु॥१० मी
बुधवार

श्री विठ्ठल

श्रीमत्सकल सुरनिकर मुकुटमणिरंजित दिव्य
श्रीरामदेव वीरविठ्ठल चरणकमलसंततानुराधक
श्रीसंस्थान गोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मठाधीश
श्रीमत्कमलानाथतीर्थ श्रीपाद वडेर करकमलसंजात
श्रीमद्द्वारकानाथतीर्थ श्रीपाद वडेर वरकुमारक
श्रीमद्विद्याधिराजतीर्थ श्रीपाद वडेर यांनीं

अत्यन्त प्रिय शिष्यवर्गान्तर्गत वसंत श्रीनिवास शेणवी धेंपे: पंचशताब्दि महोत्सव समिति अध्यक्ष यांस श्रीमन्नारायण स्मरण पूर्वक केला आशीर्वाद.

श्री संस्थान गोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मठस्थापनेपासून यंदा ५०२ पांचशें दोन वर्षें होत आहेत. आद्य मठाधीश श्रीमन्नारायणतीर्थ श्रीपादवडेर यां पासून आमचे गुरुवर्य पर्यंत परंपरा २२ झालेल्या आहेत. अशा विद्वान तपोनिष्ठ चारित्र्यवान् अगाध कर्तृत्ववान् स्वामीजींचा इतिहास ऐकून अलीकडील स्वामीजींचा व्यवहार समितींतील लोकांनीं जाणून भारतभर पसरलेल्या शिष्यवर्गाचा व श्रीसंस्थानचा परिचय व सुदृढ संबंध राखणें विषयीं विचारविनिमय करणेच्या उद्देशानें तुह्मीं महापर्वणिकाल ह्मणजे पंचशताब्दि निमित्त त्रिदिनात्मक महोत्सव कार्यक्रम ठरविलेला आहे. हें समजून फार संतोष होत आहे. असें हें महान् कार्य अनेक लोकांच्या सहायानें होणेंचें असल्यानें त्यां त्यां लोकांकडून तुह्मांस सहाय्य मिळो आणि श्रीरामदेव वीरविठ्ठल कृपेनें तुह्मीं अंगीकृत वरील महान् कार्य निर्विघ्न पार पडो व अध्यक्षांसह सर्व समितीच्या सभासदांस तसेंच या कार्यांत तनुमनधन द्वारा सहाय्यकांनाही आयुरारोग्यैश्वर्यादि प्राप्त व्होवो. असें श्रीरामदेव वीरविठ्ठल सन्निधीं प्रार्थून आशीर्वाद देत आहोंत.

श्री

श्रीसंस्थान गोकर्ण पर्तगाळ जीवोत्तम मठ

पंचशताब्दि महोत्सवाचें प्रयोजन

गोव्यात आणि देशात सर्वत्र इतिहासवशात् विखुरल्या गेलेल्या सारस्वत समाजाच्या अस्मितेचा व एकतेचा प्राणरक्षक मानदंड असें ज्याला सार्थपणे संबोधता येईल त्या श्रीसंस्थान गोकर्ण पर्तगाळ जीवोत्तम मठाचा पंचशताब्दि महोत्सव यंदा साजरा होत आहे. ही अतीव आनंदाची व समाधानाची बाब आहे. समाधान अशासाठी की, एका समाजाच्या संधारणाचे व संघटनाचें कार्य सतत पांच शतकें यशस्वीपणें पार पाडून तो समाज अधिकाधिक ऊर्जस्वल बनविणाऱ्या मठाच्या यशोगाथेचें हें संकीर्तन आहे. आणि आनंद अशासाठी की, असा हा अपूर्व सोहळा घडवून आणण्याचें व त्यांत सहभागी होण्याचें भाग्य आम्हा मठानुयायांना लाभत आहे. हा सोहळा स्वातंत्र्याच्या वातावरणांत साजरा होत आहे हाहि एक विशेष होय. श्रीमठाच्या इतिहासांत यापूर्वी महत्वाचे टप्पे आले नाहीत असें नव्हे. पण त्या टप्प्याचें कायम स्मरण राहावें, इतिहासात त्यांची कायमची नोंद राहावी अशा दृष्टीनें त्यांना सोहळयाचें रूप देणें पारतंत्र्यामुळें शक्य झालें नव्हतें. पांच शतकांची गौरवशाली परंपरा असलेला असा हा मठ आहे. या मठाची पंचशताब्दि साजरी करण्यामागील हेतु आत्मप्रौढीचा नाहीं. मठाला तशा गोष्टीची गरजहि नाहीं. कारण कसल्याहि प्रकारची जाहिरातबाजी वा प्रचार न करतां गेलीं पांच शतकें मठानें आपलें अंगीकृत कार्य अखंडितपणें चालविलें आहे. हें कार्य केवळ शिष्यपरिवारापुरतेंच नव्हे तर सर्वांनाच ज्ञात आहे. आणि सर्वांनाच ह्या कार्याची कृतज्ञतापूर्वक नोंद घेणें भाग पडलेलें आहे.

श्रीमठाला तेवीस स्वामींची अखंडित परंपरा लाभली आहे आणि या स्वामींनी अक्षरशः आसेतु हिमाचल पुण्यसंचार करून धर्म व अध्यात्म यांचा प्रचार व प्रसार केला आहे. अनेक अस्वस्थ मनांना दिलासा दिला आहे.

पंचशताब्दि महोत्सवाचा एक भाग म्हणून पर्तगाळी विकास योजनेचा शुभारंभ करण्यासाठी चैत्र शुद्ध द्वितीया शके १८९९, सोमवार, दिनांक २१ मार्च १९७७ हा दिवस निश्चित करण्यांत आला. ह्या दिवसाचे माहात्म्य मठाच्या व मठानुयायांच्या दृष्टीनें आगळेंच आहे. ह्या दिवशीं श्रीसंस्थान गोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मठाच्या संस्थापनेस ठीक ५०२ वर्षे पूर्ण झालीं. त्या दिवशीं वर्षापूर्वी फलुमारु मठाधीश उडपी, श्रीरामचंद्रतीर्थ बदरिकाश्रमांत गेल्यावेळीं समवेत असलेल्या माधव नामक अत्यंत चाणाक्ष, हुशार व कुलशील संपन्न अशा ब्रम्हचाऱ्यास संन्यासाश्रम देऊन श्रीमन्नारायणतीर्थ नामाभिधान बहाल केलें आणि श्रीवीर रामचंद्राची मूर्ती त्यांच्या स्वाधीन करून पश्चिम भारतात त्यांच्या समाजाला धर्मोपदेशासाठी प्रेषित केलें. हेच श्रीनारायणतीर्थ स्वामी महाराज प्रस्तुत मठाचे संस्थापक होत. विशेष योगायोग हा कीं शालिवाहन शकाच्या तिथीनुसार मठाचे विद्यमान स्वामीजी श्रीमत् विद्याधिराजतीर्थ यांच्या गुरुपीठारोहणाची तिथीहि चैत्र शुद्ध द्वितीया हीच आहे. त्यामुळें मठानुयायांच्या दृष्टीने यंदाचा २१ मार्च हा दिवस एक प्रकारें कपिलाषष्ठीचा योग ठरला.

तशी पर्तगाळी मठाच्या संस्थापनेची कथाहि निराळीव योगायोगाचीच आहे. श्रीमन्नारायणातीर्थ स्वामी यांनीं बदरिकाश्रमाहून येऊन भटकळ येथें संप्रदायाचा पहिला मठ स्थापन केला. (या मठाचा पंचशताब्दिनिमित्त जीर्णोद्धार करण्याचें कार्यहि विद्यमान स्वामीजींनीं आरंभिलें आहे.) या मठाच्या परंपरेतील तिसरे स्वामी श्रीमज्जीवोत्तमतीर्थ श्रीपाद वडेर यांनी श्री गोकर्णक्षेत्रीं, कोटितीर्थावर दुसरा मठ स्थापन केला. या गोकर्ण मठांत मुक्कामात असतांना श्रीमद्रामचंद्रतीर्थ श्रीपाद वडेर या पीठाच्या सहाव्या स्वामींना असा दृष्टांत झाला कीं, सांप्रतच्या मठाच्या मागच्या बाजूला भूगर्भांत स्वयंभू चार प्रतिमा आहेत. स्वामीजींनीं तो श्रीरामचंद्राचा आदेश मानून उत्खनन केलें आणि बरेंच पाषाण भेदल्यानंतर तेथें श्रीराम, सीता, लक्ष्मण व

मारुती अशा चार मूर्ति सांपडल्या. ह्या मूर्ती मठांत आणून त्यांची प्रतिष्ठापना करण्याचा स्वामीजींचा मनोदय होता. परंतु त्याच रात्री पुन्हां असा दृष्टांत झाला कीं, ह्या मूर्ती घेऊन स्वामीजींनी भारताच्या पश्चिम किनाऱ्याने उत्तर दिशेकडे जावे आणि मूर्तिवाहकांना त्या भारी वाटूं लागतील अशा ठिकाणीं मुक्काम करून पुढील आदेशाची प्रतीक्षा करावी. त्या आदेशानुसार दुसऱ्या दिवशीं पहांटे स्वामीजी, मूर्तिवाहक व इतर शिष्यपरिवारांच्या समवेत उत्तरेच्या दिशेनें संचारास निघाले. सूर्यास्ताच्या सुमारास स्वामीजी आपल्या-परिवारासह गोव्यांतील पैंगीण गांवी पोहोचले असतां पैंगी ऋषिंच्या आश्रमाजवळ थकलेल्या वाहकांनी मूर्तींच्या टोपल्या खाली ठेवल्या. त्या दिवशीं स्वामीजींनी पैंगि ऋषिंच्या आश्रमांतच मुक्काम ठेवून श्रीरामचंद्राच्या पुढील आदेशाची ते प्रतीक्षा करूं लागले.

पहांटे स्वामीजींना स्वप्नांत पुन्हां दृष्टांत झाला. या खेपेला असा आदेश मिळाला कीं स्वामीजी, परशुराम भूमीत दाखल झालेले असून उद्या परशुरामाची धेनु स्वत: येऊन स्वामीजींना पुढील मार्ग दाखविल. आणि खरोखरच तसेंच घडलं. सूयोदयाबरोबरच श्रींच्या मुक्कामाच्या दारांत एक गाय येऊन दाखल झाली. स्वामीजींनी धेनूचे पूजन वगैरे केल्यावर गाय चालू लागली. तिच्या मागोमाग स्वामीजींचा परिवार चालत होता.

उत्तरेच्या दिशेनें डोंगर-जंगलें तुडवीत गाय कुशावती नदीच्या तीरावर येऊन थांबली व तेथें एके ठिकाणीं तिनें दुधाची धार सोडली. त्या ठिकाणीं श्रीराम, सीता व लक्ष्मण ह्या तीन मूर्तींची प्रतिष्ठापना करून सध्याचा पर्तगाळी मठ स्थापन करण्यांत आला. पण गाय पुन्हां चालूं लागली व तिने थेट रिवण येथें जाऊन दुसऱ्यांदा दुधाची धार सोडली. तेथेंहि एक मठ उभारून मारुतीच्या मूर्तींची प्रतिष्ठापना करण्यांत आली. नंतर श्रीमद्रामचंद्रतीर्थ स्वामींनीं शिष्याश्रम देऊन श्रीमत्-दिग्विजय रामचंद्रतीर्थ असें नामाभिधान करून पर्तगाळी मठांत त्यांना स्थापन करून स्वत: तपश्चर्येसाठीं रिवण मठाच्या जवळच एक उत्तम गुहा बांधून त्यांत तपश्चर्या करूं लागले. नंतर कांही वर्षांनीं त्याच ठिकाणीं ते वृन्दावनस्थ झाले.

मठाची स्थापना झाली त्या सुमारास भारताचा पश्चिम भाग इतिहासाच्या दुर्दैवी फेऱ्यांत सांपडला होता. खुद्द गोव्यांत पोर्तुगीज अधिमत्ता प्रस्थापित होऊन त्यांनीं ख्रिस्तीकरणाचें सत्र आरंभिलें आणि अनेक लोक धर्म व संस्कृतिरक्षणासाठीं आपापल्या कुलदेवांचे स्मारक घेऊन कोचीन, भटकळ, मंगळूर वगैरे प्रदेशांत जाऊन राहिले. सामान्यपणें वेगळ्या वंशाच्या व भाषेच्या वातावरणांत नव्यानेंच स्थायिक होणारे लोक एक-दोन शतकें कशाला एक-दोन पिढ्या उलटल्या कीं आपल्या मूळ व्यक्तिमत्वाचा विसर पडून तेथील समाजजीवनाच्या अंवतीभंवतीच्या परिसराचा भाग बनतात. पण पर्तगाळी मठाच्या अनुयायांच्या बाबतींत अशी गोष्ट घडली नाहीं. आपली मूळ भूमि सोडून अनेक शतकें उलटल्यानंतरहि त्यांनी आपलें स्वतंत्र व्यक्तिमत्व, स्वभाषा स्वसंस्कृति व स्वपरंपरा अबाधित राखिली आहे, याचें श्रेय मठानुयायांच्या अंगभूत प्रकृतीला जसें जातें तसेंच, किंबहुना त्याहून अधिक प्रमाणांत, मठाच्या स्वामींचा यासाठीं महत्वाचा हातभार लागला आहे. पर्तगाळी मठाच्या स्वामींनीं जेव्हां जेव्हां संधि मिळाली तेव्हां तेव्हां जेथें जेथें शिष्यपरिवार पोहोंचला आहे तेथें तेथें जाऊन धर्म व संस्कृतीचा प्रचार व प्रसार केला आणि मठानुयायांना एकत्र ठेवणारा निष्ठातंतु बळकट बनविण्याचें महाकार्य पार पाडलें. मठानुयायांचे वैयक्तिक व सामाजिक प्रश्न सोडविण्यास व त्यांना एकसंघ राखण्यास मदत केली. परंतु मठाधिपतींनीं हें कार्य कितीहि निष्ठापूर्वक चालविलें तरी ऐतिहासिक कारणांसाठीं त्यावर मर्यादा पडत होती. कारण मुख्य मठ व बहुसंख्य शिष्यपरिवार जेथें होता तो गोवा पोर्तुगीजांच्या सत्तेखालीं पारतंत्र्यांत दिवस कंठीत होता. तर मठानुयायी गोव्याबाहेर जेथें वास्तव्य करून होते ते प्रदेश विभिन्न व्यवस्थेखालीं विभागले गेले आहेत. परिणामीं मठाच्या शिष्यपरिवारांमधील आपसांत संपर्क तुटला. समाजाचे एका अर्थाने परस्परांना एकत्र ठेवणारे धागेच तुटले व एकमेकांत गुंतले गेले. मात्र गुंत्यांत अडकलेल्या या धाग्याचें एक टोंक दृढपणें मठाकडे राहिलें आणि म्हणूनच परस्परांशी संपर्क तुटूनहि शिष्यपरिवाराची निष्ठा मठाशीं दृढपणें बद्ध राहिली.

भारत पूर्वीच स्वतंत्र झाला होता. गोवाहि आतां मुक्त झाला आहे. अशावेळीं मठाकडे दृढपणें बद्ध अस-

लेल्या निष्ठेच्या धाग्याचा मागोवा घेत त्याची टोकें एकत्र जमवून ती नव्यानें एकत्र जोडून एक मलग धागा पुन्हा बनविण्याचा एक भाग म्हणून मठाचा पंचशताब्दि महोत्सव साजरा करण्यांत येत आहे. पोर्तगीज राजवटीत गोव्यांत खूपच धार्मिक छळ झाला. देवालयें उद्ध्वस्त झाली. समाज भंगला. पण पर्तगाळी मठाच्या मार्गदर्शनामुळें संस्कृति अभंग राहिली. समाज तुटला पण नमला नाही. त्या तेजस्विनेच्या मठाच्या शिष्यपरिवारांत वसत असलेल्या सुप्त अंशाला फुंकर घालून मठानेच तो प्रज्वलित केला. सामाजिक व आर्थिक स्वरूपाचे अनेक प्रश्न निर्माण झाले. ते स्वामींच्या आज्ञेनें व हस्तक्षेपानें सामोपचारानें मिटविले गेले. संस्कृतीची उभारणी मंदिरांभोवती झालेली असल्यानें मंदिरें भंगलीं तेव्हा संस्कृतीच नष्ट होण्याचा धोका निर्माण झाला असतां मंदिरांची पुन्हा प्रस्थापना करून नव्याने संस्कृति विकसित करण्याचें कार्य मठानें केलें. जें गोव्यांत घडलें तेंच इतर राज्यांनहि घडलें आणि म्हणूनच केरळसारख्या सुदूर प्रदेशांतहि मठाचा शिष्यपरिवार एक लहानसें मंदिर उभारून एकोप्यानें राहूं शकला व त्याचा गोव्याशी सांस्कृतिक संबंध कायम राहिला.

मठाचे विद्यमान स्वामीजी श्रीमन् विद्याधिराजतीर्थ श्रीपाद वडेर यांच्या प्रेरणा व मार्गदर्शनामुळेंच मठाची पंचशताब्दि साजरी करण्याचा योग निर्माण झाला आहे. श्रीमद् विद्याधिराजतीर्थ श्रीपाद वडेर स्वामी यांची दिव्यदृष्टी शिष्यपरिवाराला संघटित करून राष्ट्र व समाजकार्यासाठी अधिक प्रवण करण्याची प्रामाणिक तळमळ आणि मठाचीं सूत्रें हातीं आल्यापासून त्यांनी त्या दिशेनें चालविलेले योजनाबद्ध प्रयत्न यांचाच परिणाम म्हणून हा पंचशताब्दि महोत्सव घडून येत आहे. स्वामीजींचा धर्म, तत्वज्ञान, अध्यात्म व वेदान्त यांचा अभ्यास तर सखोल आहेच पण त्याचबरोबर आधुनिक विज्ञान, समाजशास्त्र, इतिहास आदि विषयांच्या चिकित्सक परिशीलनाची जोड त्यांच्या उपजत अभिजात प्रज्ञेला लाभलेली असल्यामुळें, त्यांच्या अल्प कार्यकालांतहि मठाची प्रतिष्ठा व शिष्यपरिवाराचा माथा उन्नत बनला आहे आणि शिष्यवर्ग मठाकडे अधिक विश्वासानें व भविष्याविषयीच्या अतूट श्रद्धेनें आकृष्ट झाला आहे.

मठाचा पंचशताब्दि महोत्सव, विशिष्ट उद्दिष्टें नजरेसमोर ठेवून तीं साध्य करण्याच्या दृष्टीनें एक महोत्सव समिती स्थापण्यात आली आहे. शिष्यपरिवारामधील मध्यंतरीच्या काळांत तुटलेले हे धागे पुन्हां जोडून, एकसंघ समाज निर्माण करणें हें पंचशताब्दि महोत्सव समितीचें प्रमुख कार्य आहे. आणि म्हणूनच यंदा एप्रिल महिन्यांत दिनांक ८, ९, व १० असे तीन दिवस पर्तगाळी येथें शिष्यपरिवाराचें एक स्नेहसंमेलन घडवून आणण्यांत येत आहे. स्नेहसंमेलनाच्या निमित्तानें देशांत सर्वत्र विखुरलेल्या शिष्यपरिवाराला परिचय व कुलदेवताचें दर्शन घडावें हा या नियोजित संमेलनाचा उद्देश असला तरी तो एकमेव हेतु नाही. शिष्यपरिवारांत परस्पर परिचय घडवून उद्दिष्टपूर्तीचें खोटें समाधान मानण्याची पंचशताब्दि समितीची इच्छा नाही. या स्नेहसंमेलनामुळें समाजाचे प्रश्न समजून घेण्याचा समितीचा प्रयत्न राहील. वास्तव्यप्रदेशाप्रमाणें शिष्यपरिवाराचे प्रश्न भिन्न आहेत. ते सोडविण्याची एखादी कायम व्यवस्था करण्याच्या दृष्टीने या स्नेहसंमेलनांत एक परिसंवाद आयोजित करण्यात येणार असून, प्रश्नाची व्यापकता व विविधता विचारांत घेऊन त्यासाठी दोन दिवस राखून ठेवण्यांत आले आहेत. खुल्या अधिवेशनानें या स्नेहसंमेलनाची सांगता होईल आणि यांत सहभागी होणारा प्रत्येक मठानुयायी नव्या प्रेरणा, शक्ति व उत्साह बरोबर घेऊन परत जाईल असा समितीला विश्वास वाटत आहे.

पंचशताब्दि महोत्सवाचा भाग म्हणून अनेक योजना आखण्यात आलेल्या असून त्यांत जीर्ण मठांच्या जीर्णोद्धाराचा समावेश आहे. या योजनेंत गंगातटाकीं असलेल्या पुरातन मठाचा जीर्णोद्धार व देव प्रतिष्ठा यापूर्वीच पार पडलेली आहेत. त्याचप्रमाणें पर्तगाळी मठाचाही जीर्णोद्धार करण्यांत येणार आहे. पर्तगाळी मठ हें अध्यात्म व संस्कृतीचें केंद्र व्हावें या दृष्टीनें एक बृहद्योजना आंखण्यांत आलेली असून ही योजना साकारल्यानंतर शिष्यपरिवाराला राहाण्यासाठी सर्व सुखसोयींनी सुसज्ज निवास, सभासंमेलनादि कार्यक्रमासाठी विशाल सभागार, धार्मिक विधीव्यवस्था आणि अन्य सुविधा उपलब्ध होतील. पर्तगाळी येथें एक संस्कृत विद्यापीठ स्थापण्याची योजना विचारांत असून हे सर्व कार्यक्रम व योजना टप्प्याटप्प्यानें हातीं घ्यावयाच्या आहेत. ही सर्व कार्यें असलीं तरीं मुख्य कार्य विखंड झालेल्या समाजाला अखंड बनविण्याचे आहे. समाज अखंड बनविण्याचा

प्रयत्न खूप अंशी भौतिक असला तरी सामाजिक व आर्थिक गरजेंतून तशी आवश्यकता निर्माण झाली आहे. समाजाचा एक वर्ग सामाजिक व आर्थिक दृष्टचा मागास राहिला तर समाजाला स्वास्थ्य लाभत नाहीं. तसेंच एका संप्रदायाचे लोक पुढारलेले व अन्य घटक मागासले राहिले तर समाजाचा निकोप विकास होत नाहीं. हा सर्व असमतोल दूर करणें हाहि मठाचा प्रयत्न राहील. त्यासाठीं शिष्यपरिवार प्रथम संघटित करून त्यांचे प्रश्न सोडवितानांच सभोंवतालच्या अन्य समाजाला उद्धरणासाठी मदतीचा हात देणें हा मठाचा यापुढील कार्याचा भाग राहील. कारण शिष्यपरिवाराबरोबरच अन्य समाजहि समस्यामुक्त झाला पाहिजे. त्यांतच शिष्यपरिवाराचें हित आहे अशी मठाची मनोमन धारणा आहे. पुंजक्या पुंजक्यानीं विकास व समृद्धी येऊन सभोंवतालचा परिसर वैराण वाळवंटासम राहिला तर वाळवंट त्या समृद्धीच्या हिरवळीला ग्रासून टाकण्याचा धोका संभवतो याची आम्हांला जाणीव आहे. या मागें मठाचा अभिनिवेश वा वृथा अभिमान नाहीं. आमची अशी मनोमन धारणा आहे कीं राष्ट्रीय एकात्मतेचा आरंभ समाजांतील वेगवेगळचा घटकांमध्यें एकात्मता विकसित करूनच होऊं शकतो. समाजाचा एक घटक स्वावलंबी व समर्थ बनला तर तो अन्य घटकांनाही मदत करू शकतो. मठाच्या यापुढील प्रत्येक योजना व कार्यक्रमामागील उद्देश व दिशा या राहतील. पंचशताब्दि महोत्सव समितीनें हातीं घेतलेल्या सर्व योजना साकार होण्यासाठी शिष्यपरिवाराचें सहकार्य आवश्यक आहे. मठाच्या अनुयायांनीं हें नवें अंगीकृत कार्य पार पाडण्यासाठीं आणि स्वतःबरोबरच एकंदर समाज आर्थिकदृष्टचा समृद्ध वैचारिकदृष्टचा प्रगल्भ, समाधानाच्या दृष्टीनें परिपूर्ण व सांस्कृतिकदृष्टचा उन्नत बनविण्यासाठीं स्वयंसेवी वृत्तीने पुढें यावें आणि त्या दृष्टीनें संकल्पबद्ध होऊन नवीन प्रेरणा, चेतना व उज्ज्वल भविष्याची दृढ आशा यांची शिदोरी गांठीशी बांधून कार्यप्रवण होण्यासाठी एप्रिल महिन्याच्या ८, ९ व १० दिनांकाना होणाऱ्या शिष्यपरिवाराच्या स्नेहसंमेलनांत सहभागी व्हावें, ही विनंती.

H. H. Shrimat Vidyadhiraj Teertha Swamiji lay the Foundation Stone of the Partagali Development Plan on Monday, the 21st March 1977. On this very auspicious day (चैत्र शुद्ध द्वितीया) 502 years ago, the Math itself was founded by Shreemat Narayana Teertha Swamiji.

RTAGALI JEEVOTTAM MATH (Partagali - GOA)

Architects - kanvinde and rai

MASTER PLAN - SHREE SAMSTHAN GOKAR

Age-Old " VATAVRIKSHA " on the grounds of the Partagali Math. The Octopus-like talons of the tree spread over a vast area and houses a Shiv-Linga and is called BRAMHASTHAN. This banyan tree is, perhaps, surpassed only by the one at Adyar-Madras and the other in the Geological Gardens of Calcutta. Under the Master Plan for which the foundation stone was laid by H. H. Vidyadhiraja Teerth Swamiji on the 21st March 1977, all the lands surrounding the Math including the Bramhasthan are being developed as a Centre of Pilgrimage and Tourist attraction.

Vatavriksha वटवृक्ष

Far away from the maddening crowd's ignoble strife, on the banks of the sacred rivulet Kushavati is located the Village Partagali. This tiny village is well known in the spiritual history of this territory. The headquarters of Shree Samsthan Gokarn Partagali Jeevottam Math is located there in sylvan surroundings of unparallelled scenic beauty. But ancient still is the huge Banyan tree (Vatavriksha) which has really been a Tapasya Kshetra for over a thousand years. Beneath the cool shade of this Vatavriksha, the ancient Rishi Paingi had his meditation and many a Rishi and Yogi since then have come face to face with God, in this remote but original place popularly known as Bramhasthan.

It has been the spirit of Indian culture to treat vegetation and animal world as their kith and kin and we have been adoring them on special occasions Go-pooja and Vrikshapooja is a part of our salutation to the Almighty. Vatavriksha is a sacred tree. It is a symbol of the uninterrupted past glory and eternal wheel of life. Vatavriksha knows no decay or death. Its root grown atop the branch, lower themselves down to the ground and develop themselves into new trunks thus giving a new life to the tree. This tree can shoulder a number of trees on it and provide shelter to animal and bird life. A day has been specially reserved in the Hindu Calendar on which ladies perform the pooja of Vatavriksha. Many a mythological tale have been associated with Vatavriksha.

There are a few ancient Vatavriksha in our country and one of them is at Partagali. Walk a distance of about two hundred metres to the north of the Math and there you see the banyan tree (Vatavriksha) with its branches spreading horizontally over a large area and its 220 aerial roots hanging from the branches and entering deep into the soil to give support to the trunk of the tree. It is, indeed, an ecstatic sight. When one enters the place and moves through the innumerable aerial roots, one gets the impression of walking through a grove of palm trees, enjoying the cool breeze gently blowing from all directions. It looks as if the tree is bestowing upon the visitors its love and affection in the form of its pleasant shade. The length of the total area covered by the tree, measured from east to west 235 ft. and from North to South is 225 feet. Considered as over a thousand years old this Vatvriksha and the Ishwarlinga in front of it are worshipped by the people of Partagali and its adjoining areas.

The purity and sacredness of the place is preserved with utmost care. Not a single leaf or branch of the Vatavriksha or any other plant growing in the Bramhas than is cut down, nor any leaf or branch fallen on the ground is used as firewood. One can enter the holy place barefooted only. Every year on the day of Shravani Amavasya, offerings are made on behalf of the Math to propitiate the God, (Shree Kshetra Devata) of the locality. The legend associated with this place is that Paingi

Maharshi after establishing his Ashram in the area which is known now as Painguin used the place under the Vatavriksha for meditation. It is further believed that the meditation under the tree enlightened this well known sage of the ancient India.

The Vatavriksha symbolically represents the spiritual movement carried on by Shri Samsthan Gokarn Partagal Math for over five hundred years. Its branches spreading over a large area are symbolic of the spreading of the message of true Dharma given by the Math, to far-off corners of the world. The aerial roots of the tree entering deep into the soil symbolise the fact that this message is deep-rooted into the minds of all disciples of the Muth.

This symbol of the spiritual movement of the Math is now well taken care of, by the authorities of the Math. The Bramhasthan is now made accesible by the motorable road. Those desiring to make offerings to Shreekshetra Devata or to get merely a glimpse of this "Miracle of Nature" can now do it without any difficulty. It has already assumed spiritual significance and has been an attraction of many a devotees and inquisitive Tourists.

Mathadheesha H. H. Shrimat Vidyadhiraja Teertha Swamiji

॥ श्री ॥

अंक :- 23

शके १८९९
दि. ३१-३-१९७७

श्रीमत्परमहंस परिव्राजकाचार्य पदवाक्यप्रमाणपारावारपारीण यम नियमासन प्राणायाम प्रत्याहार ध्यानधारणासमाध्यष्टांग योगानुष्ठानगरिष्ठनिष्ठानादिगुरुपरंपराप्राप्त निगमागमसार श्रुतिमार्गप्रकाशक सर्वतंत्र स्वतंत्र श्रीमज्जमदग्नितनुज तपस्स्वाध्यायाद्यर्थं विनिर्मित शूर्पारक महाक्षेत्र गोमंताचल गोमतीतीरसन्निहित कुशस्थलीनगर महामठादिप्रतिष्ठापनाचार्य सकलसुरमुकुटमणिनीराजित दिव्य श्रीभवानीशंकरपादारविन्दाराधक श्रीमदात्मानन्दसरस्वतीकरकमलसंजात श्रीमत्पूर्णानन्दसरस्वत्यनुगृहीत श्रीमत्सच्चिदानन्दसरस्वती श्रीपादै :

अस्मदत्यन्तप्रेमास्पदीभूत श्रीमदुमारमणचरणारविन्द भक्तिपरायण शिष्यवर्य श्रियाविराजित राज्यमान्य राजश्री श्री संस्थान गोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मठ पंचशताब्दि महोत्सव समिति पर्तगाळी निवासिषु कृतनारायणस्मरणपूर्विकाशिषः समुल्लसन्त्वद्य शके १८९९ पिंगळ नाम संवत्सरे चैत्र शु. ११ दशी गुरु वासरावधि वर्णुग्रामे कुशलिनः स्मः भवदियानामनामयत्वमनुदिनमेधमानमाशास्महे ॥ विशेषस्तु :—

प्रस्तुत आज्ञापत्रास कारण आपले दि. २५-३-७७ चे विनंतिपत्र संस्थानीं नुकतेंच मिळालें. पर्तगाळी येथें श्री गोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मठाचा पंचशताब्दि महोत्सव एप्रिल दि. ८ ते १० पर्यंत साजरा केला जात असल्याचें व तन्निमित्त स्मरणिका प्रकाशनाचा मनोदय असल्याचें समजून फार समाधान वाटलें. धर्म व ईश्वरनिष्ठा ही सर्व मानवांच्या उत्कर्षाला कारण असल्यामुळे श्री गोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मठाची धर्मप्रसारादि कार्य करण्याची परंपरा अखंडित चालू रहावी व त्या योगें सर्व शिष्यवृंदाचें ऐहिक व पारमार्थिक कल्याण व्हावें आणि पंचशताब्दि महोत्सव व स्मरणिका प्रकाशनादि कार्य निर्विघ्नरीत्या यथासांग पार पडावें व आपणा सर्वांस दीर्घायुरारोग्य लाभून आपणा सर्वांचे निरंतर कल्याण व्हावें यद्विषयीं श्री संस्थानाराध्य दैवत श्री भवानीशंकर चरणीं प्रार्थना करून गंध प्रसाद पाठविला आहे. तरेंच संस्थान देवतेचे हा शुभाशीर्वाद आहेत सुज्ञेषु किं बहुना।

लेखन सीमा नारायणस्मरणाः

Swami Parijnanashram

Shri Chitrapur Math,
Shirali–Kanara,
North Kanara (Karnatak State)

Phones : Office : 68
Personal : 79
Bombay Office : 532363

Post Box No. 6724 Khar - Bombay.

ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧ ದ್ವಾದಶಿ
ಏಪ್ರಿಲ್ 1, 1977

[illegible]

[illegible]

[illegible]

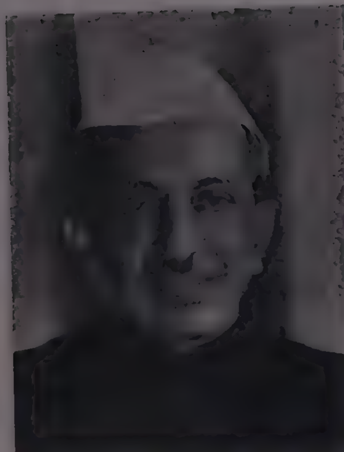
[illegible]

स्वामीपरिज्ञानाश्रम

श्री मदिदिराकांत तीर्थाः

Acting President

उपराष्ट्रपति, भारत
नई देहली
VICE-PRESIDENT
INDIA
NEW DELHI

April 4, 1977.

I am glad to know that as part of the Quin-Centenary celebrations of Shree Math, a Conference of the followers of the Math will be held from the 8th April at Shree Samsthan Partagal (Goa). I send my best wishes for the success of the Conference.

(B.D. Jatti)

Message from our

Prime Minister

Shri MORARJI DESAI

I am happy that the 500th Anniversery of Shree Samsthan Gokarn Partagali Jeevottam Math is being celebrated from the 8th April 1977.

I send my best wishes on this occasion.

Sd- MORARJI DESAI
New Delhi, 4th April 1977

1-4-1977

D. Veerendra Heggade
The Dharmadhikari of Dharmasthala,
Dharmasthala 574 216
Karnataka State

To
Shri Panduranga D. Kamat Timblo
Vice-President,
Shree Samsthan Gokarn Partagali Jeevottam Math
Partagali, GOA.

Dear Sir,

I am glad to learn that you will be celebrating the Pancha-Shatabdi Mahotsav of Shree Samsthan Gokarn Partagali Jeevottam Math on 8th, 9th and 10th April 1977.

Shree Samsthan Gokarn Math has served the needs of the society in an illustrious manner all these years.

Its traditions and its glorious heritage have been the pillars of strength of the society.

I have great respect and reverence towads H. H. Parama Poojya Guru Swami Vrindavanastha Shrimad Dwarkanath Teerth Swamiji and H. H. Vidyadhiraj Teerth Swamiji.

They are held in high esteem by all those who have had the opportunity of having their Darshan and Blessings.

Please convey my respectful Paranaams to His Holiness.

It is fitting that you propose to bring out a Souvenir to commemorate this august occasion. I send my sincere greetings and wish the celebrations all success.

I pray Lord Manjunath to shower His Choicest Blessings on you all.

Thanking you,

Yours sincerely
D. VEERENDRA HEGGADE

Phone : 3725!
3728!
No. 2, KRISHNA MENON MAR
NEW DELHI-110 01

T. A. PAI
MEMBER OF PARLIAMENT
(LOK SABHA)

April 4, 1977.

MESSAGE

The news of the proposed 'Sneha Sammelan' being held for 3 days starting from 8th April, 1977 must prove a welcome boon and balm not only to the followers of the Gokarn Partagali Jeevotta Math, but also to the spiritual disciples spread all over the country. It is gratifying to know that this Sammelan will be conducted in the holy presence of H.H. Shrimat Vidyadhiraj Teertha Shripad Vader Swamiji. I send my best wishes for the success of the Sammelan and pray to Swamiji for his divine and merciful blessings.

(T. A. Pai)

Shri Vasantrao S. Dempo,
President,
Shree Samsthan Gokarn Partagali Jeevottam Math
Pancha-Shatabdi Mahotsav Samiti,
Goa.

९।१४७

All India Saraswat Cultural Organisation

"Vagdevi" 369-B, Senapati Bapat Marg, Mahim, Bombay - 400 016

Chaitra Shudha Ekadashi
Saka 1899.

Respected Shri Vasantrao,

I thank you for your kind invitation in connection with the Pancha Shatabdi celebrations of Shree Samsthan Gokarn Partagali Jeevottam Math. Goa.

Myself and members of All India Saraswat Cultural Organisation hereby send their greetings, respects and reverence to the lotus feet of His Holiness Shrimad Vidhyadhiraj Teertha Vader Swamiji. As President of All India Saraswat Cultural Organisation I send the reverence of the entire Gowd Saraswat Brahmin community throughout India and abroad to the Revered Swamiji.

We are happy from the modest start made at Bhatkal in North Kanara, five hundred and two years ago by Shrimad Narayana Teertha Swamiji, the first Shreepad Vader, with no resources except his Guru's blessings and his own faith, the Shree Gokarn Partagali Jeevottam Math Samsthan soon became a potent centre of religious and cultural influence. And, through a succession of able, learned and dedicated H. H. Swamijis, the Math has made an abiding contribution to the cultivation of the religious life and to the popularisation of the great teachings of Shree Madhvacharya.

To this glorious Shree Gokarn Partagali Jeevottam Math, and to His Holiness Shrimad Vidyadhiraj Teetha Vader Swamiji, the Gowd Saraswat Brahmin Community pays its dutiful respects and prays to Shree Ramadev and Veera-Vithal, the Lords of all the worlds, forever to bestow His grace on H. H. Swamiji, for the progressive enlightenment and well-being of the Community and for the spread of the rule of Dharma throughout the world.

And at the lotus feet of H. H. Swamiji, we prostrate ourselves in reverence, and pray for blessings and for guidance, and for patient forgiveness of our errors.

With regards,

Yours sincerely,
SHANTARAM V. PIKALE
President

श्रीरामदेव वीर विठ्ठलो जयति

गोकर्ण पर्तगाळ जिवोत्तममठे

श्रीमाध्वमठीय

पंचशताब्दि महोत्सव समयविहित

श्रीगुरु शुभाशंसन गीतम्

(अनुष्टुम्-वृत्तेन)

अध्यात्मतत्वविंत् श्रीमत इंदिराकांततीर्थ वत् ॥
शास्त्रचर्चा परोभूयात् कमलानाथतीर्थ वत् ॥ १ ॥
सर्वत्र समदर्शीच द्वारकानाथतीर्थ वत् ॥
विद्याधिराजः स्यात् पंचशताब्द्युत्सवशंसना ॥ २ ॥

मराठी-समश्लोकी

इंदिराकांत तीर्थांच्या सम अध्यात्मचिंतन ॥
कमलानाथ तीर्थांच्या परि शास्त्र विवेचन ॥ १ ॥
द्वारकानाथ तीर्थांच्या सारखें समदर्शन ॥
विद्याधिराज व्हा पंचशताब्द्युत्सविं मागणं ॥ २ ॥

श्रीगुरुवंदनम्

(चतुर्भाषात्मकम्)

श्रीमाध्वपीठस्थमठाधिपाय । विद्याधिराजाययतीश्वराय ॥
मरुत्शताब्द्युत्सव मंडिताय । नमोऽस्तु श्रीरामकृपाऽऽकराय ॥१॥

मराठी-समश्लोकी

श्रीमाध्व पीठस्थमठाधिपाला । विद्याधिराजाख्य यतीश्वराला ॥
मरुत शताब्द्युत्सव मंडिताला । प्रणाम श्रीरामकृपाऽऽकराला ॥१॥

कोंकणी-अणकार

श्रीमाध्व पीठस्थ मठाधिपाक । विद्याधिराजाख्य यतीश्वराक ॥
मरुत् शताब्द्युत्सव मंडिताक । प्रणाम श्रीरामकृपाऽऽकराक ॥ १ ॥

हिंदी-अनुवाद

श्रीमाध्व पीठस्थ मठाधिपोंके । विद्याधिराजाख्य यतीश्वरोंके ॥
मरुत् शताब्द्युत्सव मंडितोंके । प्रणाम श्रीरामकृपाऽऽकरोंके ॥ १ ॥

समारंभ दि. ८ ते १०-४-१९७७
श्रीशके १८९९ पिंगल संवत्सरे
चैत्र कृ. ९ मी शुक्रवार ते ७ मी रविवार
श्रीसंस्थान गोकर्ण पर्तगाळ जीवोत्तम मठ
मु. पर्तगाळ-गोवा.

श्रीचरणरज-रेगे कुलभूषण,
ज्यो. वि. कृष्ण हरिभट्ट रेगे,
कवळे, फोंडा-गोवा.

श्रीमध्वाचार्य व त्यांचें तत्त्वस्वरूप

–संजय

श्रीसंस्थान गोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मठ या नात्याने आज मान्यता पावलेला मठ हा द्वैत संप्रदायाचे प्रतिनिधित्व करीत असून या संप्रदायाचे संस्थापक श्रीमध्वाचार्य होत. भक्तीला दार्शनिक सुवर्णपीठावर प्रतिष्ठित करणाऱ्या महान चिंतक भक्त आचार्यांमध्यें श्रीरामानुज यांच्या पश्चात् श्रीमध्वाचार्य यांचेच स्थान आहे. कालगणनेच्या दृष्टीने भक्त दार्शनिक श्रीभास्कराचार्य हे श्रीमध्वाचार्यांपेक्षा पुरोगामी होते. परंतु कार्य व प्रभाव विचारात घेतां श्रीमध्वाचार्य यांची ख्याती विशेष आहे. आज मध्व विचारदृष्टीचा पुरस्कार करणारे समृद्ध मठ व त्यागी विद्वान देशांत इतस्ततः विखुरलेले दिसतात. मध्वमताचे मुख्य पीठ कर्नाटक राज्यातील उडुपी शहर होय. पुरोगामी आचार्य श्रीशंकर व श्रीरामानुज यांच्या अस्त्राच्या धारेप्रमाणे तीक्ष्ण बुद्धीतून प्रस्थापित झालेल्या सिद्धांतांना आव्हान देण्याचे अवघड काम केवळ हृदयात भक्ति असलेले प्राचार्य करू शकणार नाहीत. भक्ति बरोबरच बुद्धीचीही जोड असावी लागते. हे दोन्ही सद्गुण श्रीमध्वाचार्यांमध्यें उत्कट होते. म्हणूनच आज सात शतकानंतर देखील ते असंख्य चिंतक व भाविकांचे आराध्य बनून राहिले आहेत.

माध्व संप्रदाय श्रीमध्वाचार्यांना वायुदेवाचे अवतार मानतो. त्यांच्या संबंधातील सुप्रसिद्ध श्लोकांचा भावार्थ असा आहे : व्यासादि प्राचीन मुनी व श्रीहरीच्या निरंतर ध्यानातून प्राप्त झालेले ज्ञान यांच्या जोरावर प्रतिद्वंद्वी रूपी हत्तींचे बळ, सिंह ज्याप्रमाणे उध्वस्त करतात आणि समग्र वेदांशीं संबंधित लोकांमधील अज्ञानरूपी तिमिराचा तेजस्वी सूर्याप्रमाणे ऱ्हास करतात अशा सर्वज्ञ व विख्यात मध्व आचार्यांची व्याख्या सफल सुहृदयांच्या कानांचे आभूषण बनलें आहे.

"ज्यांना कसलाच भ्रम नाही, जे कुणाकडूनच पराभूत होत नाहीत, जे जडताशून्य व निर्मळ आहेत. त्या विविध संतापांना दूर करणाऱ्या आनंदतीर्थांची मी उपासना करतो", असाहि भक्तांनी त्यांचा गौरव केला आहे.

आनंदतीर्थ, पूर्ण प्रज्ञ, अनुभरतीर्थ व शुकतीर्थ या नांवांनीही श्रीमध्वाचार्यांना ओळखलें जातें. आपल्या युग कार्याबद्दल ते सभान होते. ते स्वतःला वायुपुत्र म्हणवत व वेदादिशास्त्रांच्या उद्धारासाठी ईश्वरप्रेषित मानत. एके ठिकाणीं तर त्यांनी कोणताच संकोच न बाळगता स्वतःचा उल्लेख वायूचा तिसरा अवतार असा केला आहे. पहिला अवतार म्हणजे राम साहाय्यक हनुमानाचा, दुसरा कौरवगण संहारक भीमाचा व तिसरा अज्ञान विदारक मध्वाचा. आचार्यांनी ३७ ग्रंथ रचलेले असून त्यांमध्ये गीता ब्रह्मसूत्र व उपनिषदांवरील भाष्यांचा समावेश आहे. उडुपी येथे आपल्या सिद्धीच्या जोरावर भगवान् श्रीकृष्णाची मनमोहक मूर्ति चालवून स्वतःकडे आणली व त्यांनी तेथे विशाल व सुंदर मंदिर उभारले अशी आख्यायिका आहे. आजहि उडुपीतील श्रीकृष्ण मंदिर हे हे भाविकांचे प्रमुख आकर्षण असून गेली सात शतकें हें मंदिर मध्व प्रवृत्तीचें मुख्य केन्द्र राहिलें आहे

श्रीमध्वाचार्यांच्या जीवनकार्याचा आढावा घेणारे एक संस्कृत महाकाव्य त्यांचे समकालीन श्रीनारायण पंडिताचार्य यांनी रचलेलें आहे. सोळा सर्गातील आणि हजारांहून अधिक श्लोकांनीं भरलेलें हें महाकाव्य म्हणजे मध्व संप्रदायी सिद्धांत मीमांसक अशा रसाळ साहित्यिक शैलीतील उत्कृष्ट काव्य आहे. ग्रंथकार म्हणतात की श्रीमध्व हे उत्तम आचार्य व वैदिक तत्वाचे खरे द्रष्टे व प्रबोधक होत. श्रीमध्वाचार्यांच्या उपदेशाचा केंद्रबिंदु स्वकर्तव्यनिष्ठा व ईश्वरसमर्पण हा होय. सर्वसंग परित्यागाला ते महत्व देत नव्हते. सर्व कल्याणकारक प्रवृत्तीत व्यग्र असतानाच ईश्वरपरायण रहाणे हे श्रेष्ठ व श्रेयस्कर जीवन आहे असें ते मानत आणि अकर्मण्यतेचा ते विरोध करीत.

तत्वदृष्टीने त्यांचा सिद्धांत असा :

विश्वात तीन घटक तत्वें आहेत : परमात्मा, जीव आणि जगत्. नारायण हा परमात्म्यासाठी त्यांनी रूढ केलेला शब्द होय. नारायण म्हणजे जीवांमध्यें वास करणारा अंतर्यामी. ही तिन्ही तत्वें अविनाशी अर्थात नित्य

व एकमेकांपासून भिन्न आहेत. परंतु संपूर्ण स्वातंत्र्य केवळ नारायणाचेंच आहे. जीव आणि जगत् भिन्न असूनही त्यांवर नारायणाचे नियंत्रण आहे. समर्थपणासह विधर्माचरण केल्यानेच परमात्म्याचें प्रीतिभोजन होऊ शकते व क्लेषांपासून मुक्ति मिळते. विधिवत् पूजन, अर्चन केल्यानेच परमात्म्याचें यथार्थ ज्ञान व संतापनिवारक अनुग्रह प्राप्त होत असतो. परमात्मा हा जगताचे सर्जन , संहार, नियमन, बंधन व मुक्ति इच्छेनुसार करूं शकतो. तरी देखील जीवाचा सदाचार व त्याची भक्ति हे इच्छेचे प्रयोजक असतात. नारायण सकळ उत्तम गुणनिधान व सर्ववीध दोष अथवा त्रुटीं-पासून मुक्त आहे. आपापल्या कर्माचीं फळें मिळावीं या हेतूनें तोच जीवांना उच्च नीच योनीमध्ये जन्म देतो. जीवाची पात्रता किंवा योग्यता पाहूनच ईश्वर विविध भोग निर्माण करीत असतो. उच्च कर्मांद्वारे परमार्थ साधू पहाणाऱ्यांना, नारायणच अनुकूलता निर्माण करून मदत करीत असतो.

परमात्म्याला समजण्याचें प्रमाणित साधन म्हणजे वेद, वाल्मिकी रामायण व महाभारत ही होत. पूर्वग्रह विमुक्त या शास्त्रांचा स्वाध्याय केला पाहिजे. श्रीमध्वाचार्यांच्या मतें जगांतील सर्व भाषांतील सर्व शब्द प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षरीत्या परमात्म्याचेंच प्रतिपादन करतात. सर्वसामान्य व्यवहारांतील शब्दाचा व्यावहारिक अर्थ वस्तुरूपी असला तरी पारमार्थिक अर्थाने तो नारायणच ठरतो. वेदादिशास्त्रां परमात्म्याचे स्वरूप ज्ञान प्राप्त होऊ शकलें तरी त्याच्या प्राप्तीसाठीं ते पुरेसें नाही. परमात्मसमर्पण बुद्धीने सामाजिक व वैयक्तिक सत्कर्में करावी. व त्याच बरोबर ईश्वरार्चन करावें. तसे केल्याने आंतरबाह्य शुद्धी होऊन जीवाला परमात्म्याचा अनुग्रह प्राप्त होतो. सकाम भावाने केलेली सत्कर्मे पुण्यरूप असल्याने सुखदायी असली तरी त्या सुखाच्या आसक्तीमधून दुष्कृत्यें व पापाचा उद्‌भव संभवतो. यास्तव सत्कर्म व परमपूजा निष्काम ईश्वरसंतुष्टीसाठीच करणे योग्य होईल.

परमात्मा हा विश्वाचा सर्जक, पालक व संचालक असल्याचे शास्त्रें सांगतात. परंतु सर्जनादि प्रवृत्तीमागे परमात्म्याचा काही स्वार्थ असू शकेल काय ? श्रीमध्वाचार्य म्हणतात : परमात्मा प्रांप्त काम अर्थात सर्व कामनांपासून अलिप्त आहे. परंतु पापपुण्याचे संस्कार तसेंच भोगवासनांना क्षपित करण्याची जीवनाला संधी देण्यासाठीच प्रभूने सृष्टिरचना केली. जीवनानुभवाने तसेंच सत्पुरुषांच्या सहवासाने संसाराची दुःखमयता व भोगांची निरर्थकता ओळखून आत्मकल्याणाच्या मार्गाकडे वळण्यास जीव स्वतंत्र आहे. या स्वातंत्र्याचा सदुपयोग करावा की दुरुपयोग हे ज्याचें त्यानें ठरवावें. सदुपयोग केल्यास सर्व सुखनिधान परमात्म्याकडे तो पोचतो आणि दुरुपयोगाने सर्व दुःखनिधान पापाकडे तो वळतो. या दोन्ही अवस्थांसाठी जीव स्वतःच जबाबदार असतो.

श्रीमध्वाचार्य जीवनाचे तीन गुण सांगतात. हे तीन गुण म्हणजे सात्विक, राजस व तामस होत. सामान्यपणे ज्या गुणधर्मानिशी जीव जन्म घेतो त्या गुणधर्मातच त्याच्या जीवनाची सांगता होत असते. जीवन कामातील अनुभव आचरणावर त्याच्या जन्मांतरातील गुणांमध्ये परिवर्तन शक्य असते.

अज्ञानाचा पडदाच जीवाला. स्वतःच्या किंवा परमात्म्याच्या खऱ्या स्वरूपाबद्दल अजाण ठेवतो. सत्कर्म व भक्ति हा पडदा हळू हळू दूर करते व परमात्म्याचा अनुग्रह होताच तो अदृश्य होतो. सर्व साधनांचा मुख्य उद्देश, जीवाचे हें स्वतःविषयींचें व परमात्म्याविषयींचे अज्ञान दूर करणे हाच आहे. जो स्वतःस स्वायत्त मानतो तो देखील याच अज्ञानामुळें. आपण परमात्म्याच्या आधीन असून सारी प्रेरणा परमात्म्याकडूनच मिळते. अशी श्रद्धा असलेला जीव निरहंकारी बनतो. खरें पहातां अहंकार हाच पडदा असतो. पडदा दूर होणे म्हणजेच निरहंकारी बनणे. एकदा पडदा दूर झाला म्हणजे परमात्म्याचा साक्षात्कार होऊ शकतो व ती स्थिती प्राप्त करण्यासाठी परमात्म्याची अविच्छिन्न व अहेतुक भक्ति हा एकमेव मार्ग आहे. आत्मा व परमात्मा यांचे अबाधित ज्ञान हीच परमानंदाची स्थिति असून त्यालाच मोक्ष म्हणतात.

श्रीमध्वाचार्यांच्या मतें भगवान नारायणांची पूजा नित्यनेमाने व त्याप्रमाणे व्हावी लागते.सर्वोत्तम तत्वरूपी नारायण असला तरी त्याच्या पूजेस त्याचा परिवार महालक्ष्मी, वायु व अग्नी यांना अपरिहार्यपणे स्थान द्यावे लागेल. महालक्ष्मी ही नारायणाची अर्धांगिनी नारायणाप्रमाणेच व्यापक व सर्वज्ञ पण तरीहि नाराय-

णाच्या बाधीन आहे. स्वतंत्र नाही. इतर जीवांहून महालक्ष्मी विलक्षण व नित्यमुक्त आहे. नारायणाच्या स्वरूपाचें सर्वाधिक ज्ञान तिला आहे. नारायणाची सेवा व सान्निध्य यांतच ती आनंदित असते. तिसरे स्थान वायुदेवाचें. तो सर्वश्रेष्ठ जीव असून त्रिकालज्ञ व परमात्म्याचा परमप्रिय भक्त आहे. वायूनंतर अग्नीचे स्थान. अग्नी तेजस्तत्व असून सर्व देवांचा प्रतिनिधी बनून आहुत्यांचा स्वीकार करतो. नारायणाच्या सर्जन पालन व संहरण कार्यातील मुख्य साथी असल्याने अग्नी हा आराध्य आहे

श्रीमध्वाचार्यांनीं एकूण ३७ ग्रंथ रचले. त्यांचें ब्रह्मसूत्रावरील भाष्य सर्वोत्तम मानलें जातें. असें म्हणतात की नारायणाच्या आज्ञेवरून वायूने श्रीमध्वाचार्य यांच्या रूपाने अवतार घेतला आणि खुद्द व्यासजीच्या प्रेरणेने व्यासरचित वेदांत सूत्र—ब्रह्मसूत्राचाअर्थ यथार्थपणे रुजू करून भाष्य लिहिलें. "महाभारत–तात्पर्य" ही त्यांची आणखी एक आगळी रचना आहे.

श्रीमध्वाचार्यांच्या मतें मोक्ष मिळण्याचे एकमेव साधन म्हणजे ईश्वरानुग्रह आहे. एकाच श्लोकांत श्रीमध्वाचार्यांचे विचार नवनीत व्यक्त करतां येईल.

श्रीमन्मध्वमते हरिः परतरः सत्यं जगत् तत्वतः,
भेदा जीवगण, हरेरनुचरा नीचोच्चभावं गताः।
मुक्तिर्नैज सुखानुभूतिरमला, भक्तिश्च तत्साधनं
ह्यक्षारित्रितयं प्रमाणमखिलाम्नायैकवेद्यो हरिः ।

श्रीमध्वाचार्यांच्या सिद्धांताप्रमाणे हरि परमतत्व आहे. जगात वास्तव आहे (मिथ्या नाही.). जीव अनेक व परस्पर भिन्न आहेत. हरीच्या अनुयायांच्या तीन उच्च-नीच कोटि आहेत. आत्म्यातील निर्मळ आनंदाची अनुभूति हीच मुक्ति आहे. मुक्तीचे साधन भक्ति आहे. प्रत्यक्ष अनुमान व शब्द ही तीन यथार्थ ज्ञानाची साधनें आहेत. समग्र वेदादि शास्त्रें एकमेव हरीचेंच प्रतिपादन करतात.

श्रीगोकर्ण पर्तगाळ जीवोत्तम मठ
पीठाधीशांची परंपरा

१ श्री नारायणतीर्थ
२ श्री वासुदेवतीर्थ
३ श्री जीवोत्तमतीर्थ
४ श्री पुरुषोत्तमतीर्थ
५ श्री अणुजीवोत्तमतीर्थ
६ श्री रामचंद्रतीर्थ
७ श्री दिग्विजय रामचंद्रतीर्थ
८ श्री रघुचंद्रतीर्थ
९ श्री लक्ष्मीनारायणतीर्थ
१० श्री लक्ष्मीकांततीर्थ
११ श्री रमाकांततीर्थ
१२ श्री कमलाकांततीर्थ
१३ श्री श्रीकांततीर्थ
१४ श्री भूविजयरामचंद्रतीर्थ
१५ श्री रमानाथतीर्थ
१६ श्री लक्ष्मीनाथतीर्थ
१७ श्री आनंदतीर्थ
१८ श्री पूर्णप्रज्ञतीर्थ
१९ श्री पद्मनाभतीर्थ
२० श्री इंदिराकांततीर्थ
२१ श्री कमलानाथतीर्थ
२२ श्री द्वारकानाथतीर्थ
२३ श्री विद्याधिराजतीर्थ

2306

श्रीगोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मठ

पीठाधीशांची परंपरा

–विवेक

श्रीगोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मठ या नांवाने सुपरिचित असलेले आणि सर्वत्र भारतात ख्याति पावलेलें वैष्णव साम्प्रदायी धर्मपीठ गोमन्तकातील काणकोण तालुक्यातील पर्तगाळी येथें असले तरी त्या मठाची स्थापना दक्षिण कर्नाटकात भटकळ येथे झाली. श्रीमद्नारायणतीर्थ स्वामी यांच्या परमपूज्य हस्तें या विशाल वटवृक्षाचें लहानसे रोप भटकळ येथे शालिवाहन शके १३९८ या सालीं लावण्यांत आलें.

श्रीमन्मध्वाचार्यांचे द्वैतमत मानणाऱ्या अनेक मठांपैकी गोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मठ हा एक आहे. मध्वाचार्यांनी उडुपी येथे अष्टमठ स्थापन केले. त्यातील फलमार मठाचे दहावे आचार्य रामचंद्रतीर्थ हे बदरीनारायण यात्रेस गेले असतां तेथें आजारी पडले. यावेळी त्यांच्यासमवेत संन्यासाश्रमास योग्य असा गौड सारस्वत ज्ञातीतील माधव नावाचा एक ब्रम्हचारी होता. त्यास रामचंद्रतीर्थांनी संन्यास देऊन शिष्य करून घेतलें. ही घटना शके १३९८ मध्ये चैत्र शुद्ध द्वितीयेस घडली. हेच श्रीमद्नारायणतीर्थ.

आजारी स्थितींत श्रीमद्रामचंद्रतीर्थांनी श्रीनारायणतीर्थांस संन्यासाश्रम दिला तरी नंतर ते आजारातून बरे झाले आणि उरलेली सर्व यात्रा करून उडुपीला परत आले. आणि उडुपीला परत आल्यावर त्यांच्यासमोर एक प्रश्न उभा राहिला. आपल्या आजारीपणांत आणि नंतर भारतयात्रेंत ज्या (माधव) श्रीनारायणतीर्थ यांनी आपली सेवा केली त्यांस आपला उत्तराधिकारी नेमायचे की तत्पूर्वी उडुपीत नेमस्त केलेल्या श्रीविद्यानिधीतीर्थ यांना पीठाधिकार द्यायचा हा जटिल प्रश्न त्यांच्यासमोर उभा राहिला. त्यांतच नारायणतीर्थ हे सारस्वत ब्राम्हण होते. आणि उडुपी मठाचे शिष्य हे द्रविड ब्राम्हण होते. आणि त्या मठाची परंपराहि द्रविड ब्राम्हणांचीच. शेवटी परंपरेला अनुसरूनच रामचंद्रतीर्थांनी हा प्रश्न सोडविला. विद्यानिधीतीर्थ यांस फलमार मठाचे उत्तराधिकारी नेमलें. उडुपी मठाची परंपरा ही द्रविड ब्राम्हणांची असल्याने सारस्वत यतीस पट्टाभिषेक करूं नये असा ज्ञातीचा निर्णय झाल्यावर श्रीविद्यानिधीतीर्थांस उत्तराधिकारी म्हणून नियुक्त केलें गेलें असेहि या संदर्भात सांगण्यात येतें. कसेंहि असलें तरीआपल्या परमप्रिय शिष्यास–श्रीनारायणतीर्थांस–रामचंद्रतीर्थ उडुपी मठाचे उत्तराधिकारी करूं शकले नाहींत. व त्यांनीं नारायणतीर्थांना भटकळ येथें जाऊन स्वतंत्र मठस्थापना करायची आज्ञा केली. श्रीनारायणतीर्थ हे सारस्वत ज्ञातीतील असल्याने सारस्वत समाजाचे संघटन करून त्यांना धार्मिक व आध्यात्मिक मार्गदर्शन करण्याची आज्ञा केली. फलमार मठाप्रमाणेंच ह्या नव्या शिष्यालाहि मानपान, बिरुदावलीहि त्यांनी दिली. धर्मप्रसारणाचे कार्य करतांना कसलीहि अडचण आल्यास आपली मदत मागण्यास सांगून रामचंद्रतीर्थांनी नारायणतीर्थांस वीर रामदेवाची मूर्ति देऊन आशीर्वचन–पुरस्सर निरोप दिला. तत्पूर्वी नारायणतीर्थांना पट्टाभिषेकहि करण्यांत आला.

भटकळ येथें मठस्थापना

गुरुंची आज्ञा झाल्याप्रमाणें श्रीनारायणतीर्थ भटकळला आले आणि मठस्थापनेच्या तयारीला लागले. दक्षिण व उत्तर कर्नाटक जिल्ह्यांतील सारस्वत समाजालाहि धर्मगुरुंची आणि एका धर्मपीठाची गरज होतीच. त्यांनी तनमनधन ओतून त्यांस मदत केली. आणि त्यांच्या सहाय्याने नारायणतीर्थांनी भटकळ येथे श्रीशके १३९८ दुर्मुख नाम संवत्सरांत स्वकीय मठाची–वैष्णव मठाची–स्थापना केली.

मठस्थापनेनंतर स्वामीजींनी द्वैतमतवादी वैष्णव संप्रदायाच्या प्रचारकार्यास आरंभ केला. उत्तर कर्नाटकांत भटकळपासून दक्षिणेस उडुपी, कुंदापुर, मंगळूर, कन्नानोर कालिकत, त्रावणकोर, कोचीनपर्यंत स्वधर्माचा प्रचार

आणि प्रसार केला. नंतर गोमतकातहि सासष्टी, बारदेश भागांत संचार करून द्वैतमताचा प्रसार केला. या धर्मप्रसाराच्या कार्यातील एक विशेष म्हणजे या कामीं कुणावर जबरदस्ती झाली नाहीं. जें झालें ते स्वेच्छेने. यावेळी स्मार्त आणि वैष्णव असे दोन संप्रदाय होते. स्मार्त हे शिवाचे उपासक होते तर वैष्णव हे विष्णूचे. हे दोन्ही संप्रदाय भिन्न आहेत असे दर्शविणारी वेगवेगळीं चिन्हेंहि त्यावेळीं प्रसारांत होती. वैष्णव संप्रदायी लोक स्नानानंतर गोपीचंदनाने कपाळावर उभे (गंध) नाम लावून दोन्ही कानशिलांवर शंख, चक्रादि श्रीविष्णूच्या आयुधांची मुद्रा उमटवीत. तर स्मार्त संप्रदाय आडवें भस्म (गंध) लावीत. संप्रदाय भिन्न असले तरी दोन्ही संप्रदायात संघर्ष असा नव्हताच. आणि द्वैतमतावर आधारलेल्या वैष्णव संप्रदायाचा प्रसार होतांनाही स्मार्त संप्रदायाशीं कोणत्याच प्रकारचा वांकडेपणा आला नाही.

भटकळ येथे स्थापन झालेलें हें धर्मपीठ दाक्षिणात्य सारस्वत समाजाचे पहिलें गुरुपीठ होय. सारस्वत समाजांत नंतर कैवल्यपूर, चित्रापूर, काशी, दाभोळ वगैरे गुरुपीठें स्थापलीं गेली. परंतु भटकळ येथें स्थापन झालेलें व नंतर श्रीगोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मठ म्हणून ख्याति पावलेले हें सारस्वत ज्ञातीतील प्रथम धर्मपीठ. इतर धर्मपीठें हीं ह्या नंतरची. त्या दृष्टीनेही भटकळ येथे सारस्वत यतिवर्यांनी सारस्वत ब्राम्हणांसाठीं स्थापन केलेलें हें पहिले गुरुपीठ म्हणून त्याचे वैशिष्ट्य सांगण्यांत येते. भटकळला मठस्थापन करणाऱ्या श्रीनारायणतीर्थांची समाधी भटकळ येथेंच गोपीनाथ नदीच्या कांठीं आहे.

श्रीवासुदेवतीर्थ

श्रीनारायणतीर्थांनंतर त्यांचे शिष्य श्रीवासुदेवतीर्थ यांना पट्टाभिषेक करण्यांत आला. त्यांची कारकीर्द अगदी अल्प ठरली. त्यांनी शके १४३९ माघ शुद्ध ४ ला श्रीजीवोत्तमतीर्थ यांना आश्रम देऊन स्वत: तीर्थाटनास गेले. तीर्थाटनास असतांनाच शके १४३९ किंवा १४४० मध्यें भीमातीरीं त्यांनी समाधी घेतली. या वासुदेवतीर्थांना लोक तंगळवडेर या नावांनेहि ओळखत.

श्रीवासुदेवतीर्थांचे शिष्य श्रीजीवोत्तमतीर्थ यांची कारकीर्द फारच उज्वल होती. ह्या स्वामीजींनी ह्या मठासाठीं इतके अपरिमित कार्य केलें कीं त्याचा ठसा आजहि मठामागच्या बिरुदावलींत दिसून येतो. जीवोत्तमतीर्थांनी श्रीक्षेत्र गोकर्ण येथेही मठ स्थापन केला. आणि भटकळ येथें श्रीनारायणतीर्थांनी स्थापन केलेल्या मठाला श्रीगोकर्ण मठ हें नाव प्राप्त झालें. तद्वतच ह्या स्वामीजींच्या अविस्मरणीय कारकीर्दीची आणि अपरंपार मेहनतीची आठवण म्हणूनच की काय श्रीगोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम ह्या मठाच्या बिरुदावळींत त्यांचें नांव अमर होऊन राहिलें.

श्रीजीवोत्तमतीर्थ–तपस्वी कारकीर्द

श्रीजीवोत्तमतीर्थ हे मठाचे तिसरे आचार्य. ते मूळ बसरूरचे, श्रीवासुदेवतीर्थांनी त्यांना शके १४३९ मध्यें माघ शुद्ध १४ शी दिनीं आश्रम दिला. जीवोत्तमतीर्थांची सारी कारकीर्दच असामान्य होती. त्यांचें सारे जीवनच तपस्वी आणि यशस्वीही होतें. श्रीमन्मध्वाचार्यांप्रमाणेच त्यांनीही लोकांना आपलें ज्ञान आणि योग सामर्थ्याचा प्रत्यय आणून दिला. श्रीमध्वाचार्यांप्रमाणेंच जीवोत्तमतीर्थांनीहि तीर्थयात्रेच्या निमित्तानें भारतभर भ्रमण केलें होतें. तीर्थयात्रेला जातांना त्यांचा मुक्काम एकदां विजापूर गांवी पडला होता. विजापुरचा बादशहा अली आदिलशहा हा मुसलमान असला तरी त्याच्या दरबारात हिंदु सरदारांचा भरणा होता. त्यांच्या आग्रहावरून सुलतानानें श्रीजीवोत्तमतीर्थांचा योग्य सत्कार केला. परंतु त्याचबरोबर ह्या यतीची परीक्षा पहावी म्हणून त्यांना कांही भेटवस्तू पाठविल्या त्यांत मांसाचाहि समावेश केला. स्वामींनी मांस पाहतांच त्यावर आपल्या कमंडलूंतले पाणी शिंपडलें. आणि त्या मांसाचे सुवासिक फुलांत रूपांतर करून ती फुलें परत बादशहाला प्रसाद म्हणून पाठवून दिली आणि आपल्या योगसामर्थ्याची प्रचीति बादशहाला पटवून दिली. आचार्यांनी दिलेला प्रसाद भक्षण केल्यानें बादशहाला पुत्रप्राप्ति होऊन राज्याला वारसही मिळाला. आणि स्वामीजींच्या योगसामर्थ्यानें प्रभावित होऊन बादशहानें स्वामीजींचा पुनश्च सत्कार करून श्वेतछत्र, श्वेतचामरे, शिबिका, अबदागीर वगैरे अर्पण करून स्वामीजींचा सन्मान केला.

उत्तर दिशेच्या यात्रेच्या वेळीं स्वामीजी शिला नदीत स्नानाला गेल्यावेळी त्यांना तीन धातुमूर्तींचाहि लाभ झाला. याच या दिग्विजय विठ्ठल, भूविजय विठ्ठल आणि वीर विठ्ठल मूर्ती होत. याच शिला नदीकांठी स्वामीजींचा मुक्काम असल्यावेळी अष्ट-मठान्तर्गत सोदे मठाचे आचार्य श्रीवादिराजतीर्थ हेहि तीर्थयात्रेनिमित्त तेथे पोंचले असतां उभय स्वामीजींची भेट घडली.

याच मुक्कामात श्रीजीवोत्तमतीर्थांनी महाप्रस्थान करून जीवितयात्रा संपवून परमेश्वर प्राप्तीची इच्छा धरून अनशन व्रतास आरंभ केला. आहार घेण्याचें बंद केलें. त्यावेळी अशी आकाशवाणी झाली की, "हे यति-श्रेष्ठा. या जन्मात मी तुला भेटूं शकणार नाही. यास्तव तूं अनशन व्रत सोडून दे. देह कष्टवूं नकोस. हें व्रत मला समर्पण कर. तुझ्या अवतारसमाप्तीच्या वेळी तुला न्यायला विमान येईल. त्यांत बसून तूं जीवनमुक्तांच्या सभेंत ये. तेथें तुला माझें दर्शन घडेल."

भगवंताच्या या आदेशानुसार जीवोत्तमतीर्थांनी अन-शनव्रत सोडून हिमालयापासून परत फिरले. मथुरा वृन्दावनांत येऊन त्यांनी गोपाळकृष्णाचे दर्शन घेतलें. वाटेंत पंढरपूर येथे येऊन विठोबाचें दर्शन घेऊन ते तेथून थेट गोमंतकांत आले. गोमंतकांतील काणकोण तालुक्यांतील पैंगीण गांवांत असलेल्या परशुराम मूर्तीचे दर्शन घेऊन ते कारवार मार्गे श्रीक्षेत्र गोकर्ण येथे आले.

दिग्विजय विठ्ठलाची प्रतिष्ठापना

गोकर्ण क्षेत्रीं आल्यावर तेथे कोटितीर्थानजीक त्यांनी एक उपमठ बांधला आणि त्यांना शिला नदीत सांपडलेल्या तीन मूर्तींतील भूविजय विठ्ठल मूर्तीची स्थापना केली. नंतर दुसरा उपमठ बसरूर येथे बांधून त्यांत दुसऱ्या दिग्विजय विठ्ठलाची मूर्ति स्थापली आणि तिसरी वीर विठ्ठलाची मूर्ति स्वामीजींनी आपली इष्टदेवता मानून स्वतःच्या देव्हाऱ्यांत ठेवली. या मूर्तीची पूजा ते स्वतः करूं लागले. आणि तेव्हांपासूनच आज-तागायत या वीर विठ्ठल मूर्तीची पूजा स्वतः पीठा-धिशांनीच करायची अशी प्रथा पडली. स्वामीजींशिवाय दुसरा कोणीच या मूर्तीची पूजा करूं शकत नाही किंवा मूर्तीना स्पर्शही करूं शकत नाहीं. स्वामीजी गंभीर आजारी असले तरीहि स्नान करून या मूर्तीची पूजाअर्चा त्यानाच करावी लागते आणि आजतागायत ती प्रथा चालू आहे. कधीहि त्यात खंड पडलेला नाही.

भटकळ मठांत परत आल्यावर श्रीजीवोत्तमतीर्थांनी एका मुकुलोत्पन्न ब्रम्हचाऱ्याला शिष्याश्रम दिला. पुरुषोत्तमतीर्थ असे नांव या शिष्यास देऊन आणि वीर विठ्ठलाची पूजाअर्चा करायची जबाबदारी त्याच्यावर सोंपवून ते पुन्हां तीर्थयात्रेला रवाना झाले. तिरुपती येथे श्रीव्यंकटेश्वराचें दर्शन घेऊन श्रीशैलास गेले. कांची येथे जाऊन वरदराजाचेही दर्शन घेतल्या-वर ते रामेश्वराला गेले. रामेश्वरम् येथे भगवान श्रीरामचंद्रांनी स्वतः स्थापन केलेल्या रामेश्वराचें दर्शन घेऊन ते उडुपीला आले. उडुपी येथें श्रीमध्वाचार्यांनीं स्थापन केलेल्या श्रीकृष्णाचे दर्शन घेऊन ते भटकळला परत आले. तीर्थाटनाहून ते परत आले तरी त्यांनी मठाची सूत्रें आपल्या हातांत घेतली नाहीत. सारा कारभार श्रीपुरुषोत्तमतीर्थांकडे सोंपवून मठात गर्भ-गृहाच्या बाहेर स्थापन केलेल्या विठ्ठलाची उपासना करीत ते तेथेच राहिले.

विठ्ठलभक्तींत कालक्रमणा करीत असतांनाच त्यांना भगवंताची आज्ञा झाली. शिला नदीच्या तीरीं अनशन व्रतास बसले असतां भगवंतांनी सांगितल्याप्रमाणे त्यांना विमान पाठवून दिलें. समाधिकाळ जवळ आलेला कळताच त्यांनी नश्वर देहाचा त्याग केला आणि त्यांचा आत्मा वैकुंठास गेला.

यावेळी सोदे मठाचे वादिराजतीर्थ हे उडुपी येथे श्रीकृष्ण मूर्तीला मंगलारती करीत होते. त्यांना अंतर्ज्ञा-नाने जीवोत्तमतीर्थांचा आत्मा वैकुंठाला जात अस-ल्याचें कळलें तेव्हां श्रीकृष्णाला आरती करतांकरतांच त्यांनी ती आरती आकाशाच्या दिशेनेहि ओवाळली. हें पाहून आरतीला जमलेल्या लोकांना आश्चर्य वाटलें. आणि त्यांनी स्वामीजींना त्याबद्दल विचारलें असतां त्यांनी त्यांना जीवोत्तमतीर्थांचे चरित्र आणि त्यांची महति सांगून ते जीवनमुक्त होऊन वैकुंटाला जात असल्याचें सांगितलें.

महान् विभूति

श्रीजीवोत्तमतीर्थांचा अध्यात्मविद्येतील अधिकार फार मोठा होता. त्यांची ज्ञानसाधना आणि योगसाधनाही

महान होती. देहावर आणि मनावर त्यांचा विक्षलण ताबा होता. मठाच्या परंपरेत ती फार मोठी विभूति होऊन गेली. तीर्थाटन करून पुण्य संपादन करतांनाच त्यांनी स्वधर्माचा प्रसार केला. गोकर्ण, बसरूर येथे मठस्थापना करून भटकळ येथील मुख्य मठाचाहि विस्तार केला. हे त्यांचे कार्य अतुलनीय आहे. आपल्या तीर्थयात्रेवर त्यांनी 'तीर्थावळ' नांवाचे एक काव्यहि लिहिलें आहे.

श्रीजीवोत्तमतीर्थांच्या महानिर्वाणानंतर श्रीपुरुषोत्तमतीर्थ यांना शके १५१० या वर्षी भाद्रपद महिन्यांत पट्टाभिषेक करण्यांत आला. हे स्वामीजी कर्मकांडाबद्दल फारच जागरूक होते. नित्यनैमित्तिक कर्मांचा ऱ्हास होऊं नये व श्रौतस्मार्त कर्मे स्वकीय ब्राम्हणवर्गाने विधिपूर्वक करावीं म्हणून त्यांनी 'कर्मसिद्धांत' हा ग्रंथ लिहिला. तसेच 'संन्यासपद्धती' ह्या दुसऱ्याहि ग्रंथाची त्यांनी निर्मिती केली. श्रीगोकर्ण क्षेत्रींच त्यांनी समाधी घेतली. मठाचे दुसरे आचार्य वासुदेवतीर्थ यांच्याप्रमाणेच पुरुषोत्तमतीर्थांचीही कारकीर्द फारच अल्प ठरली. गुरुपीठावर आरोहण केल्यावर लवकरच म्हणजे मार्गशीर्ष कृष्ण द्वितिया रोजीं ते समाधिस्त झाले.

अणुजीवोत्तमतीर्थ

पुरुषोत्तमतीर्थानंतर त्यांचे शिष्य अणुजीवोत्तमतीर्थांना पट्टाभिषेक झाला. १५१० ते १५६० अशी ५० वर्षे त्यांनी मठाचा कारभार पाहिला. अणुजीवोत्तमतीर्थांच्या कारकीर्दीतील महत्वाचे कार्य म्हणजे त्यांनी गोमंतकातील डिचोली येथे मठ स्थापला हें होय. परंपरेतला हा चौथा मठ होय. जीवोत्तमतीर्थांप्रमाणेच मठाची स्थापना करून या स्वामीजींनी आपलें अणुजीवोत्तमतीर्थ हे नांव सार्थ केलें.

या काळांत बारदेश, तिसवाडी, साष्टी या प्रदेशांत पोर्तुगीजांची सत्ता चालत होती. या तीनहि ठिकाणचे लोक पोर्तुगीजांच्या धर्मच्छलामुळें पळून जाऊन त्यावेळच्या इतर भागात म्हणजे पोर्तुगीजांना वेढून राहिलेल्या इतर प्रदेशांत जाऊन राहिले होते. त्यांच्या सहाय्याने अणुजीवोत्तमतीर्थांनी डिचोली येथे मठ बांधला. गोमंतकांत त्यांनी वैष्णव संप्रदायाचा खूप प्रसार केला. हे स्वामीजी सुमारे पन्नास वर्षांइतक्या दीर्घ काळात गोकर्ण मठाच्या गादीवर होते. त्यांतला त्यांचा बराचसा काळ गोव्यात गेला. डिचोली मठांतहि त्यांचें वास्तव्य होई. इथेच त्यांनी समाधी घेतली.

युगप्रवर्तक रामचंद्रतीर्थ

श्रीगोकर्ण मठाचे सहावे आचार्य श्रीरामचंद्रतीर्थ यांना अणुजीवोत्तमतीर्थांनी शके १५४९ प्रभव संवत्सरीं कार्तिक शुद्ध ९ मीला आश्रम दिला. शके १५६० मध्यें अणुजीवोत्तमतीर्थ समाधिस्त झाल्यानंतर त्यांस पट्टाभिषेक झाला. सत्तावीस वर्षे त्यांनी संस्थानाचा कारभार पाहिला. संस्थानाविषयीं सांप्रदायांतच नव्हे तर इतरांतहि प्रेम व आदर उत्पन्न केला. गोमंतकांतील पर्तगाळी मठाची स्थापना हे त्यांच्या हयातींतील युगप्रवर्तक कार्य म्हणावे लागेल. श्रीमध्वाचार्यांनी द्वैतमतवादी वैष्णव संप्रदायाची मुहूर्तमेढ रोवली. नारायणतीर्थांनी सारस्वतासाठीं स्वतंत्र मठ स्थापन केला, ह्या दोन्ही घटना घडल्या कर्नाटकांत. श्रीमन्नारायनतीर्थ यांनीं आणि त्यांच्या नंतरच्या आचार्यांनी द्वैतमताचा पुरस्कार केला तो याच कानडी मुलखांत. परंतु सारस्वतांची केन्द्रभूमि म्हणून ज्या प्रदेशाला ओळखण्यांत येते त्या गोमंतक प्रदेशांत मठ स्थापून, इतकेंच नव्हे तर ज्या पर्तगाळ मठालाच पुढे मुख्य पीठाचे महत्व प्राप्त झालें त्या पर्तगाळ येथील मठस्थापनेच्या कार्याला युगप्रवर्तक कार्यच म्हणावे लागेल. मठाच्या इतिहासांत या घटनेला तोड नाहीं.

गोमंतक ही परशुराम भूमि म्हणून ओळखली जाते. सतरा वेळां पृथ्वी निःक्षत्रिय केल्यानंतर जिंकलेल्या भूमीचे ब्राम्हणांना दान करून भगवान परशुरामांनी गोमंतकाच्या पूर्व दिशेला असलेल्या सह्य पर्वतावरून अरबी समुद्रांत बाण मारून नवी भूमी बनविली. तीच ही गोमंतक भूमि. सारस्वत प्रदेशाहून ब्राम्हणकुळें आणवून त्यानें गोमंतकांत यज्ञ केला आणि तो गोमंतकांतच राहिला अशी आख्यायिका आहे. परशुरामाची मूर्ति आहे तीहि याच गोमंतक प्रदेशांतील काणकोण तालुक्यांतील पैंगीण गांवीं. हा गांवहि पर्तगाळ गांवाहून जवळच आहे. या परशुरामभूमींत मठस्थापना करून रामचंद्रतीर्थांनी वैष्णव धर्माची पताका आणखी उंचावली. ही घटना सुवर्णाक्षरांनी लिहून ठेवण्यासारखी आहे. या घटनेपासूनच श्रीगोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मठाच्या दैदिप्यमान कारकीर्दीला आरंभ झाला असें म्हटल्यास तें मुळींच अतिशयोक्तीचें ठरूं नये. पर्तगाळी येथें मठ स्थापना झाली ती दैवी आदेशानेंच.

श्रीरामचंद्रतीर्थ स्वामीजींना गोकर्ण येथे सांप्रतच्या

मठानजीक भूगर्भांत दैवी आदेशानुसार खोदकाम करीत असताना श्रीराम, लक्ष्मण, सीता व हनुमन्त अशा चार मूर्ती मिळाल्या. या मूर्तींची स्थापना कुठें करावी या विचारात असतांना स्वामीजीस असा दृष्टांत झाला की "ह्या मूर्ती घेऊन उत्तर दिशेला जावें. मूर्तिवाहकांना जियें त्या मूर्ती जड झाल्या असें वाटेल तियें त्यांची स्थापना करावी." दृष्टांतानुसार मूर्ति घेऊन स्वामीजी लगेच उत्तर दिशेला निघाले. गोकर्णहून कारवार-मार्गे माशे गांवाहून पैंगीण गांवी स्वामीजींचे आगमन झालें असतां शिलामूर्ती जड वाटूं लागल्या. आदेशा-प्रमाणें तियें त्या मूर्तींची स्थापना करायला हवी होती. परंतु शोध घेतला असतां मठ वा मंदिर बांधण्याच्या दृष्टीने ती जागा गैरसोयीची होती. मुख्य म्हणजे पाण्याची सोय नव्हती. यामुळें स्वामीजींच्यापुढें गहन प्रश्न उभा राहिला.

त्याच रात्रीं स्वामीजींना परत दृष्टान्त झाला. "उद्यां पहाटे मुक्कामाच्या ठिकाणीं एक गाय येईल. तिची पूजा करून तिलाच योग्य जागा दाखविण्याची विनंती करावी. तीच मार्गदर्शन करील. जियें ती दुग्धधारा सोडील तिथे त्या मूर्तींची स्थापना करावी."

स्वामीजी पहाटे जागे झाले तर समोर धेनु उभी. तिची पूजा करून व साष्टांग दंडवत घालून मूर्तीस्थाप-नेची जागा दाखविण्याची स्वामीजींनी तिला विनंती केली. त्याबरोबर गाय रानेंवनें तुडवीत उत्तर दिशेला निघाली. मागून मूर्ती घेऊन स्वामीजी निघाले. कुशावती नदीच्या पवित्र, रम्य भूमींत पोंहोचतांच गायीने एका ठिकाणीं दुग्धधारा सोडल्या. राम, लक्ष्मण व सीता या तीन मूर्ती जड झाल्या. या तिन्ही मूर्तींची स्थापना या ठिकाणीं करण्याचा स्वामीजींनी संकल्प केला. गाय पुन्हां चालू लागली. रानावनांतून डोंगर-दऱ्या तुडवीत गाय चालूं लागली. मागे परिवारासह आचार्य. ऋषिवन किंवा हल्लीचें रिवण या गांवी येऊन गाय परत उभी राहिली आणि तिला पुन्हा पान्हा फुटला. हनुमान मूर्ति जड झाली. हनुमंताची स्थापना करण्यासाठी जागा निश्चित झाली. नंतर स्वामीजींनीं या दोन्ही ठिकाणीं मठ व मंदिरें बांधून मूर्तींची स्थापना केली.

श्रीराम हाच ग्रामदेव

पोर्तुगीजांच्या छळाला कंटाळून सारस्वत जन्म-भूमीचा त्याग करून निघाले. त्यांतील काही कुटुंबें हल्लीच्या काणकोण तालुक्यांत म्हणजे त्या वेळच्या शिवेश्वर भागांत स्थायिक झाली. त्यांची पर्तगाळ येथील मठस्थापनेच्या कार्यात स्वामीजींना फार मदत झाली. पर्तगाळी येथें श्रीराममूर्तींच्या या प्रतिष्ठापनेची घटना शके १५७८ म्हणजे इ. स. १६५६ मध्यें घडली. काणकोण महालांतील ही सारस्वत कुटुंबें त्यावेळी श्रीरामालाच आपला ग्रामदेव मानून त्याला भजूं लागली. स्वामीजींनीहि त्यांना आनंदाने तशी परवानगी दिली. तिथले उत्सवहि याच सारस्वतांच्या वर्गणीतून होऊं लागले. पूजाअर्चा, नैवेद्य वगैरेही व्यवस्था त्यांनी प्रथम कांही वर्षें केली.

पर्तगाळ येथे मठस्थापना केली तरी श्रीरामचंद्रतीर्थांचा कायम मुक्काम मात्र तियें नव्हता. चातुर्मास प्रसंगीं किंवा उत्सवाच्या वेळी ते पर्तगाळी येथें येत. रामनवमी उत्सवासाठीं मात्र ते प्रतिवर्षी पर्तगाळीला येत.

श्रीरामचंद्रतीर्थ यांचा मुक्काम पर्तगाळीला विशेष होत नसला तरी रिवण येथें हनुमान मूर्ति स्थापन केली होती तेथें मात्र त्यांचा बराच काळ मुक्काम असे. श्रीरामाप्रमाणेंच त्याचा भक्त हनुमंतावर स्वामीजींची भक्ति होती.

इतिहासाची पुनरावृत्ती

इतिहासाची पुनरावृत्ती होते ती अशी. अद्वैतमताचें खंडन करणारे श्रीमन्मध्वाचार्य यांनी उडुपी येथे अष्टमठ स्थापले त्याचप्रमाणें श्रीराम व श्रीकृष्ण यांच्या मूर्तिही स्थापल्या. आणि त्यांच्याच परंपरेतील श्रीरामचंद्रतीर्थ यांच्यापासून संन्यासदीक्षा आणि धर्मप्रसाराची प्रेरणा मिळालेल्या श्रीमन्नारायणतीर्थ स्वामीजींनी स्थापिलेल्या भटकळ मठाचा विस्तार होऊन परशुरामभूमीतील पर्तगाळी येथें स्थापलेल्या मठांत श्रीराम व श्रीवीर-विठ्ठल या मूर्तींची स्थापना होऊन या मठाची यशोगाथा अष्टमठांइतकीच किंबहुना त्याहून जास्तच उंचावली.

यापुढील काळांत गोकर्ण आणि भटकळ येथील मठाची महति मागें पडून वैष्णवसंप्रदायी धर्मपीठाचें महत्व पर्तगाळी येथील मठाला मिळाले. हेंच पीठ मुख्यपीठ मानलें जाऊं लागलें.

श्रीरामचंद्रतीर्थ वृन्दावनस्थ झाल्यानंतर त्यांचे शिष्य श्रीदिग्विजय रामचंद्रतीर्थ यांना पट्टाभिषेक

झाला. त्यांचे वास्तव्य बहुतेक रिवण येथील मठातच असे. परंतु नंतर ते पर्तगाळी मठांत येऊन राहूं लागले. आणि रघुचंद्रतीर्थ या शिष्यास त्यांनी आश्रय दिला. पर्तगाळी मठांत आश्रम देण्याचा हा पहिलाच समारंभ. पर्तगाळी मठांत श्रीराममूर्तीची स्थापना झाली आणि रामनवमीचा उत्सवही सुरू झाला. ह्या उत्सवासाठीं श्रीरामचंद्रतीर्थांनी एक मोठा रथ तयार करून घेतला होता. रामनवमीच्या रात्री या रथांतून राममूर्तीची मिरवणूक काढीत, तसेच रामनवमीचा उत्सव फक्त रामनवमीपुरताच न उरतां तो पंचमीपासून सुरू होऊ लागला. आणि गरूडपूजन, ध्वजारोहण, दंडबाळी, होमहवन इत्यादि कार्यक्रमांचीही या उत्सवाला जोड मिळाली. कांहीं वर्षांतच या उत्सवाची ख्याति आसपासच्या भागांत पसरली आणि दक्षिण कर्नाटकापर्यंतचा सारा शिष्यगण उत्सवासाठी पर्तगाळी मठांत जमू लागला.

रामनवमी उत्सव

रामनवमीचा उत्सव पर्तगाळी मठांत मोठ्या प्रमाणावर साजरा होतो आणि उत्तरोत्तर मठाची महति वाढते आहे हे पाहून सौदे मठाधिपतींना त्याचें वैषम्य वाटू लागलें. तशांतच दोन्ही मठांत एका गांवाच्या वतनावरून वाद चालू होता आणि त्याचा निकाल पर्तगाळ मठाच्या बाजूने लागला होता. याविषयीही वैषम्य वाटून एका वर्षाच्या रामनवमीच्या उत्सवाच्या दिवशी सोदे मठाधिपतींनीं मंत्रबळाने आपल्या अंकित झालेल्या नारायण भूताला–एका पिशाच्च योनीतील सेवकाला–पर्तगाळी येथील उत्सवात अपशकून करण्यास पाठवून दिले.

रामनवमीचा उत्सव रंगात आला होता. उत्सव मूर्तीची महारथातून मिरवणूक निघाली होती. वाद्य नादांत मंत्रघोषांत आणि 'पुंडलीक वरदे हरि विठ्ठल'च्या गजरांत भक्तगण रथ ओढीत होते. उत्साहांत रथ डोलत डोलत मुख्यप्राणाच्या जुडाकडे चालला होता अकस्मात काय घडलें कुणालाच समजलें नाहीं. रथ. चालायचा बंद झाला. 'ओढा ओढा' च्या गजरांत लोक रथ ओढीत होते. रथाच्या सहाहि दोरांना धरून भक्तगण शक्तीची शिकस्त करीत होते पण रथ मुळीं हलायलाच तयार नव्हता. उत्सवाला जमलेल्यांनी खाली मठांत जाऊन ताबडतोब ही वार्ता स्वामीजींच्या कानावर घातली. दिग्विजय रामचंद्रतीर्थ उत्सवाच्या पुढील कार्यक्रमाची रूपरेषा आंखण्यांत गढून गेले होते. आणि इतक्यांत रथ थांबून राहिल्याची कटुवार्ता त्यांच्या कानावर पडली. क्षणभर मन अंतर्मुख करून पाहिलें. आणि सारा प्रकार त्यांच्या लक्षांत आला. ताबडतोब ते उठले आणि तिथेंच ठेवलेला एक नारळ घेऊन ते रथबिदीकडे आले. रथाजवळ येऊन योगबळानें त्यांनी नारायण भूतास आपल्या जवळच्या नारळांत विलीन होण्यास भाग पाडलें आणि तो नारळ त्यांनी मुख्य प्राणाच्या (मारूतीच्या) घुडाच्या पायाजवळ लांभित केला.

तेव्हांपासून महारथ मुख्यप्राणाच्या घुडाजवळ पोंहोचतांच तेलांत भिजवलेली दोन लांबलांब वस्त्रें घुडावरून खाली सोडून जाळलीं जातात. शिवाय भूतराजास नारळाचा नैवद्यही अर्पण केला जातो. इतर उत्सवाच्या वेळी पालखी घुडाजवळ आली की मुख्यप्राणास आणि भुतराजास नारळाचा नैवेद्य दाखविला जातो.

श्रीरघुचंद्रतीर्थ ह्या परंपरेतील आठव्या स्वामीजीस संन्यासदीक्षा देऊन दिग्विजय रामचंद्रतीर्थ अकोल्यास गेले. तेथेंच त्यांचे महानिर्वाण झालें. रामचंद्रतीर्थांचा एक शिष्य श्रीसंयमींद्रतीर्थ ह्यांचा गुरुशीं कांही वाद होऊन तो काशीस निघून गेला. आणि त्याने तेथेंच एक काशीमठ किंवा कांचीमठ नांवाच्या दुसऱ्या मठाची स्थापना केली. दुसरा शिष्य श्री लक्ष्मीनारायण यांचे हवाली मठाचा कारभार करून नंतर रघुचंद्रतीर्थ होनावर येथे जाऊन राहिले आणि तेथेंच ते समाधिस्त झाले. त्यांनी अल्पकाळच मठाचा कारभार केला. या अल्पकाळांतहि त्यांनी तीन वेळां गया यात्रा केली. अशा एका यात्रेच्या वेळीं त्यांनी काशीत एक मठ उभारण्यासाठीं जागा खरेदी केली. ही घटना शके १५९२ मध्यें घडली.

राणीकडून आदरसत्कार

त्यांच्या नंतर श्रीलक्ष्मीनारायणतीर्थांनी शके १६०१ पासून मठाच्या कारभार पहायला सुरवात केली. या स्वामीजींनी मठाच्या कारभारांत खूपच सुधारणा केल्या. कांही जमिनीही घेतल्या आणि मठाचें उत्पन्न वाढवलें. ठिकठिकाणच्या मठांचा जीर्णोद्धारहि केला. शिष्य-

स्वीकार केल्यानंतर त्यांनी तीर्थयात्राही केल्या. धनुष्कोडी रामेश्वर, तिरुपती वगैरे पुण्यक्षेत्रांचे दर्शन घेतघेत ते केळदी राज्यात आले. त्यावेळी तेथे राणी चेन्नाम्मा राज्य करीत होत्या. राणीने स्वामीजींचा आदरसत्कार करून ब्राम्हणांकरवी त्यांची पादपूजा केली. श्वेतछत्र, चामरे, शमिधा, शंख व शिबिका देऊन त्यांचा सन्मान केला. तिथून ते बसरूर भटकळ मार्गे गोकर्णला परत आले. नंतर पुन्हां आचार्य तीर्थयात्रेस गेले. काशी क्षेत्रीं जाऊन त्यांनी भागीरथीचें दर्शन घेतलें. तिथेंच त्यांना मोक्ष प्राप्त झाला.

श्रीलक्ष्मीनारायण समाधिस्त झाल्यावर त्यांचे शिष्य श्रीलक्ष्मीकांततीर्थ यांना पट्टाभिषेक झाला. ते पर्तगाळ तसेंच होन्नावर या दोन्ही ठिकाणीं वास करीत. शके १६२९ या वर्षी त्यांनी समाधि घेतली. त्यांची समाधि होन्नावर मठांत आहे.

श्रीलक्ष्मीकांततीर्थांच्या कारकीर्दीत पर्तगाळी संस्थानला जमिनीच्या रूपानं खूप देणग्या मिळाल्या. आणि मठाची आर्थिक स्थिती बरीच सुधारली. या आचार्यांनी भूप्रदक्षिणा केल्याचाहि उल्लेख त्यावेळच्या कागदपत्रांतून मिळतो.

लक्ष्मीकांत स्वामीजींनंतर त्यांचे शिष्य श्रीरमाकांततीर्थ हे पीठाधीश झाले. यापूर्वीच्या स्वामीजींचा मूळ गांव कोणता ही माहिती उपलब्ध नसली तरीही रमाकांततीर्थ स्वामी हे मूळचे लोलये गांवच्या आचार्य घराण्यातले होते. त्यांनी बरीच वर्षे मठाचा कारभार केला. पर्तगाळ व अंकोला या दोन्ही ठिकाणच्या मठातून त्यांचे वास्तव्य असे. आणि अंकोला मठांतच त्यांना शके १६७२ या वर्षी मार्गशीर्ष शु. १ या दिवशी निर्वाण प्राप्त झालें.

श्रीलक्ष्मीकांततीर्थांनंतर श्रीकमलाकांततीर्थ स्वामीजींनी मठाची सूत्रें हाती घेतली. त्यांचीहि कारकीर्द अगदी अल्पच ठरली.

श्रीरमाकांततीर्थांचे शिष्य श्री श्रीकांततीर्थ हे मूळचे पैंगीण गांवातील महालवाड्यावरील भरभुते या कुळांतील. शके १६७५ साली त्यांना पट्टाभिषेक झाला.

अंगातील ज्वर दंडावर

शके १६९२ सालीं श्रीकांततीर्थस्वामी ज्वराने आजारी पडले. ज्वराने ते अगदीं कृश झाले. अंगात शक्ति बिलकूल राहिली नाहीं. त्यावेळी त्यांनी शिष्य-स्वीकार केला नव्हता. त्यामुळे वीर विठ्ठलाची पूजा त्यांनाच करणे भाग होते. शिवाय त्रिकाळ स्नानहि करणे आवश्यक होते. ह्यावेळीं स्वामीजी आपल्या अंगातील ज्वर दंडावर उतरून ठेवीत असत. स्वामी देवपूजेंत मग्न होत. इकडे ज्वर उतरून ठेवलेला दंड धाड धाड उडत असे. देवपूजा झाल्यावर स्वामीजी परत दंड हातात घेऊन त्यावर उतरून ठेवलेला ज्वर अंगांत घेत असत. ही निव्वळ आख्यायिका नसावी. तिच्यांत कांही तरी तथ्यांश असलाच पाहिजे. कारण अजूनहि ह्या गांवातील कुणाचा ज्वर उतरत नसल्यास त्यास श्रीकांततीर्थांच्या वृन्दावनापुढें बसवून त्याच्या तोंडीं नवस बोलतात. बरे झाल्यावर स्वामीजींनी मुंबईचा प्रवास केला. ह्यावेळीं बंदरांत व इतर कुठेंही स्वामीजींना किंवा त्यांच्या परिवाराला कसलाहि त्रास होऊं नये अशी तजवीज त्यावेळचे पुण्याचे श्रीमंत माधवराव पेशवे यांनी केली असल्याचा मजकूर सांपडतो. श्रीकांततीर्थांची पर्तगाळ मठांतच समाधि घेतली. त्यांचें वृन्दावन पर्तगाळ मठांतच आहे.

परंपरेतील चौदावे आचार्य श्रीभूविजय रामचंद्रतीर्थ होत. हे श्रीकांततीर्थांचे शिष्य. शके १७०० पासून त्यांनी मठाचा कारभार केला. त्यांनी तीर्थयात्राहि केली त्यावेळी ते पोंडुरला आले असतां तेथील राजाने त्यांचा सत्कार केला. यावेळी त्यांची व्यासराज मठाधिपतीशीं भेट झाली.

या स्वामीजींनी केलेलें महत्वाचें कार्य म्हणजे त्यांनी मठाला नियमित उत्पन्न तयार करून ठेवलें. आपले शिष्य श्रीरामनाथतीर्थ यांच्यावर पर्तगाळ मठाची जबाबदारी टाकून ते नेहमीं तीर्थयात्रेतच असत.

ह्यावेळच्या आधीपर्यंत राजकीय परिस्थिती अशी होती की पोर्तुगीजांचा अंमल जुन्या फक्त कालिजादी पुरताच मर्यादित होता. परंतु नंतर पोर्तुगीजांनी काणकोण महाल संवदेकरांकडून आपल्या ताब्यांत मिळविला. आणि पर्तगाळी मठ पोर्तुगीजांच्या अंमलाखाली आणि गोकर्ण व इतर मठ इंग्रजी अंमलाखाली अशी स्थिती झाली.

यानंतरचे स्वामीजी श्रीरमानाथतीर्थ हेहि श्रीकांततीर्थांप्रमाणे पैंगीण गांवच्या करभुते घराण्यांतील होते. 'शापानुग्रह समर्थ' असें त्यांचें वर्णन केले जात असे. ते

एकदां शिवरात्रीस गोकर्ण क्षेत्रीं गेले होते. दुपारी समुद्रावर स्नान करून छत्र चामरें, वाद्य, पालखी इत्यादी सरंजामासह मठांत जात असतांना तेथील अद्वैतवादी ब्राह्मणांनी त्यांना प्रतिबंध केला. दुपारचे कडक ऊन. पायाखाली वाळू तापलेली. त्यामुळें स्वामीस व परिवारास अतोनात त्रास होऊ लागला. अनेक प्रकारे सांगून पाहिलें पण ते खाष्ट ब्राह्मण कसेहि ऐकेनात. तेव्हां श्रीस्वामींचा क्रोध भडकला आणि त्यांच्या क्रोधाचे-मूर्तिमंत अग्नींत रूपांतर होऊन तो अग्नी त्या ब्राह्मणांची घरें जाळीत सुटला. त्याबरोबर ब्राह्मण-वर्ग आपआपल्या घराकडे धावत निघाला. आणि स्वामीजींना वाट मोकळी झाली.

पुढें व्यंकटापूर मठांत ते आजारी पडले. आजारपणामुळें देवपूजा झेपेना. निर्वाणकाळ जवळ आला. अशा वेळीं अकस्मात एक ९–१० वर्षांचा बटू त्यांचे समोर आला. त्याला पाहतांच हा शिष्यस्वीकृतीसाठीं हा योग्य आहे हे स्वामीजींना ओळखलें आणि त्याच्या मस्तकीं वरदहस्त ठेवला. थोड्याच दिवसांनी येथेंच त्यांचे निर्वाण झालें.

गुजरातेत संचार

त्यांच्यानंतर त्यांचे शिष्य श्रीलक्ष्मीनाथतीर्थ हे पीठाधीश झाले. त्यावेळी ते अगदीच लहान होते. मोठे-पणीं त्यांनी पुष्कळ तीर्थयात्रा केल्या. यावेळी ते बडोदा संस्थानातहि गेले होते. त्यावेळीं बडोद्याच्या महाराजांनी त्यांची पादपूजा केली. व आपणाला पुत्रसंतान नसल्याचें स्वामीजींना सांगितलें. तेव्हां स्वामीजींनीं त्यांना एक फळ अभिमंत्रून दिलें. त्या फळाचे सेवन करतांच बडो-द्याच्या महाराजांना पुत्रप्राप्ती झाली. तेव्हांपासून स्वामीजी हे त्या घराण्याचे एक कुलदैवतच होऊन बसले. त्यांचा बडोद्यांत बरेच दिवस मुक्काम होता. तेथेंच त्यांनी समाधि घेतली. बडोदा शहरात त्यांची समाधि आहे. त्यांनी केलेले महत्वाचे कार्य म्हणणे त्यांनी गोकर्ण येथील नव्या मठाचा जीर्णोद्धार केला. व मठासमोर मारुतीचें ध्वजगोपुरहि उभारलें.

त्यांच्यानंतर त्यांचे शिष्य श्रीआनंदतीर्थ पीठाधीश झाले. ते परंपरेचे १७ वे स्वामीजी, ह्यांनीं मठासाठीं पुष्कळच जमिनी विकत घेतल्या वा दान घेतल्या आणि मठाच्या आर्थिक स्थितीत पुष्कळच सुधारणा केली. स्वतः ते अत्यंत विरक्त म्हणूनच प्रसिद्ध आहेत. पर्तगाळी मठाचा त्यांनी जीर्णोद्धार केला. मठाच्या पटांगणांत मारुतीसाठीं घूडही उभारला. पैंगीण येथील परशुरामाचे देवालयाचा घूड उभारण्यास महाजनांस मदत केली. पैंगीण येथील बेताळ देवालयात उत्सवाच्या वेळीं एक एका वाचण्यांत येतो. तो श्रीआनंदतीर्थानीच शके १७४५ वर्षीं तयार करून दिला.

संस्थानच्या काशी मठालाहि त्यांनी वर्षासन देण्याची तजवीज केली. आपल्या कारकिर्दीत त्यांनी तीर्थयात्राहि केल्या.

आधुनिक कालखंडातील आचार्य

ह्यानंतरचा काळ हा सर्व प्रकारें वादळी काळ म्हणावा लागेल. गोव्यांत पोर्तगीज सत्ता सुस्थापित झाली होती. जुन्याचा लोप होत जाऊन त्याची जागा नव्याने बळकावण्याचा तो काळ होता.

पर्तगाळी स्वामीपरंपरेतील अठरावे स्वामी श्रीपूर्णप्रज्ञ-तीर्थ हे मूळचे मुडगेरी गांवचे. श्रीआनंदतीर्थ समाधिस्त झाल्यावर ह्यांना पट्टाभिषेक करण्यांत आला. त्यांची कारकीर्द जवळ जवळ पन्नास वर्षांची झाली. त्यांनी मध्वाचार्यांच्या ब्रह्मसूत्राचा चांगला अभ्यास केला होता. इतकेच नव्हे तर आतापर्यंतच्या इतर ग्रंथांचाहि त्यांचा व्यासंग जबरदस्त होता. विद्वान व विरक्त म्हणून ते प्रसिद्ध आहेत. परंतु या अध्यात्मज्ञानाने ते स्वयंकेंद्रित मात्र बनले नाहींत. आपल्या ज्ञानाचा समा-जालाहि उपयोग व्हावा यासाठीं त्यांनीं आपला पुष्कळ काळ विद्यादानांत घालविला. सार्वजनिक हिताचीं कामेंही यांनी केली. पैंगीण येथील गाळणीबाग नदीवरील आणि पार्शे येथील निराकार देवळाच्या मागील खाडी-वरील पूल त्यांनीच बांधविले. तीर्थयात्रेसाठींहि त्यांनी संपूर्ण भारतभर भ्रमण केले होतें. त्यांची विद्वत्ता व अनासक्ति पाहून काशी येथील विद्वानांनीहि त्यांना-मानपत्रें अर्पण केली होती. आपल्या पन्नास वर्षांच्या दीर्घ कालावधींत त्यांनी आपले शिष्य श्रीपद्मनाभ-तीर्थांच्या मदतीनें मठाचा कारभार आणि आर्थिक स्थिति सुधारण्यासाठी खूपच प्रयत्न केले.

श्रीपूर्णप्रज्ञतीर्थांनी शके १७६१ सालीं गोकर्ण मठांत शिष्य-स्वीकार केला. हे १९ व्या परंपरेतील आचार्य म्हणजे श्रीपद्मनाभ तीर्थ. पद्मनाभतीर्थही गुरुप्रमाणेंच दीर्घायुषी ठरले. ही जोडी एकमेकांना अगदी पूरक होती.

गुरु तीर्थयात्रेसाठीं गेल्यावेळीं श्रीपद्मनाभतीर्थ पर्तगाळी मठाचा सर्व कारभार चांगला ठेवीत. गुरुप्रमाणेच त्यांचाहि न्याय, तर्क, व्याकरण आदी विषयाचा व्यासंग जबरदस्त होता. गुरुप्रमाणेंच त्यानीं पुष्कळ तीर्थयात्रा केल्या. त्यांनीहि संस्थानासाठीं पुष्कळ जमिनी मिळवल्या आणि संस्थानचा आर्थिक पाया भक्कम बनविण्यास हातभार लावला.

श्रीपद्मनाभतीर्थाचे शिष्य श्रीइंदिराकांत यांचा काळ म्हणजे गोकर्ण पर्तगाळी मठाच्या कारकीर्दीतील सुवर्ण-काळच म्हणावा लागेल. लहानपणापासूनच एक असामान्य विद्यार्थी म्हणून त्यांची ख्याति होती. भटकळ येथील पुराणिक या नेमिष्ठ आणि विद्वान घराण्यांत त्याचा जन्म झाला. दिसायलाहि ते अत्यंत तेजस्वी होते. त्यांचे व्यक्तिमत्वहि शर्जाविडे होते. त्यांच्या व्यक्तित्वाचे वर्णन करणें ही लेखणीच्या शक्तीच्या पलीकडील गोष्ट आहे. ज्यांना त्यांचे दर्शन घडले ते धन्य होत.

अधिकारवाणी

वयाच्या १५ व्या वर्षी त्यांना आश्रमदीक्षा देण्यांत आली. आश्रमदीक्षा दिल्यानंतर पद्नमनाभतीर्थांनीं इंदिराकांतजींच्या अभ्यासाची सोय केली. विद्वान पंडिताची या कामी नियुक्ती केली होती. स्वतः गुरु स्वामीहि त्याना पाठ देत होते. मूळांत माती चांगली होती गुरुनी त्यांना फक्त आकार द्यायचे काम करावयाचे होते. वेद, वेदांगे, काव्य, व्याकरण, साहित्य, न्याय, मीमांसा आणि प्रत्येक ज्ञानशास्त्राचे त्यांनी सखोल ज्ञान घेतले. गीता व ब्रह्मसूत्रें यांचा त्यांनी विशेष अभ्यास केला मूळात तीव्र बुद्धि, अभ्यासाची आवड आणि तासन् तास श्रम करण्याची तयारी या गुणांमुळें इंदिराकांततीर्थाची गणना एका विद्वान पंडितांत होऊं लागली. कुठल्याहि विषयावर ते इतके अधिकारवाणीने बोलत असत कीं त्यांच्या विद्वत्ता पाहून देवगुरु बृहस्पतीनेंहि त्यांची पाठ थोपटावी. प्रवचन करण्यांत तर त्यांचा हातखंडा होता. इंदिराकांतजींनी अधिक कीर्ती मिळविली ती प्रवचनांच्याच जोरावर. त्यांचा हा गुण त्यांचे गुरु श्रीपद्मनाभतीर्थ यांचाहि लक्षांत आला होता. त्यांनाहि शिष्य स्वामींबद्दल अभिमान वाटत होता.

इंदिराकांत स्वतः कर्मठ आचार विचारांचे होते. पण बदलत्या काळाची गरज त्यांनी ओळखली होती. तरी-सुद्धां शिष्यवर्गानें आपला धर्म तळमळीने आचरावा असें त्यांना वाटत होते. त्यासाठीं त्यांनी पंचवीसदां संचार केला. सबंध भारतयात्रा केली. हिमालयांतील पुण्य स्थानांचेहि त्यांनी दर्शन घेतलें. शके १८१४ या वर्षी पीठाधिष्ठित झाल्यानंतर चार वर्षांनी त्यांनी नरहरी तीर्थ हा शिष्य निवडला. आणि त्याला आश्रमदीक्षा दिली. नरहरीतीर्थ हेहि गुरुप्रमाणेंच बुद्धिमान होते. स्वतः गुरुस्वामींनी शिष्यस्वामींच्या अभ्यासाकडे विशेष लक्ष पुरविले होते. दीडवर्ष सुमारे असे गेले आणि नंतर अल्पकालीन आजार होऊन नरहरीतीर्थ समाधिस्त झाले.

प्रियशिष्यांच्या अकाली मुक्त होण्याने इंदिराकांतजी-वर आकाशींची कुऱ्हाडच कोसळल्यासारखे झालें. शिष्य-वियोगाने ते इतके दुःखित झाले की त्यानीं अन्नग्रहण करण्याचे सोडून दिलें. अखेरपर्यंत ते फळाहारावरच राहिले. केवढा हा असामान्य निग्रह ! ना कधी कुणी पाहिला ना कधी कुणी ऐकला.

शिष्याच्या अकाल मुक्तीने इंदिराकांत व्यथित व विकल झाले तरी संस्थानच्या कारभाराकडे लक्ष देणें आवश्यक होते. कर्तव्यबुद्धीने ते मठाचा कारभार करीत होते. दहा वर्षे त्यांनी अशा स्थितीत काढलीं आणि पुन्हा दुसऱ्या शिष्याचा स्वीकार केला. आपले शिष्य श्रीकमलानाथांकडे त्यांनी संस्थानचा सारा कार-भार सोपवला आणि उर्वरित आयुष्य संचार करून धर्म जागृति करण्यांत घालविलें. पहिल्या शिष्याच्या मुक्तीच्या आघातानें इंदिराकांततीर्थाचे मन पुष्कळच हळवें झालें होतें. त्याचें मन कमलनाथजीकडे आकृष्ट झालें होते. नूतन शिष्यस्वामीवर त्यांचे स्वतःहूनही जास्त प्रेम होते. त्यांच्या जीवाला जरा कांही बरें वाटेनासे झाले तर इंदिराकांत अगदी गडबडून जात. एकदां तर कमलानाथस्वामींना एक जीवावरचे दुखणे झालें. त्यावेळी इंदिराकांत श्री वीर विठ्ठलासमोर धरणें धरून बसले. अशा अकृत्रिम स्नेहांत हे गुरुशिष्य रमून गेले होते. संस्थानची आर्थिक परिस्थितीही ह्याच काळांत भक्कम झाली. डिचोली येथे अणुजीवोत्तमतीर्थांनी स्थापलेल्या मठांची इंदिराकांतजींनी बांधणी केली.

शिष्यपरिवारांत मतभेदहि ह्या काळांत पुष्कळसे उद्भवले, इंदिराकांतजीना कांहीं वेळां मनःस्तापहि सोसावा लागला. परंतु बुद्धीचा वापर करून त्यांनी सर्व प्रश्न सोडवले. काशी मठ आणि गोकर्ण मठ या दोन्ही मठांत त्यांनी कायमचे सख्य घडवून आणलें.

इंदिराकांत स्वामी म्हणजे ध्येयवादाचा एक मूर्तिमंत

पुतळा. न्यायमीमांसा या रुक्ष विषयांत रस घेणाऱ्या या स्वामींना मुले ही देवाइतकीच आवडत. मुलेंही त्यांच्या भोवतीं घोंटाळत असत. स्वामीजी खडीसाखर, मनुका अशा खाण्याच्या वस्तू हाताशी ठेवीत. एकादें मूल दिसलें की त्यास जवळ बोलवून त्याची विचारपूस करीत आणि त्याच्या हातावर खाऊ ठेवीत. त्यामुळें मुलांनाहि 'व्हडले स्वामी' (गुरुस्वामी) फारच आवडत. त्यांच्या या मुलांवरील प्रेमाची तुलना फक्त महात्मा गांधी आणि नेहरूंशींच होऊं शकेल. मोठ्या कार्यांत गुंतणारे हे महात्मे मुलांबरोबर छोटयांहूनहि छोटे होत. वन्य प्राण्यांवरहि इंदिराकांतांचें फारच प्रेम होतें. त्यांनी एक लहानसे पशुपक्षी संग्रहालयही निर्माण केलें होतें. ते स्वत: त्यांना खाऊं घालीत. त्यांचा परिचित पदरव ऐकतांच ते मुके प्राणीहि त्यांच्याजवळ येत, गोव्यांत गोधनहि त्यांनी भरपूर बाळगले होतें. मुक्या प्राण्यांवरहि प्रेम करणारे हे बहुधा पहिलेच आचार्य होत. विद्वान, बुद्धिमान, तपस्वी, प्रेमळ या गुणांबरोबरच लेखनाचीहि त्यांना आवड होती. चारशे पृष्ठांएवढा गीतेवरील भाष्याचा ग्रंथहि त्यांनी लिहिला आहे. त्यांचे प्रशिष्य श्रीद्वारकानाथतीर्थ यांनी पन्नास वर्षांनंतर त्यांच्या या ग्रंथाची तिसरी आवृत्ती प्रसिद्ध केली आहे. गीताभाष्या-शिवाय 'गीतागौरव', 'न्यायमीमांसा', 'द्वैतबोधिनी' असेहि ग्रंथ त्यांनी लिहिले आहेत. सागरामाचार्य श्रीमत् सुनिती भागवतावर त्यांनी टीकाहि लिहिली आहे. एवढी ग्रंथ-संपत्ति निर्माण करणारे आचार्य श्रीगोकर्ण पर्तगाळी मटाच्या परंपरेंतील हे पहिलेच होत.

महानिर्वाण

शके १८६४, चैत्र वद्य सप्तमी हा त्यांच्या अवतार समाप्तीचा दिन. या दिवशी रात्री बाराच्या सुमारास ते समाधिस्त झाले. शिष्यपरिवारास दु:खसागरांत लोटून ते अनंतांत विलीन झाले.

इंदिराकांत समाधिस्त झाल्यानंतर त्यांचे शिष्य श्रीकमलनाथ पीठाधिष्टित झाले. आपले गुरु श्री इंदिरा--कांत यांच्या इतके नसले तरी तेही एक विद्वान पंडित होते. तसेच व्यवहारांतही ते निपुण होते. इंदिराकांतांचा बहुतेक काळ संचार आणि तीर्थयात्रा यांतच गेला. त्यावेळीं मठाचा कारभार स्वत: श्रीकमलानाथ यांनीच पाहिला. सर्व प्रकारच्या आर्थिक घडामोडी कुशलतेने हाताळून त्यांनी मठाचा आर्थिक पाया भरभक्कम केला. मठासाठीं सुमारे शंभरावर ठिकाणें त्यांनीं मिळवली. त्यांची गुरुभक्तीहि अतुलनीय होती. इंदिराकांतांनी सर्व कारभार जरी त्यांच्याच हातीं सोंपविला होता तरी कुठलीहि गोष्ट करतांना ते गुरुंचा सल्ला घेत. कारवारच्या मुरलीधर मठाची स्थापना आणि गोकर्ण व व्यंकटपुर मठाची जीर्णोद्धारहि त्यांनीच केला.

पीठाधीश म्हणून त्यांची कारकीर्द अगदीं अल्पच ठरली. इतकी अल्प कीं ती अवधी ११ महिने वीस दिवस इतकीच ठरली. इंदिराकांत शके १८६४ चैत्र वद्य ७ मीस समाधिस्त झाले आणि त्यांचे शिष्य गुरुभक्तपरायण श्रीकमलनाथ यांनी शके १८६५ ह्या वर्षी चैत्र शुक्ल एकादशीस समाधी घेतली. त्यापूर्वी त्यांनीं शिष्यस्वीकार केला. इंदिराकांतांनीच नियक्त केलेल्या बटूला त्यांनी आश्रम दिला. तेच श्रीमद् द्वारकानाथतीर्थ स्वामी.

श्रीमठाचे २२ वे स्वामी श्रीमद् द्वारकानाथतीर्थ यांचा पट्टाभिषेक शके १८६५ मध्ये झाला व जवळ-जवळ तीस वर्षे त्यांनी आपली गौरवशाली कारकीर्द समर्थपणे चालविली. या कालावधींत मठाचा कारभार अधिक योजनाबद्ध, सुव्यवस्थित करण्यामाठी त्यांनी उपाय योजले पण तसे करताना अखंड परंपरा व मठाचे मांगल्य यांना कोणत्याच प्रकारे बाधा पोचणार नाही याची दक्षता घेतली आणि मठाच्या गौरवात मोलाची भर घातली. त्यांचे प्रसन्न व्यक्तिमत्व आम्हा सर्वांना सुपरिचित आहे. आसेतुहिमाचल भारत-वर्षाचा संचार करून त्यांनी शिष्यवर्गाला वेळोवेळी मार्गदर्शन केलें व अनेक जीर्णोद्धाराचीं कामेही हाती घेतली. त्यांचे आशीर्वाद मिळविण्याचे भाग्य आम्हा सर्वांनाच लाभलेले आहे. त्यांची विद्वत्ता, बुद्धिमत्ता, शांत प्रेमळ वृत्ति, दानशूरता आदीचा आपण सर्वांनीं प्रत्यक्ष अनुभव घेतला आहे. मुंबई येथील द्वारकानाथ भवन व श्रीराममंदिर ही त्यांच्या गौरवशाली कारकीर्दीची स्मारके म्हणता येईल. दक्षिणेकडे संचारार्थ गेले असतांना श्रीमद् द्वारकानाथ स्वामीजीचे दि. १५ मार्च १९७३ रोजी (फाल्गुन वद्य ६ ष्टी शके १८९५) अंकोला येथील मठात महानिर्वाण झाल्यावर पर्तगाळ येथे इतर पीठाधीशांच्या वृन्दावनालगत त्यांचे वृन्दावन उभरण्यांत आले.

श्रीमठाच्या पीठाधीशांच्या परंपरेचा हा आढाव मंदाकिनीच्या परिक्रमे इतकाच पवित्र असून तो वाचून वाचकांची जिज्ञासा जरी जागृत झाली तरी लेखकाचा हेतु साध्य झाला असे म्हणता येईल.

श्रीपर्तगाळ मठ आणि स्वामी महाराज

2306

—माधवराव तळावलीकर

उपाध्यक्ष: पंचशताब्दि महोत्सव समिती

आमच्या सांप्रदायाच्या मठाच्या स्थापनेस ५०० वर्षे पूर्ण होत आहेत. मठाच्या पंचशताब्दि सोहळ्यात सहभागी होण्याचे परमभाग्य आम्हां सर्वांना लाभत आहे याबद्दल आम्ही स्वतःला धन्य समजले पाहिजे. आमच्या मठाचे वैशिष्ठ्य म्हणजे प्रत्येक मठाधिशाची त्यागवृद्धी. आमच्या सर्व मठाधिशांनी राजयोग असूनही वैभव न भोगता फक्त धर्मप्रचार केला. लोकजागृती केली व हरतऱ्हेचे कष्ट सोसून वैष्णव सांप्रदाय व पर्यायाने हिंदुधर्म वृद्धिगत केला.

पंचशताब्दिनिमित्त होऊ घातलेल्या स्नेहसंमेलनाच्या निमित्ताने आपण सर्व श्री पर्तगाळ या पवित्र स्थळी एकत्र येणार आहोत. पर्तगाळ हे एका सुंदर व विकसनशील परपरेचे केंद्रपीठ आहे. भारतातले वैष्णव सांप्रदायी सारस्वताचा व या पवित्र स्थानाचा अतूट असा निकटचा संबंध आहे.

येथे या नदीच्या किनारीं मोठा इतिहास घडलेला आहे. या पावन आणि भरघोस इतिहासातून आमच्या मठाला आणि येथे भरत असलेल्या स्नेहसंमेलनाला, बळ व तेज प्राप्त होईल असा मला पूर्ण विश्वास आहे.

मी या इतिहासाचा मुद्दाम उल्लेख करण्याचे कारण हेच की मठस्थापनेच्या कालांत हिंदू जीवनपद्धतीला विनाशाचा धोका उत्पन्न झाला होता. आजही हिंदू जीवनपद्धती व मूल्ये तितकीच विनाशाच्या कड्यावर उभी आहेत. पांचशे वर्षापूर्वी उत्पन्न झालेला धोका परक्याकडून—पोर्तुगीजांकडून होता आणि उघड होता. आजचा धोका छुपा आहे आणि परकीयांकडूनच नव्हे तर आंतून स्वकीयांकडून हा धोका उत्पन्न झालेला आहे. उघड आव्हानाला तोंड देणे जरी जास्त कठीण असले तरी ते आवश्यक आहे हे मात्र नक्की.

सन १५१० साली पोर्तुगीजांनी गोवा घेतला. व सासष्ठी महालात हिंदूंच्या ख्रिस्तीकरणास १५६० पासून सुरवात झाली. सन १५७४ साली श्रीमंगेश देवालय जमीनदोस्त करण्यांत आले व त्याच्या जागी चर्च उभारण्यात आले. पुढे १५६६ साली केळशी येथील श्री शांतादुर्गा देवीचे मंदिर जाळण्यात येऊन त्याच साली श्रीरामनाथ देवालयाचा विध्वंस करण्यात आला. सन १५६७ मध्ये सासष्टीतील सर्व हिंदू देवळे मोडून व जाळून टाकण्यात आली. बाटाबाटीला ऊत आला व या दुर्धर प्रसंगामुळे कांही लोक अंत्रुज म्हणजे फोंडा महालात व अनेक लोक कारवार, कुमठा, मंगळूर कोचीन येथे पळून गेले. म्हणूनच सारस्वतांचा एक फार मोठा वर्ग त्या ठिकाणी सापडतो.

पोर्तुगीज मिशनऱ्यांनी, राज्यकर्त्यांनी व अन्य धर्मवेड्यानी साडेचारशे वर्षाहूनहि अधिक काळ गोव्यात अनिर्बंध सत्तेचा फायदा घेऊन सतत जाळपोळी, बाटाबाटी, दडपणे, अडवणूक, हत्या वगैरे क्रूर मार्गांचा व साधनांचा अवलंब केला व हिंदूंना सतत सतावण्याचा उपक्रम चालू ठेवला. सर्व तऱ्हेची हत्याकांडे करून निरपराधी हिंदूंच्या कत्तली केल्या तरी देखील आज आमच्या गोमंतकात ६२ टक्के संख्या हिंदूंची आहे या गोष्टीचा मला मुद्दाम उल्लेख केला पाहिजे. या बाबतीत आवश्यक तो प्रतिकार करताना ज्या आमच्या पीठाधिशांनी व आमच्या पूर्वजांनी अमाप धैर्य दाखवून हिंदूधर्म जिवंत ठेवला त्यांच्यापुढे आम्ही खरोखरच नतमस्तक झाले पाहिजे. साडेचारशे वर्षाहूनही अधिक काळ गोव्यात अनिर्बंध अधिसत्ता असूनहि त्यांना फारसे कांही करता आले नाहीं या गोष्टीचा सिंहाचा वाटा आमच्या मठाधिशांचा आहे हे नाकबूल करता येणे शक्य नाही.

आज आमच्या मध्ये असलेले श्रीमत् विद्याधिराजतीर्थ स्वामी महाराज हे त्याच पवित्र गादीचे वारस आहेत. पूर्वीच्या सर्व मठाधिशांनी व विशेषतः श्रीमत् द्वारकानाथतीर्थ स्वामी महाराजांनी जे धर्मवृद्धीचे केले सुरू केले तेच कार्य आज चे स्वामी महाराज योग्य प्रकारे चालवीत आहोत हे नमूद करण्यास किंचितही संशय नाहीं.

श्रीमत् द्वारकानाथतीर्थ स्वामी आम्हांस दुःखसागरात लोटून श्रीहरी पदंगत होऊन आज चार वर्षे होऊन गेली तरीही स्वामीजींचे ते तेजःपुंज, धीरोदत्त, भारदस्त, आकर्षक व सर्वांना मोहून टाकणारे व्यक्तिमत्व आमच्या स्मृतीपटलावरून किंचिंतही दूर झाले नाहीं. आपल्या स्वतःच्या व्यासंगाचा, ज्ञानाचा आणि पुरोगामी विचारांच्या सहाय्याने गोकर्ण पर्तगाळ मठाला भारतामध्ये एक मानाचे स्थान मिळवून दिले. आपल्या ३१ वर्षाच्या कारकीर्दीत सांप्रदाय दृष्टचा व सानाजिक दृष्टचा फारच उपयुक्त आणि उल्लेखनीय असे कार्य केले. श्रीद्वारकानाथ तीर्थ स्वामीजींच्या व्यक्तिमत्वामध्यें जे अनेक गुण समाविष्ट झाले होते त्यामध्ये मातेप्रमाणे पोटाशी धरण्याचे वात्सल्य, शब्दांत मायेचा ओलावा, दृष्टीत कृपा, वागणुकीत जवळीक हे गुण जास्त तेजाने व प्रामुख्याने तळपत होते. क्रांतीकारक मतांचे सुद्धा हमतमुखाने स्वागत करून शंकाखोरांचे समाधान करणे ही एक दुर्मिळ कला स्वामींजीमध्ये होती. त्याची लोकसंग्रह करण्याची उपजत वृत्ती आणि फक्त शिष्यगणांविषयींच नव्हे तर येणाऱ्या जाणाऱ्या प्रत्येक माणसाविषयीचे अगत्य या दोन गोष्टी सर्वांच्या परिचयाच्या आहेत.

श्रीमत् द्वारकानाथतीर्थ स्वामीजींनी आपल्या सांप्रदायाचे कल्याण करण्याचा अनेक बाजूंनीं प्रयत्न केला व तो बहुतांशी सफलही झाला पण माझ्या दृष्टीने त्यांचे आमच्या समाजावरील एक मोठें आणि सर्वांना उपकृत करणारे ऋण म्हणजे त्यांनी आपल्यामागे परमपूज्य विद्याधिराजतीर्थ महाराजांच्या रुपाने आम्हांस एका स्वयंभू तेजाने तळपणाऱ्या दैदिप्यमान, शुद्ध व अमोल रत्नाची देणगी दिली की जिचे विस्मरण आम्हांस केव्हाही होणे शक्य नाही. कोणाचीही दृष्ट लागेल असा हा ठेवा आमच्याकडे सुपूर्द करूनच श्री द्वारकानाथतीर्थ स्वामीजींनी महानिर्वाण केले. ह्या ठेव्याचे आम्ही सर्व वैष्णव समाजाने पराकाष्ठेचे प्रयत्न करून जतन केले पाहिजे. ह्या ठेव्याचा आमच्या आध्यात्मिक व धार्मिक अभिवृद्धीसाठी लाभ करून घेणे आमचे आद्य कर्तव्य ठरते. हा अलभ्य लाभ आम्हास सदोदित मिळो हीच श्रीचरणीं प्रार्थना.

परमपूज्य श्रीविद्याधिराजतीर्थ स्वामी महाराजांस आरोग्य व दीर्घायुष्य लाभो अशी श्री वीर विठ्ठल व श्रीस्वामी महाराजांचे पूर्वाश्रमीचे व माझें कुलदैवत श्रीरामनाथ चरणीं प्रार्थना.

एक निग्रही, तरुण तपस्वी
श्रीमद् विद्याधिराजतीर्थ स्वामीजी
(यांच्या खास मुलाखतीचा वृत्तांत)

मडगावहून निघालेली आमची मोटार करमल घाट पार करून काणकोणच्या दिशेनें धावूं लागली आहे. करमलघाटांतील प्रवास हाच मुळी एका अननुभूत अशा आनंदाचा साक्षात्कार घडविणारा! सागर आणि डोंगर यांचे एवढें निकट सान्निध्य क्वचितच आढळतें. दुतर्फा उंच वृक्षराजी, एका अंगाला उंच डोंगर व दुसऱ्या अंगाला खोल दरी. उताराला लागतांच दिसणारा दूरवर धरणीमातेचें चरणमल धुणारा सागर. हें दृश्यच मुळी भान हरपून टाकणारें! अनिपरिचयानें देखील त्या सौंदर्यात उणेपणा येऊं शकलेला नाही. अलीकडेच वनखात्याने नव्या लागवडीच्या प्रयोगासाठी वृक्षसंहार कार्य शास्त्रशुद्ध पद्धतीनें उरकले असूनहि या मार्गातील प्रवासांत मिळणारा आनंद कमी झालेला नाही. मोटार काणकोण पार करून सदाशिवगडच्या दिशेने पुढें निघाली नि श्रीसंस्थान पर्तगाळी असा फलक दिसतांच डावीकडील आडमार्गाकडे वळून उतरणीला लागली आणि आमच्या मनावरील दडपण अधिकच वाढले. क्षणांत पांढरा शुभ्र उंच मनोरा आणि समोर एका पुष्यपुरातन वास्तूच्या अग्रभागी चमकणारा कळस दिसला. उंच वृक्षांनी आसमंत हिरवागार व सुखशीतल बनलेल्या प्रशांत ठिकाणी वसलेल्या या वास्तूवर एखाद्या ऋषीच्या आश्रमाची छटा पसरली होती. अर्थात ही वास्तू आधुनिक जगाशीं सुसंवाद राखूनहि, गजबजापासून दूर राहून समाजाला ऐहिक अभ्युदयाचा व पारमार्थिक सुखाचा मार्ग दाखविणाऱ्या एका पीठाची वास्तू आहे. गेली पांच शतकें या मठाने हें कार्य प्रभावीपणें चालविले आहे, आणि त्यामुळेंच अनुयायांची मठावरील व पीठस्थ स्वामीजींवरील श्रद्धा व निष्ठा आजच्या विज्ञाननिष्ठ युगांतहि कायम राहिली आहे. मताच्या या गौरवशाली परंपरेने पांच शतकें पार केल्याची स्मृति म्हणून व पुढील कार्याची दिशा ठरविण्यासाठी मठाचा पंचशताब्दिमहोत्सव यंदां साजरा होत आहे. त्या निमित्त मठाचे देशाच्या कानाकोपऱ्यांत पसरलेले, पण मठाशीं अविचल निष्ठा बाळगून असलेले असंख्य अनुयायी येथे एकत्र जमणार आहेत.

आम्ही मठापाशी पोहोंचलों तेव्हां या महोत्सवाची तयारी जोरांत चालू होती. रस्ता रुंद व पक्का बनविण्याचें, मठासमोरील विस्तीर्ण पटांगण मंडपाच्या उभारणीसाठी सुयोग्य बनविण्याचें काम चाललेलें व त्याकामीं अनेक मजूर गुंतलेले आढळले. ही सर्व सिद्धताच महोत्सवाच्या भव्यतेची कल्पना येण्यास पुरेशी आहे. आम्ही मठांत पोहोंचलों. श्रीरामदेवाचे दर्शन घेतलें. श्री वीरविठ्ठलाचें दर्शन घेतलें. वृन्दावनाचें दर्शन घेतलें. मठाचे यापूर्वी बावीस स्वामी होऊन गेलेले असून, त्यांपैकीं काहीं स्वामीचीं वृन्दावनें येथें आहेत. एवढ्या मोठ्या संख्येनें वृन्दावनें हें या मठाचें खास वैशिष्ट्य असून ते मठाच्या अनुयायांचें व भाविकांचें एक प्रमुख दर्शनस्थान ठरलें आहे.

मठाचे विद्यमान गुरुस्वामीजी श्रीमद् विद्याधिराजतीर्थ हे या परंपरेतील तेविसावे स्वामी होत. पंचशताब्दी महोत्सवामागील प्रमुख प्रेरणा श्रीमद् विद्याधिराजतीर्थ यांची असून, आंग्ल विद्याविभूषित असूनहि भारताची समाजधारणोन्मुख संन्यस्तवृत्तीची परंपरा चालू ठेवण्याचें व्रत घेऊन पीठस्थ झाल्यापासून स्वामीजींनी मठाचें कार्य अधिकाधिक गतिमान व जीवनाच्या बदलत्या मूल्यांना पोषक बनविण्यासाठीं योजनाबद्ध प्रयत्न चालविले आहेत. या पंचशताब्दिमहोत्सवाच्या निमित्ताने स्वामीजींचें दर्शन घेऊन त्यांच्याशीं मनमोकळी बातचीत करण्याच्या इराद्यानें आम्ही मठांत आलों होतों. आम्हीं मठांत पोहोंचलों तेव्हां स्वामीजी पाठशाळेंत असल्याचें कळलें. आम्ही आल्याचा निरोप स्वामीजींना मिळाला आणि स्वामीजी लगेच आपल्या बैठकीच्या कक्षांत आले. आम्ही आंत जाऊन स्वामीजींचें दर्शन घेतलें. आणि क्षेमकुशल पृच्छेनंतर आम्हीं मठांत येण्यामागील आमचा हेतु बोलून दाखविला. वेळ थोडा असल्याचें सांगून कोणताहि प्रश्न विचारण्यास स्वामीजींनीं आम्हांला अनुज्ञा दिली. काळवेळ कोणतीहि असली तरी प्रश्नांचे उत्तर एकच राहिल असेंहि स्वामीजींनीं सांगितलें. स्वामीजी पलंगावर पहुडले; त्यांतहि आपण बसूं शकत नसल्याचें पाहून त्यांना होणारी व्यथा त्यांच्या

खूपच भिन्नता असल्याचें स्वामीजींनीं सांगितलें. जोंपर्यंत गुरु श्रीमद् द्वारकानाथतीर्थ स्वामी होते तोंवर काम करूनहि प्रत्यक्ष भार नव्हता. ताण नव्हता. पण श्रीमद् द्वारकानाथतीर्थ स्वामीजी वृन्दावनस्थ झाल्या-नंतर (२५-३-१९७३) श्रीमद् विद्याधिराजतीर्थ स्वामी-जींवर सबंध मठाचा भार येऊन पडला. (पीठारोहण : ५-४-१९७३) केवळ मठच नव्हे तर मठाचे भारतभर विखुरलेले अनुयायी व एकंदर समाज यांना मार्गदर्शन करण्याची मोठी जबाबदारी स्वामीजींच्या शिरावर आली. स्वामीजींनी ती किती समर्थपणें उचलली व मठाला कशी विज्ञानोन्मुख दिशा दिली, अनुयायांचे मठाकडील संबंध कसे दृढ केले ही गोष्ट सर्वपरिचित आहे. पंचशताब्दि महोत्सव सोहळ्यांत त्याचा खरा-खुरा साक्षात्कार घडूं शकेल. सुसूत्र दिनचर्या व कामाचा उरक यामुळें स्वामीजीना अल्पवयांत ही शिरावर पडलेली मठाची जबाबदारी यंतांच ताण जरूर जाणवला. पण शिष्यवर्गांतील जाणते लोक व अन्य मठाभिमानी यांचें सक्रिय सहकार्य लाभल्यानें तो भार सुसह्य झाला, अशी मनमोकळी कबुली स्वामीजींनीं दिली.

मठाचें मुख्य कार्य कोणतें; अशी पृच्छा केली असतां स्वामीजींची मुद्रा किंचित धीरगंभीर बनली. आमच्या मनांतील विकल्प दूर कसा करावा याचाच विचार स्वामीजी करीत असावेत असें दिसलें. स्वामीजी म्हणाले, "हा मठ प्रामुख्यानें एका संप्रदायाचा आहे. त्यादृष्टीनें त्या समाजाची आध्यात्मिक व धार्मिक जागृति करून त्यामध्यें मंगल व उदात्त तत्त्वांचा विकास घडवून, त्या समाजाला ऐहिक व पारमार्थिक सुखाचा मार्ग दाखविणें हें मठाचे मुख्य कार्य होय. परंतु आजच्या परिस्थितींत कोणत्याहि संप्रदायाची सुखसमृद्धि समाजाच्या अन्य घटकांपासून अलग राहून साधतां येत नाहीं म्हणूनच आजूबाजूचा समाजहि सुखी असेल याची दखल मठाच्या अनुयायांनीं घेतली पाहिजे."

याशिवाय समाजाला वेळोवेळीं मार्गदर्शन करणें तंटे, संघर्ष यांचें वातावरण उद्भवल्यास त्याचें निवारण करणें आणि हें सर्व अधिक प्रभावीपणें पार पाडतां यावें या यासाठीं आध्यात्मिक साधना अखंड चालू ठेवणें हें या पीठावर बसणाऱ्यांचें जीवनकार्य आहे. स्वामीजींचे जीवन हें कांहीं एका जागीं बसण्याचें नाहीं. आरामाचें नाहीं. खुद्द स्वामीजींची घाईगर्दीची दैनंदिनी पाहिली तरी याची कल्पना येऊं शकते. रोज पांच-सहा तास धार्मिक विधींत खर्च होतात. मठांतील पाठशाळेवर ते जातीनें देखरेख ठेवतात. श्रीक्षेत्र काशी, गोकर्ण वगैरे अनेक ठिकाणीं असलेल्या या मठांच्या कक्षेंतील एकावन्नवर मठांचा कारभार सुव्यवस्थित चालावा म्हणन काळजी घ्यावी लागते. जेथें जेथें मठाचे अनुयायी आहेत तेथे तेथें वेळोवेळीं संचार करून, त्यांच्यातील आत्मविश्वास बळकट करावा लागतो.

या संदर्भात अलीकडेच घडलेली घटना स्वामीजींच्या दूरदृष्टीची कल्पना येण्यास पुरेशी आहे. केरळ राज्यांत कायंगोळ येथे मठाचे अभिमानी वास्तव्य करून आहेत. तेथें त्यांनी श्री विठोबाचें एक देवस्थान उभारलें आहे. यासंबंधींची खबर अशी कीं श्रीमद् इंदिराकान्ततीर्थ स्वामीजी एकदां दक्षिण संचारावर असतांना कायंगोळ येथे गेले. तेथील कांहीं लोकांकडून स्वामीजींचा अनादर झाला असें सांगतात. याचा परिणाम असा झाला कीं त्या कुटुंबांना उपसर्ग होऊं लागला. तेथील लोकांनीं श्रीमद् द्वारकानाथतीर्थ स्वामीजींना कायंगोळ मुक्कामी येऊन जुन्या प्रमादाबद्दल क्षमा करावी अशी पापमुक्त कर-ण्याची प्रार्थना केली. श्रीमद् द्वारकानाथतीर्थ स्वामी-जींनीं निमंत्रण स्वीकारून कायंगोळला जाण्याचा निर्णय घेतला होता. पण विधिसंकेत वेगळा असल्यानें तें घडून येऊं शकलें नाहीं. तथापि गतवर्षी श्रीमद् विद्या-धिराजतीर्थ स्वामीजींनीं आपल्या गुरुचा संकल्प पूर्ण केला. गतवर्षी कायंगोळ येथे चातुर्मास व्रतास्तव सव्वा चार महिने वास्तव्य करून स्वामीजींनीं तेथील शिष्य-वर्गाला आनंदित केलें. त्यांच्या मनांत घर करून बसलेल्या पापकल्पनेचें निरसन झालें आणि तेथील समाजाचे मठाशीं नातें दृढ झालें. अर्थात वरील हकीकत कोणीतरी सांगितलेली ! खुद्द श्रीमद् विद्याधिराजतीर्थ स्वामी प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरीत्या आख्यायिका, चम-त्कार यांना पुष्टि मिळेल असें कोणतेंहि विधान करण्याचें कटाक्षानें टाळतात. ते धर्मनिष्ठ आहेत व धर्माचा आजच्या व्यवहारांत युक्त असा अन्वयार्थ लावण्यांत तरबेज आहेत, हें आम्हांला त्यांच्याशीं बोलतांना वेळोवेळीं जाणवत होतें. अंधश्रद्धा स्वामीजींना मान्य नाहीं. डोळस श्रद्धेवर त्यांचा भर आहे. त्यांची दृष्टि विज्ञाननिष्ठ आहे. विज्ञाननिष्ठ या अर्थानें कीं पाप-पुण्याच्या संकल्पनांची सत्यासत्यता बाजूला ठेवली

चेहऱ्यावर स्पष्ट दृगोचर होत होती. एका दुर्दैवी घटने-मुळें स्वामीजींच्या पाठीच्या मणक्याला इजा झालेली आहे आणि त्यामुळे स्वामीजींना बसण्याचा त्रास होतो. तरीहि बसूनच प्रश्नांची उत्तरे देण्याचा स्वामीजींचा निग्रह दिसत होता. शेवटी आम्हीच स्वामीजींना न बसण्याची विनंती केली व त्यांनीं ती मानली. आणि आणि एका अनौपचारिक मनमोकळ्या वातावरणांत आमची मुलाखत सुरू झाली. मठाचे, स्वामीजींच्या समोर वागण्याचे रीतिरिवाज आम्हांला माहित नसल्या-मुळें बोलण्याच्या ओघात एखाद्या वेडावाकडा प्रश्न निघाल्यास स्वामीजींनी गैरसमज करूं नये अशी आम्हीं विनंती केली. विशालभाल, सरळ नासिका, पाणीदार नेत्र आणि याच्या जोडीला विरक्तिदर्शक भगवीं वस्त्रें असे प्रसन्न व्यक्तिमत्व आमच्यासमोर. आमच्या अन्त-करणाचा ठाव घेत मंचकावर पहुडले होते. आमच्या अंतःकरणावरील दडपण पार गेले आणि एका मुक्त वातावरणांत झालेल्या चर्चेत तास-दीड तास कसा गेला तें आम्हांस कळलेंदेखील नाहीं.

चर्चेला गति देण्यासाठीं सूत्र सांपडावें म्हणून आम्हीं सर्वप्रथम स्वामीजींना त्यांच्या पूर्वाश्रमाविषयीं, संन्यासा-श्रमांत प्रवेशाच्या वेळीं होणाऱ्या मानसिक स्थित्यंतरा-विषयीं, मठाचीं सूत्रें हातीं घेतल्यानंतरच्या मनःस्थिति-विषयी, मठातील दैनंदिनीविषयीं प्रश्न विचारले आणि स्वामीजींनी मनांत कांहींहि न ठेवतां अगदी तटस्थ वृत्तीनें आमच्या प्रश्नांना उत्तरें दिलीं. स्वामीजींनीं दिलेल्या माहितीप्रमाणें बालपणांत व विद्यार्थीदशेंत मठाशीं स्वामीजींचा तसा विशेष संबंध आला नव्हता. श्रीमद्द्वारकानाथतीर्थ स्वामीजींना एक-दोन वेळां पाहिलें असेल व त्यांची थोडीफार सेवा केली असेल तेवढेंच! मठाचा व आपला वेगळ्या पद्धतीनें म्हणजे स्वामी म्हणून संबंध कधीं काळीं येईल याची त्यावेळीं मुळींच कल्पना नव्हती. जीवनाची दिशाच वेगळी होती. धर्म-निष्ठ व ईश्वरोपासक आचार्य कुटुंबांत जन्मलेले श्रीमद् विद्याधिराजतीर्थ मातापित्यांचे द्वितीय पुत्र. श्रीमद् द्वारकानाथतीर्थ स्वामीजींनीं आपले उत्तराधिकारी म्हणून निवड केली त्यावेळी श्रीमद् विद्याधिराजतीर्थ स्वामीजी कॉमर्स कॉलिजमध्यें शिकत होते. मातापित्यानीं आपला भविष्यांतील आधार म्हणून पुत्राला उच्च शिक्षणार्थ महाविद्यालयांत पाठविलें होतें. परंतु अचानक शिष्य म्हणून आपली निवड केल्याचा आज्ञारायस श्रीमद् द्वारकानाथतीर्थ स्वामीजींनीं काढला. या अन-पेक्षित प्रकारामुळें कुटुंबांत आनंद व अपेक्षाभंग यांनीं वातावरण विचित्र बनलें. आपला पुत्र उच्च विद्या-विभूषित होऊन आपल्या कुलाचें नांव उज्वल करण्या-बरोबरच घरसंसारांत सुखसमृद्धि आणील ही माता-पित्याची अपेक्षा भुईसपाट झाली होती. ज्याच्यावर आपण सगळी भिस्त ठेवली तो आपला पुत्र कायमचा अंतरणार ही व्यथा त्यामागें होती. त्याचबरोबर स्वामीजींविषयींची भक्ति व मठाविषयींचा आदर-यामुळें घरच्या लोकांची मनस्थिति द्विधा होत होती. गांवच्या प्रतिष्ठित लोकांचें, स्वामीजींचा आज्ञारायस पाळावा म्हणून दडपण येत होतें. यामुळें या तरुण विद्यार्थ्याचा आयुष्यक्रम एका रात्रींत बदलला. (संन्या-साश्रम दिन : २६-२-१९६७).

या प्रसंगीं खुद्द स्वामीजींच्या मनाची कोणती अवस्था झाली? अशी पृच्छा केली असतां स्वामीजी म्हणाले, वयाची वीस वर्षे कौटुंबिक वातावरणांत व आधुनिक शिक्षण देणाऱ्या विद्यालय महाविद्यालयांत गेल्यामुळें संन्यासी जीवनाची निश्चित अशी कल्पना नव्हती. अर्थात तशी सुजाणता होती पण प्रत्यक्ष तसें जीवन आमच्या वाट्याला येईल हें माहित नव्हतें. तथापि स्वामीजींच्या आज्ञारायसाची वार्ता ऐकून आम्ही अस्वस्थहि झालों नाहीं वा त्याबद्दल वाईटही वाटलें नाहीं. समाजाची वेगळ्या प्रकारें सेवा घडावी अशी स्वामीजींची इच्छा व ईश्वरी संकेत असेल तर आपणही त्याला अनुकूल बनलें पाहिजे एवढाच विचार त्यावेळीं मनांत आला. आणि दहा वर्षांपूर्वी विशींत पदार्पण करतांनाच स्वामीजी नव्या जीवनाला सामोरे जाण्यास सिद्ध झाले.

शिष्य म्हणून दीक्षा घेतल्यानंतरचा गेल्या दहा वर्षांचा काळ, त्यामध्यें केलेली साधना, अध्ययन, नित्य-कर्मे यांविषयीं स्वामीजींनी तपशीलवार माहिती दिली. या काळांत स्वामीजींनी खूप अध्ययन, मनन व चिंतन केले. पीठाधीशपदाची धुरा सांभाळण्यासाठीं आव-श्यक शिक्षण घेतलें. ही साधना आजतागायत अविरत चालू आहे. संन्यास घेतल्यानंतरहि प्रत्यक्ष पीठाची सूत्रें हातीं घेण्यापूर्वीचा काल व नंतरचा काल यामध्यें

तर समाजाच्या निकोप धारणेसाठी माणसाच्या स्वैर मनाला लगाम घालण्यासाठीं अशा कांहीं अमूर्त, मानवाची शक्ति व बुद्धि जेथे पोहचूं शकत नाहीं अशा, कल्पनांची गरज आहे असे त्यांना वाटतें. ईश्वरभक्ती-पासून मिळणाऱ्या पुण्याच्या संचय केल्याने, बँकेंत केलेली बचत अडचणीच्या वेळीं जशी सव्याज मिळते तद्वतच हें संचित पुण्य प्रत्येक मानवाला प्रापंचिक कटकटीच्या वेळी तोल ढळूं न देण्यासाठीं उपयोगी पडतें. स्वामीजींचा हा विचार सयुक्तिक आहे हें कोणीहि मान्य करील. मठासंबंधी ऐकिवांत असलेल्या कांही गोष्टींचा आम्हीं उल्लेख केला असतां स्वामीजींनी त्यांच्यासबंधीं कसलेंहि भाष्य करण्यास नकार दिला. त्या खऱ्या आहेत असें ध्वजिन करण्याचें देखील त्यांनीं टाळलें.

मठाच्या प्रदीर्घ परंपरेविषयीं बोलतांना स्वामीजी म्हणाले, 'मठाची परंपरा पांचशें वर्षांची असली तरी प्रत्यक्षांत मठाकडे साडेतोनशें वर्षांपासूनचे कागदपत्र आहेत.' पूर्वी घोडयावरून वा मेण्यांतून संचार करावा लागे. त्यामुळें वाटेत कागद गहाळ झाले असण्याची किंवा अन्य मठांत ठेवले असण्याची शक्यता आहे. पोर्तुगीजांच्या स्वारीच्या वेळीं यांपैकीं कांही उध्वस्त झाले असावेत. अनेक इतिहाससंशोधकांनी विविध लिपींतील व भाषांतील कागदपत्रांचा अभ्यास करून मठाच्या व मठानुयायांच्या इतिहासावर प्रकाश टाकलेला आहे. तथापि या सर्व कागदपत्रांचा सुसंगत, तपशील-वार व तटस्थ अभ्यास अद्याप होऊं शकलेला नाहीं. तसा तो झाल्यास केवळ या समाजाचाच नव्हे तर एकंदर इतिहासावर फार मोठा प्रकाश पडूं शकेल. पंचशताब्दि महोत्सवाच्या निमित्तानें हें कार्य हातीं घेतलें गेलें पाहिजे.

पोर्तुगीजांच्या आक्रमणामुळें गोव्यातील मंदिरें उध्वस्त झाली. अशा वेळीं डळमळीत झालेली समा-जांतील धर्मश्रद्धा पुन्हा बळकट करून, लोकांच्या मनांत ईश्वरभक्ती जागविण्याचें व त्याद्वारें नवीं मंदिरें उभार-ण्यास त्यांना प्रवृत्त करण्याचें कार्य मठानें केले आणि त्याबद्दल अखिल गोमंतकानें मठाचे ऋणी राहिलें पाहिजे. ज्यांची कुलदैवतें आज गोव्यांत आहेत अशीं अनेक कुटुंबें त्याकरतां देशोधडीला लागून केरळापर्यंत पसरली त्या लोकांना त्यांच्या धर्मभूमीकडे संपर्क ठेवण्याचें कार्य मठानें केले. असे स्वामीजींनीं अभिमानपूर्वक सांगितलें. हें सांगतांना स्वामीजींचे नेत्र एका विशिष्ट तेजानें प्रकाशमान झाल्याचें जाणवलें.

पंचशताब्दी साजरा करणाऱ्या या मठापेक्षा किंवा सारखेच प्राचीन असे अनेक मठ आहेत ही गोष्ट स्वामी-जींनी मनमोकळेपणे मान्य केली आणि उदाहरणादाखल शृंगेरीच्या श्रीशारदापीठाचा निर्देश केला. आपलाच मठ श्रेष्ठ, प्राचीन अशा अहंभावाचा लवलेशदेखील स्वामीजींच्या बोलण्यांत जाणवला नाहीं. इतरांचा मोठेपणा कबूल करतांना ते गांगरले नाहींत कीं स्वतःचा मोठेपणा सांगतांना ते फुलले नाहींत. फक्त काही विशिष्ट मर्यादेत व क्षेत्रांत मठानें बजावलेल्या कार्याची स्वामीजींनी माहिती दिली. एकेकाळी समाज समुद्रगमन हें पाप मानून, अशांना वाळींत टाकीत असे. असे प्रश्न समाजासमोर उपस्थित राहिले त्यावेळी मठाने पुढाकार घेऊन तो प्रश्न सोडविला. या प्रश्नांचा विचार करण्यासाठीं श्रीमंदिरदिराकांत स्वामीजींनी वेलिंग मुक्कामीं सर्व गौड सारस्वत ब्राम्हणांची एक महासभा बोलावली व याच सभेत असें ठरलें कीं समुद्रगमन केलेल्यांनी अल्प प्रायश्चित घेतल्यावर त्यांचा स्वीकार व्हावा. हा ठराव संप्रदायाच्या तिन्ही पीठांकडे प्रेषित करण्याचेंहि ठरविण्यांत आले. आणि सर्वप्रथम श्रीसंस्थान गोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मठाधिशांनी ठराव स्वीकारून अशा लोकांस पुनित करण्यास मान्यता दिली. आजच्या काळांत आंतरजातीय, आंतरधर्मीय विवाह होतात, असे प्रश्न निर्णयार्थ आल्यास मठाची कोणती भूमिका राहील हें जाणून घेण्याची इच्छा आम्ही व्यक्त केली तेव्हां 'मठाचे सामर्थ्य हें अनुयायांच्या त्या-वरील श्रद्धेवर आहे. असे प्रश्न प्रामुख्याने समाजाचे आहेत. समाजानेच त्यांचा विचार करायचा आहे. तथापि असे प्रश्न अद्याप मठासमोर आलेले नाहीत' असें स्वामीजींनी सांगितले.

सारस्वत समाजाला आपला संदेश कोणता ? असे विचारतां स्वामीजी म्हणाले, सारस्वत समाज हा अतीव पुढारलेला, विचाराने प्रगल्भ व भौतिक दृष्टयाहि प्रगत असा आहे. हा समाज कर्तृत्वशाली व स्वाभिमानी आहे. यापुढें या समाजानें आपल्या शक्ति, बुद्धी, कर्तुत्वाचा उपयोग एकंदर समाजाच्या विकासासाठीं केला पाहिजे. शेष समाजापासून तो अलग राहूं शकणार नाहीं व

तसें करून चालणारही नाही. समाजाच्या अन्य घटकांना विश्वासांत घेऊन त्याने त्यांच्याशीं सलोखा निर्माण केला पाहिजे. यामुळे सारस्वत समाज तर विकसित होईलच. शिवाय एकंदर समाजांचे धुरीणत्व त्यांच्याकडे आपोआप चालत येईल. कर्तत्ववान, समर्थ, बुद्धिमान वर्गाकडे समाजाचे नेतृत्व असणे हें एकंदर समाजाच्या हिताचे असते.

मठाने एकंदर समाजाच्या कल्याणासाठीं अनेकविध सेवा सुरू केल्या आहेत. हुबळी, मुंबई येथे वैद्यकीय सेवा सोय उपलब्ध करून देण्यांत आलेली असून तिचा लाभ सर्व जाती-धर्म-पंथाच्या लोकांना मुक्तपणे घेतां येतो. याशिवाय मठाच्या जनकल्याणकर अशा अनेक योजना आहेत व या पंचशताब्दि महोत्सवाच्या निमित्ताने साकारतील असा विश्वास स्वामीजींनीं व्यक्त केला.

स्वामीजींच्या खासगी जीवनांत, अंतर्मनांत डोकावून पाहतां आल्यास पहावें या हेतूनें मातापित्यांविषयीं आज स्वामीजींच्या मनांत कोणती भावना आहे. त्यांच्या दर्शनाने आज स्वामीजींना काय वाटतें, ते जाणून घेण्याची आम्ही इच्छा व्यक्त केली. स्वामीजींनीं सांगितले कीं आपल्या मनांत त्यांच्याविषयीं आतां शिष्यपरिवारां-पैकीं एक या परती खास अशी कोणतीहि भावना नाहीं. माता स्वामीजींना नमस्कार करीत नाहीत व वडील समोर श्रीमद् भागवत ग्रंथ ठेवून नमस्कार करतात एवढाच काय तो फरक ! आपले पूर्वाश्रमीचे मातापिता म्हणून त्यांना संस्थानांतून कांहीं द्यावें, त्यांचा संसारभार हलका करावा असे मनांत देखील येत नसल्याचें बोलून दाखविले. मातोश्रींचा 'श्रीधराली आवय' असा निर्देश करून तर स्वामीजींनी आम्हांला धक्काच दिला. मात्र यावेळीं स्वामीजींनी स्वर कांहींसा कातर झाल्याचा आम्हांला संशय आला. अर्थात स्वामीजींच्या निग्रहाची हीच कसोटी आहे यांत संशय नाहीं.

मुलाखत संपवून आम्ही उठलो त्यावेळीं अकरा वाजून गेले होते. आमच्या मुलाखतीमुळें स्वामीजींचे दैनिक कार्यक्रमाचे वेळापत्रक चुकले होते. सकाळचे साडेदहा ही स्वामीजींची स्नानाची वेळ आहे. त्यानंतर पूजा आदि विधींसाठी दोन तासांपेक्षा अधिक काळ जातो. त्यामुळे स्नानास विलंब झाल्यास संपूर्ण वेळा-पत्रकच चुकते. स्वामीजींनी हंसत हंसत आम्हांला त्याची कल्पना दिली. एक निग्रही तरुण तपस्वी आपल्या दैनंदिन स्नानासाठी निघाले आणि आम्ही भारावल्या अंतःकरणानें मडगांवच्या परतीच्या प्रवासाला लागलो.

We feel ourselves glorious
To witness the *Panch-Shatabdi Mahotsav*,
in which we can fortunately participate,
A radiant Era of our Math.

VENKATESH YESHWANT PAI & BROS.,

&

YESHWANT MEDICAL STORES

CHAWDI, CANACONA-GOA.

On this sacred occasion of
PANCH-SHATABDI MAHOTSAV, a
Golden Era in the history of our Age-old Math,
Our infinite "Pranams" to the
Lotus Feet of their Holiness
All our Param Pujya Sadgurus
Who showered their Love and Blessings on us throughout.

BHANUDAS BABLO SHENVI KOSSAMBE

Mine Owner, Authorised Civil Contractor & Industrialist

P. O. Box 297,
Near Old Power House,
MARGAO-GOA

Phones :
Margao : 2697 (Office)
2497 (Res.)
Sanguem : 25

Shree Gokarn Partagali Jeevottam Math

Shree Samsthan Gokarn Partagali Jeevottam Math is one of the three Holy Institutions of the Gowd Saraswat Brahmin Community. It follows the 'Dwaita Sampradaya', which was propounded by Shree Madhvacharya in the twelfth century. Most of the followers of this Math are in Goa, North and South Kanaras, Dharwar and Belgaum Districts of Karnataka, though a few are found elsewhere also. This Math was founded early in the fifteenth century. It is rather unfortunate that a historical research by well-known and competent historians has not been made, though in the archives of the Math in Partagali (Goa), Gokarn and other places, there is a plethora of records awaiting examination by competent scholars. However, of late, some research has been undertaken and we are thus given glimpses of its hoary history.

The present headquarters of the Math is located at Partagali, a village in Canacona taluk of Goa state. The Math itself is a vast sprawling edifice, set in sylvan surroundings of unparalled scenic beauty on the banks of the Kushavati River. Thus it is "Far from the maddenning crowd's ignoble strife" - a truly ideal forest abode, fit for contemplation and "TAPASYA", where one can come face to face with God, undisturbed by the din of the mundane affairs. From this remote but original seat, the influence of the Math has radiated throughout the length and breadth of Goa, Karnataka and Maharashtra and has resulted in the establishment of twentyone similar institutions all over these regions. The Swamiji spends his time moving from one place to another, propagating Dharma and bringing solace to many a troubled mind and heart of devout disciples.

The miracles performed by Shree Madhvacharya during his sojourn in Gomantak territories profoundly impressed the Saraswats residing there after emigration from the north. The then Saraswats were essentially Shaivites as is evidenced by the fact that in almost all our temples in Goa, the original God to whom the temples were dedicated are in all cases one form of Shiva or another. The visit of Shree Madhvacharya to Goa triggerred a conversion of Saraswats to Vaishnavism and in these temples idols of Vishnu and Lakshmi in one form or another were added. It must be emphasised, to the credit of the then Saraswats, their conversion did not result in the repudiation of their ancient Shaivite idols. They worshipped both Shiva and Vishnu together. This is a tribute to the catholicity of temperament of the Saraswats.

Most of the then Saraswats acknowledged Shree Madhvacharya as their spiritual Guru. They had yet to have a new Guru of their own, though perhaps they had till then belonged to a Shaivite Math. Later, a new Swami named Parama Poojya Shreemat Narayana Teerth

was initiated as the first Guru and he established his own Math at Mathagram, now known as Madgaon.

Unfortunately, this first Math was destroyed later by the rapacity of the Portuguese iconoclasts who were notorious for their religious intolerance and the inquisition. Perforce, the Swamiji had to flee from Goa to Bhatkal in North Kanara, which was then a very flourishing port. Here, he established another Math and carried on the propagation of the faith. The first Swamiji was known to be an erudite scholar and a great 'TAPASVIN', held in universal veneration, He was awarded the honorific title of 'VADER' by the then ruler of Karnataka. He was loaded with gifts of cash and kind by his devout disciples. Soon a new Math was established. He attained 'MUKTI' on 'CHAITRA AMAVASYA'. in Bhatkai itself.

The second Swamiji was Shreemat Vasudeva Teerth Shreepad Vader. He performed pilgrimages throughout the length and breadth of our country and returned to Bhatkal. There, he initiated a disciple, who became the celebrated Shreemat Jeevottam Teerth Shreepad Vader. Shreemat Vasudeva Teerth Swami visited Pandharpur and there, on the banks of the Bheema river, he attained salvation.

Shreemat Jeevottam Teerth Swamiji, as the third Swamiji in the line of succession, held sway when the political and social situation was very critical with upheaval in politics as well as in the religious belief itself. It was his mission in life to revive man's faith in the religion of his forefathers. He was eminently qualified for this noble mission, being superbly endowed with knowledge, religious fervour and yogic powers.

In order to revive the faith amongst the masses, he undertook a pilgrimage of all the holy places in the North, where he was well-received, honoured and welcomed by both Hindu and Muslim Rulers. Later, he arrived in Nepal, full of honours and glory. There, as he was taking his bath in the Sheela River, he found three idols buried in the river bed. They were named BHOOVIJAYA VITHAL, DIGVIJAYA VITHAL and VEERA VITHAL. With these three idols he arrived in Gokarn, popularly known as "Dakshin Kashi". The first-named idol was installed there in a newly constructed Math, the second was installed in South Kanara at Basrur, from where the Swamiji had originally hailed and here he constructed a new Math. The third idol was retained by the Swamiji for his personal worship and this has been the "ARADHYA DEVATA" of successive Swamijis. Thereafter, he took a disciple and later attained Mukti at Bhatkal, where his Samadhi exists. Besides being a great scholar and an author of several learned treatises, he was very saintly in his character and was a close friend of the famous Vadiraja Swami of Shree Sode Math. Legend says that even as Sant Tukaram, he rode to heaven in a divine "VIMANA". From his fame, the title "JEEVOTTAM" was added to the name of the Samsthan and hence-forward it came to be known as GOKARN PARTAGALI JEEVOTTAM MATH.

The fourth Swami was Shree Purushottam Teerth and his BRINDABAN is situated at Gokarn. He was succeeded by Shree Anujeevottam Teerth Swamiji whose 'Vrindavan' is at Dicholi. (Goa).

The next to occupy the "Peetha" was Shreemat Ramachandra Teerth. He was a saintly person to whom was indicated in a dream that there were divine idols behind his own Math at Gokarn, fashioned by Vishvakarma himself. True enough, these idols of Shree Rama, Lakshman and Seeta Devi as also Hanuman were found as indicated. The problem of their installation now arose. Again, there was divine revelation and the idols were taken north. When they reached Paingini in Goa, transport became difficult. Besides, there was no water in that arid place. Again, the Swamiji prayed for divine guidance and it was believed that Shree Rama himself indicated that a cow would lead him to a suitable place for the erection of a temple and the installation of the idols. This turned out to be the present site on the banks of the Kushavati river. This place later became renowned as Partagali and became the seat of the Samsthan. A cycle of events and divine influence brought back the Math to Gomantak where it had first been installed.

· After attaining Samadhi at Rivona, he was succeeded by the seventh Swami Digvijaya Ramchandra Teerth, who first started the annual "RATHOTSAV" at Partagali. His 'Vrindavan' is at Ankola. The eighth Swamiji was Shreemat Raghuchandra Teerth whose 'Vrindavan' is at Honnavar.

Therafter the succession of Swamijis was as follows :

The ninth Guru was Shreemat Lakshminarayana Teerth and his 'Vrindavan' is at Nasik on the banks of the Godavari River. The tenth Guru was Shree Lakshmikant Teerth Swami whose 'Vrindavan' is at Honnavar. The eleventh was Shreemat Ramakant Teerth whose 'Vrindavan' is at Ankola. The twelfth was Shreemat Kamalakant Teerth and he was succeeded by the thirteenth Guru Shreemat Shreekant Teerth Swamiji whose 'Vrindavan' is at Partagali, The fourteenth was known as Shreemat Bhoovijaya Ramachandra Teerth, who attained Nirvana at Ankola.

The fifteenth in the line of succession was Shreemat Ramanath Teerth Shreepad Vader Swami whose 'Vrindavan' is situated at Venktapur in his own Math near Shirali. He was succeeded by Shreemat Laxminatha Teerth Shreepad Vader. During his time the ancient Math at Gokarn was renovated. He perfomed several pilgrimages and finally attained Nirvana at Partagali. The seventeenth Swami was Shreemat Ananda Teerth Shreepad Vader. He was succeeded by the eighteenth Swamiji Shreemat Poorna Prajna Shreepad Vader. Thereafter, Shreemat Padmanabha Teerth Swami and Shreemat Indirakant Teerth Swamiji succeeded as the nineteenth and twentieth Swamiji respectivaly.

With the succession of Shreemat Indirakant Teerth Swamiji as the twentieth Guru, we enter the current age as there are a number of persons who are alive and who have

had the benefit of having had his Darshan. Unquestionably, Shreemat Indirakant Swamiji was a towering personality and a very great saint. It is not necessary to elaborate any further as several persons still recall the splendour of his personality and his remarkable contribution to the Math and its followers. He was succeeded by Shreemat Kamalanath Teerth Swamiji and in his turn Shreemat Dwarkanath Teerth Swamiji became the twenty-second head of the Math. Of his life and personality it is quite unnecessary to dilate as almost all of us knew him very well and had the good fortune of his association and also his blessings. We can all testify to the great and magnificent work which he did for the glory of the Math and for the benefit of his disciples. In fact, the very noble edifice ''DWARKANATH BHAVAN'' and lovely Shree RAMA MANDIR are a glorious memorial of his saintly life and enduring solicitude for his disciples. As we all know, His Holiness attained Samadhi on the 25th March 1973 at Ankola. His Samadhi has been erected at Partagali where also seven Samadhis of his previous Gurus in succession from the 16th to the 22nd are situated.

The present reigning Swamiji is Shreemat Vidyadhiraja Teerth Shripada Vader Swami. He succeeded to the ''Peetha'' on the 5th April 1973. Even though, he was comparatively inexperienced initially, he has impressed all of his followers by his erudition, love of work, discipline and devotion to the traditions of the Math. His love of learning is phenomenal and every minute, when he is not doing some essential work, is spent by him, either in acquiring mastery over Vedas and other holy Shastras, or in teaching young disciples in various studies of Shastras and Agamas. At the same time, he has taken in hand the work of the reconstruction of all the Math's various ancient edifices and generally re-organising the working and administration of the Math itself. Already, he has completed the reconstruction of the two Samadhis of the first and second Gurus at Bhatkal. The stupendous task of reconstruction and renovation of the very ancient Math on the banks of the holy river Ganges, has been completed at a very great cost and now the followers have a glorious edifice to call their own at Varanasi where they could stay while visiting Kashi Kshetra for religious purposes. His total belief in the will of GOD and adherence to the tenets of our religion and tradition have drawn the followers of the Math closer to him. Those that have had his Darshan have grown to love the Math and the Swamiji in great measure.

Presently work on the plans to celebrate the fifth centenary of the establishment of the Math are well under way. A strong committee under the presidentship of Shri Vasantrao Dempo has been formed and is actively formulating plans to celebrate the occasion in a befitting manner at Partagali and at various other centres where our Maths exist. The Swamiji is taking the keenest interest in this as in all other affairs of the Math and its followers, and this in spite of his rather unsatisfactory state of health. But the Swamiji is unmindful of his own health or discomfort while attending to the affairs of the Math and conforting his followers.

The main celebrations commenced on the 21st March 1973 when the foundation stone of the reconstruction of Partagali Math according to the Master-Plan drawn, was laid This will be followed by a three-day celebrations at Partagali on the 8th, 9th and 10th April 1977, when religious discourses social seminars ana oteer cultural programmes as published already will take place. The flowers of th Math and devotees have great oppo-rtunity to partake in these celebrations and it is hoped that they will do so in an abundani measure. Let it be said that the followers fiucked in great numbers to Partagali to demonstrate their faith in the Math ann the Swamiji.

All that can be done by us is to offer prayers to GOD ALMIGMTY to restore normal health to His Holiness and also associate ourselves eaco according to his one ablity and capabity to help His Holiness to achieve all hii grand ambition to fulfil the plan of reconstruction and renovation of Partagali and its surroundings, in to a grand township dedicated to our culture ahd learning.

निवेदन

श्रीसंस्थान गोकर्ण पर्तगाळी जीवोत्तम मटाच्या पंचशताद्धि समितीने नियुक्त केलेल्या स्मरणिका उपसमितीने ही स्मरणिका तयार केलेली असून ती वाचकांच्या हातीं देतांना आम्हांला अत्यंत आनंद होत आहे.

या स्मरणिकेमध्यें प्रकाशित साहित्य अन्यान्य लेखकांकडून आलेले असून त्याचें संकलन संपादन विभागाने केलेले आहे. तथापि अशा लेखांमध्यें व्यक्त झालेले विचार व निष्कर्ष हे श्रीमठाचे अधिकृत विचार वा निष्कर्ष आहेतच असे नसून श्रीमद् विद्याधिराजतीर्थ श्रीपाद वडेर स्वामीजींच्या मान्यतेने ते प्रकाशित झालेले आहे अशांतलाहि भाग नाहीं. लेखांतील मजकुराची सर्व जबाबदारी पूर्णपणे त्या त्या लेखकाची आहे.

या स्मरणिकेसाठीं जाहिराती देणाऱ्या सर्वांचे आम्ही ऋणी आहोंत.

—स्मरणिका समितीतर्फे

Phones : Office : 32 41 05
Factory : 37 33 14

Grams : "IRONSTOCK"

Lekhraj Manoharlal Agrawal

Manufacturers of :-

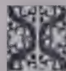
"MLA" "RAVI" & "MAYURAM"

BANDSAW BLADES MACHINE KNIVES

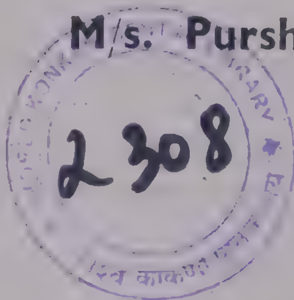
"Ashoka House",
151, Narayan Dhuru Street,
Bombay – 400 003.

Factory at : Reay Road, BOMBAY – 400 010.

With Best Compliments from :–

M/s. Purshottam Chirawawala

511, Giriraj, Sant Tukaram Road,
Carnac Bunder, Bombay – 9.

Phone : 34 52 93–33 88 96

Leading Dealers in Iron & Steel of All Categories.

गोंयकारांची गोंयाभायली वसणूक

—शर्णं गोंयबाब

(वामन रघुनाथ वर्दे वालावलीकर)

गोंयकारांचे भायले वसणुकेचो इतिहास सांगचे आदीं **गोंयचो विस्तार आनी आवांठ** केदो आनी **ताची योग्यताय आनी म्हत्व** केदें तें आमी पळोंक जाय. पुर्तुगेजांचे सत्तेतळा कोंकणांतली जितली भुंय आडावल्या तितलेच गोंय म्हणपाची समज जाला. हें गोंय उत्तरेक तेरेखोलासाकून दक्षिणेक माजाळी सुडगिरीसरेन ६० मैल लांब आसून पूर्वेक दुदसागरासाकून पश्चिमेक हिंदी म्हालसमुद्रासरेन ३० मैल रुंद आस आनी ताचें **सगळें भुंय-माप १०६० चौखणे मैल आस.** परंत पोर्तुगेज इतिहासकाराच्या मताभाशेन क्रि. स. १५१० त आफोंस आल्बुकेर्कान गोंय घेतलें तेन्ना, ताचो विस्तार आनी आवाठ आतांच्या गोंयाकूय मोटो आसलो अशें दिसता. इतिहास चिकें धवळून पळेल्यार, पंद्राव्या शेंकड्याआदीं सुमार सात-आठशीं वर्सां गोंयचो विस्तार उणोउणो एदोच आसलोसो दिसता. त्यावेळार दमण गंगेसाकून रंगावली न्हंयेसरेनच्या कोंकणाचे दोन वांटे जावन चेवलाचे दक्षिणेक कुंडलिका न्हंय ही ताकां वेगळायणी सीम आसली. कुंडलिकेच्या उत्तरेकडच्या कोंकणाक ठाणें, नागांव, सुपारें, चेवल मेळून समुद्राचें वेळेवैल्या **१४०० गांवांचे कोंकण**, अशें क्रि. स. १०९८ च्या तांब्या-पत्रयांत म्हळां. तशेंच कुंडलिकेच्या दक्षिणेकडच्या कोंकणाक शिवचित्त कदंबाच्या वेळच्या क्रि. स. ११६० च्या कानडी पाशाणा-वरपांत **९०० गांवांचें कोंकण** म्हळां. ह्या कोंकणांत आठव्या शेंकड्याचे मजगतीपासून सोळावो शेंकडो लागसरेन, शिलाहार, कदंब, देवगिरीचे यादव, दिल्लीचे सुलतान, बाहमनी सुलतान, विजयनगराचे राय, परत बाहमनी सुलतान आनी मागीर विजापूरचे अदिलशहा हांचो शेक चलतालो. ह्या सगळ्यांचे राजवटींत **दक्षिण कोंकणाचें राजपाटण** चडकरून आतांच्या गोयच्या आवांठांत कांयकाळ-वाळ्ळी, कांयकाळ चंद्रपुरा म्हणचे साष्टींतल्या चांदरा, मागीर तीसवाडी व्हडल्या गोंयां आनी त्या उप्रांत धाकट्या गोंयां आसलें.

श्रीकृष्ण-जरासंधाचें झुज ज्या आवांठाक जालें त्या आवांठाक हेमाड वा हेमाडबारशें म्हण्टात. संस्कृत **हेमाद्रि** म्हणचे **'भांगराचो व पर्वत मेरू'** हाचेवैल्यान हेमाड हें उतर जालां हातूंत दुभाव ना. हें नांव कुवेशी घांटाचेंच आसून गोमन्त ह्या नावा उप्रांत पडलें जांवये. ह्या घांटाच्या मुळसानलीं सोनावळी आनी सिरगाळी ही गांवांचीं नांवां अनुक्रमान भांगर आनी लक्ष्मी हांचो अर्थ सुचैतात. हाचेवैल्यान दुदसागराकडची गोमन्त पर्वताची सुवात **'भांगराची भुंय'** म्हणून गाजताली अशें दिसता. क्रिस्तांव सताच्या पैल्या-दुसर्‍या शेंकड्यांत ह्या आवांठाक **सुवर्णापरान्तक** वा सुनापरान्तक म्हणचे **'भांगराचें अपरान्तक' हें नांव आसलेंशें दिसता.**

सातव्या शेंकड्याच्या सुमाराक, उत्तर आनी दक्षिण **कोंकण हांचे भितल्लेभितर वांटे जावन,** त्याभायर दक्षिणेक ताणें आपले पांय कुमारीच्या तोंकासरेन पातळायले तेन्ना, दोन कोंकणांची सात कोंकणां जावन, **सप्तकोंकण** हें उत्तर घोळणुकेंत आयलें. त्यावेळार गोमन्ताक **महासप्तम** म्हणचे **सातां कोंकणांतलें मोटें कोंकण** हें नांव मेळ्ळें. आमची भुंय आकृतायेन आनी आवाठान जरी ल्हान आनी मोटवी दिसली तरी हावेसान मोटी आस. **विद्या, लक्ष्मी आनी शक्ति ह्या तीन सुंदर भैणींचे तें कुळार आस.** फाटल्या अडेच हजार वर्सां-पासून आतां सरेनचो इतिहास बारकायेन धवळून पळेनकूच, नवो धर्म पातळायणे, धर्मिष्ट पुरुस, बळिष्ट राज्यां आनी साम्राज्यां उबारणे शूर वीर, राजकर्णांतले पाटां-गडे, विद्या-देवतेचे अपुर्बायेचे भक्त असल्या तेजवंत रत्नांची आमचें गोंय ही एक मोलादिक खण आस म्हणपाची कोणायची खात्री जातली.

गोंयकारांचो सभावगुण ध्यानांत घेतल्यार अशें दिसता कि मोटें व्हडलें अरिष्ट आयल्याबगर, नाजाल्यार उपाससार जाल्याबगर ते केन्नाच आपलें रांदनीचें पल्ल सोडून दुसरेकडेन वचनात.

तांच्या इतिहासाकडे नदर दिल्यार, तांचीं **गोंया-भायर वचपाचीं तीन मुखेल कारणां** आपल्या दोळ्यांसामखार उबीं रावतात. तांतूंतलें एक कारण **व्हडविकेचो हावेस,** दुसरें **पोटाची चिंता** आनी तिसरें, **राजकरणी पिडणूक.** हांतूंत पैल्या आनी दुसर्‍या

कारणांखातीर जितले गोंयकार भायरगेल्यात ताचेकूय ते तिसऱ्या कारणाखातीर अदिक गेल्यात अशें इतिहास सांगता.

पुण्ण वा पूर्ण

पैल्या कारणाखातीर म्हणचे व्हडविकेच्या हावेसान गोंयकार भायर वचूंक लागल्यार आज कशींय अडेच हजार वर्सां जातीत. **गोंयाभायर वचणो सगळयांत पैलो गोंयकार तो पुण्ण वा पूर्ण**, हो गौतम बुद्धाच्या काळांत म्हणजे क्रिस्ता आदल्या पांचव्या शेंकडयांत जल्मल्लो आनी कोंकणांत बौद्ध धर्माची पैली जोत पेटैणो तोच आसलो म्हणपाचें क्रिस्ताच्या पैल्या आनी दुसऱ्या शेंकडयांत बरैल्ल्या, लंखेंतल्या सिंहली पुस्तकां-वैल्यान समजता. ह्या पुस्तकांचीं नांवां 'अमावतुर' आनी 'सद्धर्मरत्नकारे' अशीं आसत. नेपाळ आनी तिबेट हांगाच्या, चौथ्या शेंकडयात बरैल्ल्या बौद्ध धर्माच्या पुस्त-कांतूय पूर्णाची खबर आयल्या; ती चड फुलौन सांगल्या. सिंहली पुस्तकांत म्हळां कि पूर्ण आनी ताचो भाव हे सुनापरान्तांतले वेपारी आसले. तांचे पांचशें गाडे आसले. केन्नाकेन्ना पूर्ण ते ते गाडे भरून वेपाराक वेतालो, आनी केन्नाकेन्ना ताचो धाकटो भाव वेतालो. एकफावट पूर्ण अयोध्येचे उत्तरेक उत्तर कोसलांत स्नावस्ते गेल्लो आनी जेतवन विहारालागसार ताणें आपलें बिराड केल्लें. तेन्ना गांवांतले लोक बुद्धाखातीर कांय भेटो घेवन वेतात अशें पळौन, तोय त्या विहारांत गेलो आनी थैं बुद्धाचो उपदेस आयकून ताणें श्रमण म्हणचे संन्यासी जांवचें येवजिलें. सुनापरान्तांतल्या लोकांकूय बौद्धधर्म शिकौंची ताका इत्सा जाली आनी ताणें ती बुद्धाक कळैली.

गोंयकार बामण चडकरून णवव्या शेंकडयाचे मजगतीं भायर वचूंक लागले. गोंय सोडपाचीं तांचीं कारणां पळौंक गेल्यार दोन दिसतात. पैलें, व्हडविकेचो हावेस; आनी दुसरें, णववो शेंकडो लागतपासून सुमार दोनशीं वर्सां गोंयाचेर पडूंक लागिल्ल्यो हळसीकार कदंबांच्यो घुरयो आनी तांचेकडसून भोगणी धर्मसंबंधाची पिडणूक, कदंबांकडसून बामणांक धर्माच्या नांवान पिडणूक भोगली म्हणपाचें आयकून कोणाकूय नवल दिसतलें. ते धर्मकोल्ली मुसलमान वा क्रिस्तांव नासताना बामणांक कशे पिट्टीत म्हणून कोणूय विचारतलो; परंत इकरावो शेंकडो लागमेरेन कदंब जैनधर्मी आसून, कोंकणांतलें राज्य हातासच्या लोभान आनी धर्मकोल्लान तांचेकडसून वेदधर्मी लोकांक पिडणूक भोगल्या म्हणपाक आधार आस. इकराव्या शेंकडयांत ते ल्हवुल्हवु वेदधर्मी जायत गेले. तरी आसतांना, तो शेंकडो सोंपसर तांचीं धर्मसंबंधी कोडसाण आनी कोल्ल साप निवळूंक नासलीं अशें दिसता. ह्या संबंधान कदंब आनी शिलाहार हांचो इतिहास चिके धवळून पळौंक जाय.

णवव्या, धाव्या आनी इकराव्या शेंकडयांत जायते गोंयकार बामण कदंबाच्यो घुरयो आनी धर्मसंबंधीक पिडणूक हांकां उबगून भायर गेल्यात हांतूंत दुभाव ना.

गोंयचे शिलाहार वेदधर्मी आसून तांच्या शेकातळा कांय काळ आशिल्ल्या कारणान गोंयकारांक तांची ओड लागिल्ली आनी शिलाहारूय गोंयची भुंय लंखे-सारकी लेखून आपुण गोंयकार अशें म्हणौपांत मोटेपण मानताले हें ध्यानांत घेतल्यार, णवव्या शेंकडयाचे मजगतीं कदंबांनीं जेन्ना चंद्रवाडी आनी तिचे उत्तरे-कडच्या कांय म्हालांचेर आपलो शेक बसैलो तेन्ना थैंचे कांय बामण तांकां उबगून उत्तर कोंकणांत गोंयच्या शिलाहारांचे जे दायजी-गोत्री आसले तांच्या आलासऱ्याक वचून रावले आनी व्हडविकेक चडले म्हणपाचें ते वेळचे तांब्या-पटे आनी पाशाणा-बरपां बारकायेन वाचून पळेल्यार कळून येता. कांय गोंयकार बामणांक उत्तरि-शिलाहारांनीं आपलो कारभार चलौंक गोंयसून मुजरत अपौनूय व्हेल्यात जांवये.

क्रिस्ताच्या धाव्या शेंकडयापासून फुडल्या दोनशीं वर्साचे उत्तर-शिलाहारांचे तांब्या-पटे आनी पाशाणा-बरपां चौकसपणान वाचून पळेल्यार, तांतूंत त्या शिला-हारांचे पाटां-प्रधान, भ्रुजारी-प्रधान, मुखेल भाण्डारी, राजगुरु, जोतिशी, मोटे कवी बी सगळे गोंयकार बामण आसले अशें दिसून येता.

बामणां वांगडाच गोंयचे कांय वाणीय उत्तर-शिलाहारांच्या दिवाणांत नांवालोकिकाक चडिल्ले आनी उत्तर कोंकणाकडेन तांचो मोटो वेपार-उद्योग चलतालो म्हणपाचें अनंतदेवाच्या क्रि. स. १०९४ च्या तांब्या-पटयावैल्यान सिद्ध जाता. ह्या पटयांत वलिपवन वा वलिनगरचो म्हणचे बाळळीचो दुर्गश्रेष्ठि (दुर्गाशेट) आनी ताचो पुत भाभणश्रेष्ठि (बाबनशेट) हांकां

'महाप्रधान' आनी भाव धणमश्रेष्ठि (धणमशेट) हाका 'महामान्धिविग्रहिक' ह्यो पदव्यो लायल्यात आनी म्हळा कि बाव्रनशेट आनी धणमशेट हांची तशीच पाणमशेट, कुडकलशेट, मालैयशेट ह्या तांच्या पुतां-नातवांची तारवां चोदाशीं गांवांच्या कोंकणांतल्या ठाणें, नागाव, मुपारें, चेवूल आनी हेर बंद्रांत येनीत-वेतीत तेन्ना तांचेर मानडवी घेंवची न्हय. हाचेवैल्यान अनंतदेव शिलाहाराकडेन गोंयच्या वाणयांचें वजन केदें मोटें आसलें तें उक्तें दिसता.

सोळाव्या शेंकड्यांत गोंयचे भुंयेचेर पुर्तुगेजांचे सत्तेची घुडी उबूंक लागतकूच, राजकरणी पिडणुकेंक लागून, गोंयचे लोक भायल्या मुलखांनीं खैं खैं पावले आनी थैं तांची कशी किलें गत जाली म्हणपाचो इतिहास आमी आतां बारकायेन सोदून काडुंया.

क्रि. स. १५१० च्या नोवेंब्रांत, आल्बुकेर्कान विजापुरी सुलताना कडसून गोंयच्या मुलखांतली जी भुंय जिखिल्ली तिचो मोटोसो वांटो रोखडोच हेगडावन, फक्त तीसवाडी जुवावळ पुर्तुगेजांचे सत्तेंत तगूंक पावली आनी १५४३ मेरेन तितलीच भुंय तांच्या हातांत उल्ली. ह्या तेतीस वर्सांतलीं पैलीं कांय वर्सां, गोंयकारां वाटेक पुर्तुगेज चडशे वचूंक नात. परंत १५४० वर्सा, ते आपलें खरें रूप दाखोंक लागले. ह्या वर्सापासून राज्य-चलैतल्याचे पिडणुकेक लागून, गोंयकार वाट मेळत थैं वसूंक लागले. १५४३ वर्सा जाल्यार, साष्ट आनी बारदेस हे दोनूय म्हाल पुर्तुगेजांच्या हातांत पावतकूच, गोंयकारांक एक मोटी व्हडली चिंता उत्पन्न जाली. ज्या बाटोणेच्या मत्ताक पुर्तुगेजांनी तिसवाडे आरंभ केल्लो तेंच ताणीं साष्ट आनी बारदेस म्हालांत फुडें चलैलें. तिसवाडी बाटैतात म्हणून थैंचे जायते लोक साष्ट आनी बारदेसा पळिल्ले. परंत आतां त्या दोनूय म्हालांचेर हात्रळ येतकूच, ताणीं कितें करचें ? अंत्रूज, सत्तरी, संबळी, पेडणें, पंचम्हाल आनी काणकोणां पळचें. परंत हेय म्हाल तिसवाड लागसार आसत. तांचेरूय पुर्तुगेजांची धुरी केन्ना येत आनी तांचे भकीक ते केन्ना पट्टीत म्हणपाचें कांयच गणित करूं नज आसलें. असल्या ह्या अनर्थाच्या वेळार गोंयकारांनी कशें करचें ? ह्या वेळार तांचो जीव मोठ्या भोवजाळांत पडलो. जो मुलुख पुर्तुगेजांच्या शेकातळाप डूंक कठीण अशा खंच्याय पैशिल्या हिंदु राजाच्या मुलखांत वचचें अशें जायत्या जाणांच्या मनांत सभाविक आयलें जातलें. तांची नदर चडकरून विजयनगराकडेन लागली जातली, परंत हे सन्दीक, त्याय वळिष्ठ राज्याचो धोलारो, घरगती दायजी-मत्सर आनी भायले शत्रू हाकां लागून साप पोखरिल्ल्यावरी जाल्लो.

विजयनगर पडूंक आनी गोंयचे बाटौणेक अंतों येंवक एक जाले. हे बाटौणेक १५४० वर्सापासून एकसारको खतखतो येतालो. ह्या वर्सा, तीसवाडी जुंवावळीवैली सगळी देवळां पुर्तुगेजानी मोडून घाली. १५४१ त तियवाडच्या मोडिल्ल्या देवळांचें कांय उत्पन्न फेर्नांव रोद्रीगिस कस्तिलब्राक गोवेर्नादोरान इगर्जांच्या नांवार काडलें. १५४२ त, बाटौणेन फुडाकार घेण्या जेजुईतांचो हमालगडो सेस्त्रि फरांसिस्क शाव्हिएर गोंयां येवन ताणें आपल्या पंथाची घुडी उबारल्ली. १५४६ त पुर्तुगालचो राजा तिसरो जुवांव हाणें गोंयां बरौन धाडलें कि म्हूर्ती पुजल्यावर देवाक राग येता; देखून आपल्या शेकातळच्या मुलखांत त्यो पुजूंक दिवक फावनात. गोंयचे जुवावळीर देवळां आसूंक दिवक जायनात. तीं लांकूड, फातर आनी कसलेच धातुची करूंक जायनात. हिंदूनी आपल्यो परबो आनी धर्माचे संस्कार उक्तेपणान करूंक फावनात. तांच्या घरांनी म्हूर्ती आसतीत जाल्यार सोदून काडच्यो. ह्या कागदाच्या आधारार गोंयचो भिस्प जुवांव आल्बकेर्क हाणे १५५० त कळित केलें कि, आपुण म्हूर्तिची पुजा नाशी करूंक वावरतलों. ताणें त्याखातीर पावलिस्त, फरांसिस्कान आनी हेर पंथांच्या पाद्रींकडेन मागणी घाली कि ताणीं देवळां दिष्टी पट्टीत थैं थैं तीं मोडून उडोचीं. कित्याक, हिंदु, मुसलमान आनी जेजु क्रिस्ताआड येणे सगळे धर्म पाळां-मुळांसैत हुमटून उडौक आपुण लग्निक आसं. ह्या कामांत ताणें गोवेर्नादोर आची कपित हांचो पालव सागलो. ह्याच वर्सा पुर्तुगालच्या राजान तीसवाडी जुंवावळीवैल्या सगळ्या देवळांची शेतां-भाटां आनी हालणो-हालता-शिल्लो म्हालम्हतो जेजुइतांचे सां पावल कोलेजीक दान दिलो. १५५८ त, पुर्तुगेज धर्मकोल्ल्यांचो राजा कोंस्तान्तीन ब्रागांस व्हिसरैं जावन गोंयां आयलो. हाचे तीन वर्सांचे भोगवटींत बाटौणेच्या आदनाक सामके बोंबाडे आयले; रयतेक जायते त्रास बादले आनी त्या कारणान, फाटल्या गोवेर्नादोरांच्या वेळाकूय ताच्या वेळार सरकारी निजोरेक चड सुकती लागली.

त्या वेळार ताका धेयभानार हाडूंक, ताच्या एका कारभाऱ्यान म्हळें कि 'पुर्तुगाला वचण्या तारवांची भरताड करता आसताना, अमक्या दिसा अमके बाटैले म्हणपाचे लांब वळेरे खेरीज हेर कसलीच वस्त आतां धाडूंक मेळची ना; असल्यो वळेऱ्यो फक्कत जेजुइत पाद्रींनीं धाडल्यार सोबतात.' हाचेर क्रोंस्तान्तिनान जाप दिली कि, 'क्रिस्तांव धर्माची भरती जातकूच तितल्यान पुर्तुगालच्या राजाक हिंदुस्तानांतली मोटी व्हडली गिरेस्तकाय मेळिल्ल्यावरी जाता.' ताणें १६५० त कांय बामणांची वळेरी करून, ताणीं एका म्हैन्या भितर तीसवाडी जुंवावळीवैल्यान मांद्री कवळची म्हणपाचो हुकूम केलो. हे भाशेन, तीसवाडी जुंवावळीवैले जायते लोक आपली जल्मभुंय सोडून गेले; आनी कोंस्तान्तिनाच्या हुकमान तांचीं शेतां-भाटां दुसऱ्यांक मेळ्ळीं परंत ह्या हुकमाचो परिणाम भौच वायट जालो. शेतकामात करूंक तिसवाडे जायतितले मनीस उल्लेनात. शेतां बुडलीं. सरकारचें उत्पन्न तुटलें; आनी कांस्तांतिनाफाटलो व्हिसरै फरांसिस्क कौतीज्ज हाका १५६१ त पळून गेल्ल्या हिंदुंनी पर्थून येवचे खातीर तांची सायसाजागा करची पडली. १५६० ते, कोस्तांतीन व्हिसरैरेच भोगवटींत उंवाळ्ळेलें इंकिजिसांव गोंया रिगलें आनी एवरोंपातलेकूय चड पिडणूक ताणें गोंयकारांक भोगैली.

केरळांतले गोंयकार

१५६३ त तिसवाडच्या बामणांक आमडून घालचे खातीर तांची पर्थून वळेरी केली. १५६६ त नवीं देवळां बांदची न्हयत आनी पोरणी आशिल्लीं सरी करची न्हयत असो कायदो जाल्लो. १५६७ त 'से' चे इगर्जेंत पैलो कौसीलीच प्रोव्हिंसियाल भरून तांतूंत हिंदूक कशेकशे तरेन बाटौंचे आनी पिडचे म्हणपाच्यो थारावणुको जाल्यो. ह्याच वर्सा रायतूरच्या किल्ल्यांतलो कपित दियोग फेर्नांदिस उदु फोर्ति हाणे एका रातयांत साष्टींतली ३०० देवळां मोडून आनी जाळून उडैलीं. १५६८ वर्स लागता म्हणसर बारदेसांतलीय जायती देवळां पुर्तुगेजांनी मोडून आनी जाळून उडैली. आनी १५६९ वर्सा सेबास्तियांव राजान साष्ट आनी बारदेसांतल्या मोडून घाल्ल्या, आनी फुडाराक मोडचेल्ल्या देवळांचे सगळे उत्पन्न थैंच्या इगर्जांच्या नांवार काडलें.

भाशेन, देवळां मोडून आनी जाळूंक लागिल्या कारणान तीसवाडी, जुंवावळ, साष्ट आनी बारदेस म्हाल पाड पडले. गांवकार पळ्ळे. शेतां भाटा जैंची थंय उल्ली. तांची मशागत कोण करिना जालो. सरकारचें उत्पन्न उणावलें. परंत क्रिस्तांवधर्म पातळावन सर्ग जोडचे वान्सेफुडें पुर्तुगेजांक दुसरे कांयच येवजना जालें. ह्या वेळार गोयकारांची मोटी धांदल जाली. १५१० त तुर्कांचे आनी नायत्याचें पिडणुकेंतसून सुटूंक ताणी तिमोजाक मदेवर्ती घालून पुर्तुगेजांचे पाय गोंया रिगैले. आतां पुर्तुगेजांच्या तोंडांतसून वाटांवक ताणी कितें करचें ? तांका कांयच येवजना जालें. निपाणे जायते जाण उत्तर आनी दक्षिण कर्नाटकांत गेले आनी कांयजाण मलबारांत कालेकुटा वचून सामुद्रिच्या (सामोरिच्या) आलासऱ्याक रावले. कालेकुटचे गोंयकार बामण पुर्तुगेजांचेर सामखे जळटाले आनी पुर्तुगेज ह्या उत्तराची तांकां सुमाराभायर भिरभिटी मारताली खै. १६०१ वर्साच्या सुमाराक, फरांसेज भोंवडेकार फरांसिस्क पिरार्द हो हिंदुस्थानांत आइल्लो. तो आपले भोंवडेचे खबरेंत एकेकडेन म्हण्टा, 'हांवे जायते खेपो कालेकुटचे बामण उलैता आसतना आयकले. ते गोंयचो जुवो आपलो म्हण्टात, आनी तो घेणे पुर्तुगेज लोक हे आपले मोटे शत्रु कशे ममजतात. ह्या बामणांभितर जे तेजवंत आसून जांकां आपलेपणाचो अभिमान आसा तांका पुर्तुगेज सत्ता चलता थैं रांवक मानना कित्यांक पुर्तुगेज तांका वायट रितीन चलैतात आनी कुस्कुटासमान लेखतात. ह्या खातीरूच तांचे भितल्ले जायेतजाण कालेकुटा रांवक गेले. आनी थैं ते आतां अदिक सुसंगीत आनी स्वतंत्र आसत. ल्हवुल्हवु कालेकुटासान जायते गोंयकार कोचिच्या राज्यांत पावलेशे दिसतात.'

१७२० च्या सुमाराक कोचींत जाकोबुस कान्तेर फिशर म्हणून एक ओलान्देज पाद्री आसलो. ताणें त्या वेळार ओलान्दच्या आपल्या इष्टांक कांय पत्रां बरैल्यांत. तांकां मलबारचीं पत्रां म्हण्टात. तांतूंतल्या २२ व्या पत्रांत कोचींत आशिल्ल्या गोंयकारांसंबंधाचो मजकूर आसा. तो वाचून ते थैं बरे दशेंत आशिल्ले अशें दिसतां. तो पाद्री बरैता 'कानारी लोक मलबारात सोराद्धाराक रावल्यात. ते एवरोपेवांचे भोव बरे वळखिचे आसात तांचेकडेन ईस्ट इंडिया कंपनी (ओलान्देजांची) वेपार उद्योग करता आनी तांतूंतल्या एकल्याक आपलो दलाल नेमून, ताचे चाखरेक दोन ओलान्देज शिपायक दिता.

कर्नाटकांतले गोंयकार

बाटौणे वेळार दक्षिण कर्णाटकांत जे गोंयकार पावले ताची पिळगी आज थैं मुखवामी जाल्ली दिमता. ताचे आदीं विजयनगराचे राजवटींत, चौदा-पंद्राव्या शेंकड्यांत राज्यकारभाराच्या आनी वेपार उद्योगाच्या निमनान थैं जायते गोंयकार पाविल्ले आनी थीर जावन रावि्ल्ले. तांतूत सोळाव्या शेंकड्यांत बाटौणेच्या निमतान नव्या गोंयकारांची भर पडली. त्या वेळार बामणांवांगडा शेट, मेम्त, वाणी आनी कुणबी ह्योय जानी थैं पावल्यो.

दक्षिण कर्णाटकाक नुळव जिल्हो म्हणटात. ह्या जिल्ह्यांत पांच तालुके आमात. १८९१ गणने भाशेन ह्या पांचूय तालुक्यांनी कोंकणी भाम उलैतल्यांचो आंकडो १,३०,१९१ आसलो. ह्या छत्तीस वर्सांत तो जायतो चडला जातलो. तांचो चड मोटो आंकडो मंगळूर तालुक्यांत आमा. देखून ताचो पांवडो मगळ्यांत वैलो लेखल्यार दुमरो पावडो उडपिचो. तिमरो कुंदापुरचो, चौथो कामरगोडचो आनी पांचवो उप्पिनंगडिचो लागता.

दक्षिण कर्णाटकांतल्या गोंयकारांत जे वैष्णव आमात तांकां वेंकटरमणाची मोटी भक्ति. जे जे मुवानेर ते अदिकशे जमतात थैं थैं वेंकटरमणाचें देवूळ बांदतात. तांतूंतले कांयजाण गिरेस्त भाटकार आमात आनी कांयजाण सरकारचे चाखरेक भौच उंच अधिकाराचेर आमात. ते चडशे वेपारी आमात दक्षिण कर्णाटकांतले दरएकले पेठेंत ते वेपार केल्ले दिष्टी पडटात. मंजेश्वराच्या बामणांसंबंधांत डॉ. बुकाननान जें मत्त वरौन दवल्लां तें आजच्या दिसाक दक्षिण कर्णाटकांतल्या कसल्याय मोटया शारांतल्या बामणांक लागू जाता. थैं स्मार्त बामणूय जायते आमात. ही जात शिटुक आसून दर एकल्या कामांत फुडे मरणी आमा. आजच्या काळांत कशे तरेन चलूंक जाय म्हणपाचें वळखून ते आपली चलणूक रोखडीच तशे तरेन थारायतात. तांच्या हातांत उंच अधिकाराचे सरकारी जागे तशेच खामगी धंदे जायते आमात. ते चडकरून कारकुनकी, वेपार आनी शाणेपण करतात. ते रंगान गोरे आनी रुपान सुंदर आमात.

कोची त्रावणकोरच्या देवळांभाशेन दक्षिण कर्णाटकांतलीय देवळां थैंच्या गोंयकारांचे कर्तुत्वदशेची साक्ष दितात. थैं जायनीं गिरेस्त देवळां आमात. तांतूंत मुखेल म्हणटात ती ही : मंजेश्वरा अनंतेश्वराचें देवूळ; दक्षिण कर्णाटकांत हें मोटे पुण्यतायेचें थळ कशें लेखतात. मुलकी गांवांत वेंकटेशाचें देवूळ. हांगा विजयनगरसाकून हाडिल्ली कराळ नृसिंहाची म्हूर्त आमा. बंटवाळा आनी मंगळुरा वेंकटेशाची देवळां. कार्कळा वेंकटेशाचें देवूळ, हाची प्राणप्रतिष्ठा क्रि. स. १५३७ त वैशाख पुनवेक जाल्या खैं. ह्या भायर गोंयकारांनी बांदिल्ली आनीक जायतीं ल्हान-व्हड देवळां दक्षिण कर्णाटकांत आसात.

दक्षिण कर्णाटकांत गोकर्ण-पर्तगाळच्या आनी काशी मठाच्या वैष्णव स्वामिंचे मठ आमात. गोकर्ण-पर्तगाळ मठाचे तिसरे स्वामी जीवोत्तमतीर्थ हांणी सोळाव्या शेंकड्याक मत्तरिच्या सुमाराक कुंदापुर तालुक्यांत बसरूरा एक मठ बांदून तांतूंत दिग्विजय विठ्ठलाची म्हूर्त पुजेक लायली.

काशी मठाक मूळ थापणुकेसंबंधांत दों तरांच्यो वदंता चलतात. तांतूंतली एक अशी कि गोकर्ण-पर्तगाळ मठांत आठवे स्वामी रघुचंद्रतीर्थ हांणी उडपींतले भाशेन गोंयां पर्तगाळी गावांत आठ मठ उबारपाचे येवजून, गोकर्णां वचून आठ ब्रम्हचारी वेंचून काडले. तांतूंतल्या चार ब्रम्हचाऱ्यांक उपदेस दितकूच एकलो भायर पडलो. मागीर पांचव्याक उपदेस केलो. तोय भायर पडलो. हे भाशेन ताणीं जायते शिष्य केले. परंत तांतूंतले फक्कत तीनूच वाचूंक पावन बाकिचे भायर पडले. वांचिल्ल्या शिष्यांची नांवां लक्ष्मीनारायणतीर्थ, व्यासतीर्थ आनी संयमींद्रतीर्थ अशी आसली. आतां येवजिल्लें काम तडीक कशें व्हरचें म्हणपाची चिंता रघुचंद्रतीर्थांक पडली. तेन्ना तांका सपनांत दिष्टावो जालो कि मध्वाचार्यान उडपींत आठ मठ थापले तशे हेरांचे हातसून थापचे कठीन; देखून तमल्या कामांत हात घालचो न्हय. म्हणटकूच ताणीं आनीक शिष्य करचो नाद सोडून दिलो. फुडें, तांचो तिसरो शिष्य संयमींद्रतीर्थ काशयेक वचून मठ बांदून रावलो. काशीं मठाचे पैले स्वामी ते हेच संयमींद्रतीर्थ. दुसरी वदंता अशी कि क्रि. स. १५८९ वर्साच्या सुमाराक कुंभकोणचे जे द्रविड स्वामी कोचीक गेल्ले आनी जांची वेंकटपतिची म्हूर्त पुतळ्यांचो अभिशेक करून थैंच्या गोंयकारांनी घेतिल्ली त्या स्वामिंची आज्ञा गोंयकारांनी सदींच मानूंक जाय म्हणपाचें लिखित स्वामिनीं करून घेतिलें खैं. ह्याच आधारार कुंभकोण मठाच्या स्वामिंच्या

उपदेसान काशी मठाचे पैले स्वामी जाले असो समज चलता. परंत हे दुसरे वदंतेपरस पैले वदंतेंत खरेपणाची थोडीभोव आशी आंस अशें म्हाका दिसतां. तरी आसतांना, भितल्ल्या मजकुरांत घुस्पागदळ जायतो जाला हातूंत दुभाव नात. तांतूंत उडपी भाशेन पर्तगाळी आठ मठ थापचली जी कल्पना रघुचंद्रतीर्थांक लागू केल्या ती तिसरे स्वामी जीवोत्तमतीर्थ हांका च चडकरून लागू जांवये. कित्याक, हे स्वामी मोटे कर्तुत्वदशेचे आसून जबर वावराडे आसले म्हणपाचें तांचे इल्लेशे जिणेवैल्यान ध्यानांत येता. ते विजापुरच्या पैल्या अल्ली अदिलशहाचे राजवटींत (१५५७–७९) अधिकार चलैताले; आनी त्याच सुमाराक जायते गोंयकार पुर्तुगेजांचे पिडणुकेक लागून मलबारांत गेल्ले म्हणपाचो इतिहास फाटीं आयलाच. हाचेवैल्यान, संयमींद्रतीर्थ हे जीवोत्तमतीर्थांचे शिष्य आसून, दक्षिण कर्णाटक आनी मलबार हांगा पाविल्ल्या गोंयकारांचेर धर्मीक अधिकार चलौंक ते कोचींत वचून रावले अशें अनुमान केल्यार चुकचे ना. आठवे स्वामी रघुचंद्रतीर्थ हांचे भोगवटिचो वेळ सामान्यतायेन १६६० च्या सुमाराक पट्टा. तांचो शिष्य काशी मठाचो पैलो स्वामी जालो अशें म्हणु नज. कित्याक. १५९९ वर्साच्या सुमाराक काशी मठाचे स्वामी विजययेंद्रतीर्थ अधिकार चलैताले म्हणपाचें फाटीं आयलां.

कोची आनी त्रावणकोर संस्थांनां धरून सगळ्या मलबारांत काशी मठाच्या स्वामिंचे दोन मठ आसले : एक कोचींत त्रिच्चुरा आनी दुसरो त्रावणकोरांत वरक्कलै वा जनार्दन म्हण्टात थैं. ह्यो दोनूय सुवातो थैंच्या सरकारांनीं आगगाडयेच्या आनी तसल्याच दुसऱ्या कामांक घेतल्यो. हे भाशेन, त्या दोनूय संस्थांनांत आतां त्या स्वामिंचे खासगत मठ नात. ते थैं आसतात तेन्ना बामणांच्या देवळांनीं रावतात. कालेकुटा तांचें एक मोट भाट आसलें; थैं १८८५ च्या सुमाराक श्रीमत् भुवनेंद्रतीर्थ स्वामिंनीं एक मठ बांदपाचें येवजिल्लें; परंत त्याच वर्सा स्वामिनीं समाध घेतलीं; आनी त्याच सुमाराक आगगाडयेच्या मार्गान त्या भाटांतली जायती सुवात आडावन थै एक स्टेशन बांदलें; ताका कालेकुटाचें स्टेशन म्हण्टात. आतां काशीं मठाकडेन त्या भाटाचो फक्कत एक अशीर तिरांटो उल्ला.

बाटौणे-वेळार आनी त्या आदीं उत्तर कर्णाटकांत गोंयकारूय थैं आज सुखा-समाधानान नेंदतात, १८८१ वर्सा गणतेवैल्यान, थैं कोंकणी भास उलैतल्यांचो आंकडो सुमार १,३३,५०० आसलो. ह्या सव्वेचाळीस वर्सांत तो जायतो वाडला जातलो. गोंयच्या सगळ्या जातिंनीं तो जिल्हो गच्च भल्ला.

उत्तर कर्णाटकांत गोंयकारांनी बांदिल्ली सोबीत आनी गिरेस्त देवळां आसात. तांतूंतली चडशीं भटकळा आसात; थंय नरसिंहाचें देवूळ क्रि. स. १५३८ वर्साच्या सुमाराक बांदलां. ताची खासगत जमीन आसून सरकारांतसून ताका वर्सासन मेळटा. नारायणाचें देवूळ १५४६ च्या सुमाराक खेत पैन बांदलां. ताच्या वर्णतिचेर जायती कंगरखीम आसा. सरकारांतसून ताका वर्सासन मेळटा. तिरुमलाचें देवूळ सांतप्पा नायकान १५५५ त बांदला. विरूपाक्ष नारायणाचे देवूळ जीवन नायकान १५६५ बांदलां. ताकाय सरकारी वर्सासन मेळटा. लक्ष्मी-नारायणाचें देवूळ लकर्स कामतीन १५६७ वर्साच्या सुमाराक बांदला. रघुनाथाचें ल्हानच परंत सोबीत देवूळ अनंत किणयाचो पुत वाळ किणी हाणें १५९० त बांदला; ताची आकृताय रथासारखी आसून ताका सुंदर कंगरखीस केल्या; ताची खासगत येणावळ आसून सरकारांतूसून ताका वर्सासन मेळटा. ह्याच देवळाचे बांदावळीसारकें वेंकटरमणाचें देवूळ थैं आस; तें १५९७ त बांदलां. ताकाय सुंदर कंगरखीस केल्या. ताचीं शेतां-भाटां जायतीं आसून दान-धर्मांची येणावळ मोटी आस.

उत्तर कर्णाटकांत ब्रामणांच्या स्मार्त आनी वैष्णव स्वामिंचे मठ जायते आसून ते बरे तरतरतात. गोकर्णी स्मार्तांचे दोन आनीं वैष्णवांचो एक मठ आस. तांतूंतलो कवळेंच्या गौडपादाचार्यांचो स्मार्त मठ थोडयाच वर्सांफाटीं श्रीमत् पूर्णानद सरस्वतिनीं पर्थून बांदला. तांचो आदलो मठ साप ल्हान आसलो. तो इंग्रज भोंवडेकार डॉ. परायर हाणें १६७६ च्या फेब्रेरांत पळेल्लो. तो थैं शिवरात्रेचो उत्माव पळौंक गेल्लो. तो बरैता कि थैंच्या गौडपादाचार्यांच्या मठांत ब्रम्हचर्यान आयुष्य घालैणे एक म्हातारे स्वामीं आसून तांचे सेवेक आंगाक भस्म लाइल्ले आनी माथ्याक तांबडयो तोपयो (कान-तोपयो ?) घाल्ले जायते शास्त्री आनी मख्ख बामण आसले. नवो बांदिल्लो मठ थैंच्या खासा

तांचो एक भिस्प (स्वामी) आसा. तो गंगा न्हंयेचे तडीर (काशयेंत) रावता आनी इकरा-बारा वर्सांनी एक फावट तांका मेळूंक येता. त्यावेळार ताका काणीक कन्ची पट्टा . . . तो मर्दीच जाय ती गिरेस्तकाय घेवन वेता आनी गंगेचे तडीर एका मोटया घरांत रावता. थं जे हजारांनी यावेकार वेतात तांकां त्या घरांत रावंक आनी जेवण मेळटा.

वैल्या मजकुरावैल्यान, गोंय सोडीतसासून फक्कत देडशें वर्साच्या काळात गोंयकारांनी आपले बुद्धिच्या आनी उद्योगाच्या भांडवलार कोचिच्या राज्यात नवें गोंय निर्मून थै ते आपले जल्म भुयेनले भाशेन सुखवामी जीवन रावि‍ल्ले दिसतात.

१७८१ वर्सा आब्रिलाचे १८ वेर बरैल्या मलबारच्या कारभाराच्या उगडास-पत्रांत मलबारचो ओलान्देज गोवेर्नादोर आद्रियान मोयेन्स म्हण्टा की 'कानारी हे उत्तरेकडचे लोक आसून तांचे मांगणे भाशेन, ते मुदलाक माल बारदेसासून आयल्यात. ते चडकरून वेपार-उद्योग करून आपलें पोट भरतात. . . .तांतूंतले जायेतजाण शेतकामत करतात, तांतूंत तांका तांगेल्या कुणब्यांचो पालव मेळटा. ते कुणबी तांगेली शेतां लायतात आनी भाटांत वावुरतात. कांय कानारी ताण टोक वेपारी आसून ते भायल्या मुलखाकडेन वेव्हार चलैतात. . . . ते भोंच हुशार लोक आसून कसल्याय कामांत तिजतात. राजकर्णांतूय जाणीं आंग घालां अशे कानारी हांगा जावन गेल्यात. म्हज्या वेळार काळगा परोस नांवाचो म्हजो एक कारभारी आसलो. . . . त्रावणाकोरच्या राजाचो जो वकील हांगा सदींच रावता तो कानरीय आसा. . . . कोंचीत वाणी आसात, तांकां पेडणेकार अशेंच म्हण्टात. . . . तेय वेपार उद्योग करतात. तांचे-भितर कांय ठोक वेपारी आसात. तांतूंतले दोगजाण आतां ओलान्देज कंपनेंत आसून अंताशेट म्हण्टात तो एक धीट परंत जततायेचो आनी बुदवंत मनीस आसा. ताणे येत्या वेत्या म्हालाचेर मानडवी पुंजावची पावणी घेतल्या. . . . हे वाणी सामान्यतायेन बरे चलणुकेचे आसून तांचो पोशेग जयापय आसता आनी तांच्या उतरार बरेभाशेन पातयेंव येता. . . . थैं शेट आसात. ते मुदलाक मास्टीसून आयल्यात. ते कारागिरींत फिशाल आसून एवरोपी रविसेच्योय वस्ती करतात.

कोचीकार गोंयकारांच्या पूर्विल्ल्या इतिहासावैल्यान कळून येता कि सोळाव्या शेंकड्यात, वा बाटोणेच्या काळांत, सुमार बारा हजार कुटुंबा गोंय सोडून भायर गेली. त्या वेळार गोंयचे दक्षिणेक जीं पावलीं तांतूंतलीं अदिकशी कालिकुटा सामुद्रिच्या आलामऱ्याक गेलीं. तांतूंतल्या कांय कुटुंबांनी कोचीत वचून रावचे खातीर थैंच्या राजाकडेन मागणी घाली आनी ताणें ती मान्य करून तांकां शिर-पटी फारीग करचेली सूट दिली. तेन्ना कालेकुटाचो कांय गोंयकार कोचिच्या राजपाटणांत वचून रावले. आनी बाकिचे कोची आनी त्रावणकोरच्या संस्थानांत मोळा गावांनी थीर जाले. फुडे कांय वर्सांनी कोचीत एक संन्यासी पावलो. ताचेकडेन वेंकटपतिची एक म्हूर्त आसली. ती मुदलची विजयनगरच्या रायांची. ते राय ती दिसपट्टी पुजताले. १५६५ वर्सा राक्षेस तागडीच्या झुंजात विजयनगर शाराची वाट लागतकूच थैंच्या हेर देवांवांगडा तीच म्हूर्त उबन्त पडली. निमाणे वैर सांगितल्या संन्याशान ती कोचीक व्हेली. थैं पै कुळनावाच्या एका बामणान ती पळेली. ताका सप्नांत दिष्टावो जालो कि तिच्या भारा इतल्यो भांगराच्यो पुतळ्यो दिवन ती घेंवची. ते भाशेन कोचिच्या गोंय-कारांनी संन्याशाक जायत्यो पुतळ्यो दिवन ती घेतली. ही गजाल १५८९ वर्साच्या सुमाराक जाली. फुडे ताणीं तिचें एक देवूळ बांदून १५९९ वर्सा आपणांचे गुरु काशी मठाचे स्वामी श्रीमन् विजयेंद्र तीर्थ हांच्या यजमान-पणातळा पुजेक लायली.

कोचीसाकून जायते गोंयकार शेजारच्या त्रावणकोर संस्थानांत वचून रावल्यात. १९०१ वर्साचे गणनेभाशेन त्या संस्थानांत कोंकणी भास उलैतल्यांचो आंकडो १०,२७८ आसलो. ह्या सव्वीस वर्सांत तो जायतो चडला जातलो. पारूर, शेर्तल्ली आनी अंपलपुझ ह्या तीन तालुक्यांनी ते अधिक आसात. मलयाळी आनी तामील सोडून त्रावणकोरांत आनी चोव्वीस भासो घांळणुकेंत आसात. तांतूंत कोंकणी भाशेचो पांवडो सगळयांवैर लागता.

त्रावणकोरांत गोंयकार बामणांचे वसणुकेचे आठ गांव आसात. तांकां अष्टग्राम म्हण्टात. तांचीं नांवां : अल्लेप्पी, पुरकाद, कयनकुलम, क्विलोन, शेर्तल्ली, तरुवर, कोत्तयम, आनी पारूर. ह्या बामणात चडमोटो आंकडो वैष्णवांचो आसा.

ते इतलेच खातीर एवरोपेवांचे वळखिचे जाल्यात अशें न्हंय, तर शारांत आशिल्ल्या तांच्या पसऱ्यांनीं मासा बाजत घर-संवसाराक लागणे सगळे जिनस आमकां मेळटात. तातूंतले कांय जाण तांदूळ विकतात. कांय जाण फळां विकतात. कांय जाण तरेकतरा सणंग विकतात आनी कांय जाण सराफी करतात. हे भाशेन, वेपार करिनाशिल्लो तांचेभितर एकलोय मेळचो ना. वेपाराक लागून तांचीं घरां मलबारभर समुद्राचे तडीर पातळ्ळ्यांत. मलबारच्यां लोकांपरस ते जायते गोरे. तांच्यो बायलो रुपेस्त. त्यो भांगर-शिंगर जायतें घालतात. ..कानाऱ्यांचे सांगणे भाशेन ते **साष्ट-बारदेसाकसून** आयल्यात खें.. पुर्तुगेजांनी तातूंतच्या जायत्या जाणांक जुलमान बाटेल्यात आनी आवै-बापायच्या हाण्डिवैलीं भुरगीं ओडून काडून तांकां बाल्तीम दिल्या....पैलीं ते पुर्तुगेजांकडेन वेपार करताले. आतां ते ओलान्देजांकडेन वेपार करतात. कोचिच्या राज्यांत ते आमच्या शारांच्या आनी किल्यांच्या शेजारा रावतात; ते भितर रावनात. ते एवरोपेवांक निर्मळ मानिनात. ते आमचेगेर खांवचे-पियेंवचे नात... तांचे भितर दोन मत्तां आसत : वैष्णव आनी स्मार्त. चंदनाचे कांडयेच्या दोन कापटयांभितर जितलें अंतर आसता ताचे परस अदिक अंतर ह्या दोन मत्तांभितर ना.... हेर बामणांभाशेन तांकां एकेपरस अदिक बायलो करपाची मनाय आस. विधुरांनीं पांचांकूय अदिक खेपो लग्न जांव नज. ते आपल्या धुवांचीं लग्नां आठव्या नाजाल्यार णवच्या वर्सा करतात. लग्न करिनासताना धावें वर्स गेलें जाल्यार तांकां जात पट्टा ...ते वेपार-उद्योगान आपलें पोट भरतात. तांचे भुरगे स-सात वर्सांचे जायनाफुडें वेपारात पट्टांत.... मलबारच्या हेरां सुवातांपरस कोचिच्या राज्यांत ते जायते....तांचेभितर जायत्यो जाती आसत..... बामणांनीं मानायपण आनी वेपार-धंदो करूंक फावना; परंत हांतूंतली वेपार-धंदाची मनाय ते कडकडीतपणान चलैनात. तांतूंतले जायतेजाण वैदिकी करतात. तांकां राजांचो आनी हेर कानाऱ्यांचो आलासरो आस. कांयजाण पंडित म्हणचे वैज आसत....वाणी जातचे लोक जीव नाशिल्ल्या सगळ्या जिनसांचो वेपार करतात. तांचेभितर शेट आसत; ते एवरोपी रविसेच्यो वस्ती मोठ्या कसबान करतात.... तांचे कुणबी आसत; ते त्रांचीं वेपाराचीं ओजीं व्हरतात आनी तांच्या शेतां-भाटांनीं वावुरतात....तांच्यो परबो आनी उत्साव मलबारी लोकांच्याकूय वेगळे .... तांचो संवमार पाडवो वा नव्या वर्साचो दीस मार्स म्हैन्यात येता. तेन्ना ते मौज मारतात आनी एकामेकांक बरे मागतात. ते न्हावन-धुवन नवीं आंगावलीं घालतात. तांचे वैदिक पंचांगां पळौन त्या वर्सांतले बरे-वायट दीस तांकां सांगतात. तांच्या तिरुमल देवाचो उत्साव आब्रिलांत जाता. तेन्ना सात दीस मेरेन समरदना जातात. तांतूंत सगळ्यांक मेकळे दार आसतां....ह्या उत्सावाक देवळातल्या हतयांक उंच उंच साज घालतात.... ते जूल म्हैन्यांत नाग-पंचम आनी आगोस्तांत सुतां-पुनव आनी अष्टम करतात. अष्टमीक ते चोव्वीस वरां अन्न-उदक घेनासताना उपास करतात.... सेतेंब्रांत ते विन्या-चौथ करतात; तेन्ना ते आपापणाले तांकीभाशेन लांकडाची, फातराची वा रुप्यांची गणपतिची म्हुर्त पुजेक लायतात....उप्रान्त धा दिसांनी अनंत-चतुर्दस जाता. हो उत्साव देवळांत करतात. भितर तरेकतर फळांची माटवी बांदतात.... हो उत्साव पळौंक खास कोचिचो राजा येता. उप्रांत णव दीस मेरेन नवारात्रा जातात. ह्या दिसांनी माळेंतल्या भुरग्यांक सोड मेळटा आनी ते उंच पोशेग करून कानाऱ्यांच्या घरांनी वचून गातात.... वैंतुब्राचे अखेरेक दिवाळी जाता.... ह्या दिसा रात आसतना उठून ते तेल लावन न्हातात आनी सकाळी आंगाक गंधेल लायतात. सगळो दीस ते मेजवानक्यो करतात आनी रात जातकूच सगळे कडेन दिवे पेटैतात. नोवेंब्राच्या सोंपल्यार ते वेंकटपतिचो उत्साव करतात. ताका तेर म्हण्टात. त्यावेळार देवाची म्हुर्त रथांत बसौन आटयापाटयान भोंवडायतात जणएकल्यान रथ ओडपांत पुण्यताय आसा अशें ते समजतात... रथ ओट्टा आसतना ते मोटयान हारगया घालतात. जायतीं वाजपां वाजतात. कांयजाण रथार चट्टात. कांयजाण रथाचे कुशिनी उमकाळ मारतात. कांयजाण रथातळा नाल्ल फोट्टात. रथ भोंवडायता आसतना कलंवतां एकसारकीं नाचतात. फेब्रेरांत शिगमो जाता. तेन्ना पुनवे आदीं ते एकसारखे धा दीस आंगार फुलांचे वळसर घालून सांजचे पारा धोलकीं बडैतात. पुनवें दीस हळदोणे करून एकमेकांच्या आंगात मारतात. वाजपां वाजैत धांवतात. आनी फोपळिची होळी खांद्यार धरून नाचैतात आनी जाळटात. सांजेवेळा सुवारी आनी कलवंता नाचतात. तशेंच तोंडाक राक्षेस आनी राक्षिणिचीं रुपडीं घालून खेळ करतात. ...

म्हाबळेश्वराच्या देवळाकूय गडगंज आनी सोबीत जाला खैं. आयवे यात्रेकार जायते फावटी चुकून त्या मठाकूच म्हाबळेश्वराचें देवळ कशें समजतात. त्या मठांत, कलकत्यासाकून अमेरिका आनी लंडन मेगेन भोंवन आइल्लें म्हादेवाचें चक्रवर्ती लिंग १९२० वर्सा फेब्रेराचे २९ वेर श्रीमन् पूर्णानंद सरस्वतिनी मोठया आटया-पाटयान पुजेक लायलें. सदाशिवगडाच्य गौडपादार्याचो एक मठ आस: तातूंन १८७५ वर्सा (श. १७९७) ब्रम्हरूप जाल्ले स्वामी श्रीमन् शिवानंद सरस्वती हाची समाध आस.

गोकर्णांतलो दुसरो स्मार्त मठ चित्रापुरच्या स्वामिचो आस. ह्या मठाच्या स्वामिचीं नांवां 'आश्रम' ह्या उतरान सोंपतात. ह्या मठाची पैलीवैली थापणूक सतराव्या शेंकडयाचे मजगती जाली. त्या आदी, चित्रापुर मठाचे शिष्य कवळें मठाच्या स्वामिकूच पुजताले. चित्रापुर मठाक शिराली मठ अशेंय म्हण्टात. भटकळाचे उत्तरेक सुमार चार मैलांचेर शिराली नांवाचो एक ल्हान गाव आस. थैंच्या चित्रापुर वाडयार तांचो मुखेल मठ आस. ताचेवैल्यान मठाक शिराली मठ हें नांव पडलें. मठ बांदून जातकच त्या आवांठाक चित्रापुर हें नांव दवल्लें खैं. देखून, त्या मठाचें चित्रापुर मठ हें दुसरें नांव घोळणुकेंत आयलें.

गोकर्णेचो वैष्णव स्वामिचो मठ तिसरे स्वामी श्रीमन् जीवोत्तमतीर्थ हांणी सोळाव्या शेंकडयाचे मत्तरिच्या सुमाराक बांदून तातूंन भूविजय विठ्ठलाची म्हूर्त पुजेक लावली. ह्या स्वामिच्या मठाक गोकर्ण-पर्तगाळ मठ म्हण्टात. गोकर्ण ह्या मठाच्या दोन स्वामिच्यो समाधी आसात. चौथे स्वामी पुरुषोत्तमतीर्थ आनी बारावे स्वामी कमलाकांततीर्थ. जीवोत्तमतीर्थांनी भटकळच्या मठांत वीरविठ्ठलाची म्हूर्त पुजेक लायली. हो मठ पैले स्वामी श्रीमन् नारायणतीर्थ हांणी पंद्राव्या शेंकडयाच्या सोंपत्यार बांदिल्लो. भटकळांत नारायण-तीर्थ आनी जीवोत्तमतीर्थ हांच्यो समाधी आसात. आंकल्यां सातवे स्वामी दिग्विजय रामचंद्रतीर्थ, इकरावे स्वामी रमाकांततीर्थ आनी चौदावे स्वामी भूविजय रामचंद्रतीर्थ हांच्यो समाधी आसात. होनावरा आठवे स्वामी रघुचंद्रतीर्थ आनी धावे स्वामी लक्ष्मीकांत-तीर्थ हांच्यो समाधी आसात. वेंकटपुरा पंद्रावे स्वामी रामनाथतीर्थ ह्यांची समाधी आसा. आंकले होनावर आनी वेंकटापुर ह्याय गांवानी गोकर्ण-पर्तगाळच्या वैष्णव स्वामिचे मठ आसात. वेंकटापुरा काशी वा कोची मठाच्या वैष्णव स्वामिच्चोय एक लहान मठ आसा.

विजयनगरचे राजवटींत आनी बारटौणेच्या काळांत म्हैसुरा पाविल्ले गोंयकार चड करून शिमोगा जिल्ह्यांत सागर, नगर आनी तीर्थहळ्ळी तालुक्यांत आसात; ह्या तालुक्यांच्या आवांठांत सासोळाव्या शेंकडयांचे मजगती-पासून अठराव्या शेंकडयाचे मजगतीमेरेन केळदिच्या नायकांची सत्ता चलताली. ह्या नायकांचे राजवटींत गोंय-कारांनी जायतो मान-सौमान आनी अधिकाराच्यो सुवातो जोडल्यात. त्या अधिकारावैल्यान तुर्ताक तांचे भितल्या कांय जाणांक सनेवर्ते (राजालो कोठारी), चिक्करसने (पाटा-कुंवरालो कोठारी) आनी उग्रानदरु (भाण्डारी) ही कुळनावां पडल्यांत. कांय जाणांनीं तांची प्रधानकीय केल्या. १९०१ वर्साचे गणते भाशेन, म्हैसूर संस्थानांत कोंकणी भास उलैतल्यांचो आंकडो ६,२०१ आसलो; ह्या सव्वीस वर्सांत तो वाडला जातलो.

गोंयचे दक्षिणेक पाविल्ल्या बामणांच्यो चाली तांगेल्या गोंयां आशिल्ल्या भाव-बंदांच्याच चालीभाशेन चडकरून आसत. तरी आसताना, नांवां घालपासंबंधान दक्षिण कर्णाटक, मलबार, कोची आनी त्रावणकोर हांगा चिके बदल दिसून येता. गोंया आनी उत्तर कर्णाटकांत पैलें आपलें, दुसरें बापायचे आनी तिसरें कुळनांव घाल-पाची चाल आस. परंतु दक्षिण कर्णाटकांत पैलें गांवाचें, दुसरें आपलें आनी तिसरें कुळनांव घालपाची चाल पडल्या. उदाहरणाक, बंगले नारायण कामत. हांतूंत बंगले हें गांवाचें नांव, नारायण हें मनशाचें नांव आनी कामत हें ताचें कुळनांव. मलबार, कोची आनी त्रावणकोर हांगा पैलें बापायचें, दुसरें आपलें आनी तिसरें कुळनांव घालपाची चाल पडल्या. उदाहरणाक, माधव शेषगिरी प्रभु, हांतुंत माधव हें बापाचें नांव, शेषगिरी हें पुताचें नांव आनी प्रभु हें कुळनांव. हेंच नांव गोंयचे रितीन बरोवें जाल्यार, शेषगिरी माधव प्रभु अशें बरोंक जाय. नांवां घालपाच्यो ह्यो वेगळयो चाली गोंयकारांनीं परक्या थळांतल्या लोकांचे देखीन घेतल्यात हांतूंन दुभाव ना.

गोंयचे दक्षिणेक पाविल्ल्या गोंयकारांचो एक भोव

बरो गुण गोंयच्या आनी मराठणांतल्या गोंयकरांनीं घे-सारको आस तो हो कि ते आपल्या देवळांच्या उत्पनाचो कांय वांटो अनाथांच्या पालवाक आनी विद्यादानाक लायतात. कोचिच्या तिरुमल देवळाचो १६३८ तलो शासन-पटो आनी १८७६ तल्या लिखताचीं ४१ आनी ४२ कलमां वाचतकूच, देवळांचो दुडू बऱ्या उपयोगाक कसो लांव येता म्हणपाची भोव बरी शिकवण मेळटा. त्या कलमांभाशेन, आधार नासून उबन्त पडिल्यांचें पोसप, तांक नाशिल्ल्यांचीं लग्नां-मुंजी करप आनी साळो घालून विद्या शिकौप हीं आनी असलींच धा-जाणांच्या हिताचीं जायतीं कामां तिरुमल देवळाचे म्हाजन करतात. ताणीं आज सुमार २७ वर्सां एक इंग्रजी हायस्कूल बरे तरेन चलैलां. तांतून शिकिल्ले भुरगे ग्रॅज्वेट, वकील आनी वैज जाल्यात. कोचीभाशेन, दक्षिण कर्णाटकांतलीं देवळां भुरग्यांच्या शिकपाखातीर सर्दळ हातान दुडू दितात. मंगळूरच्या सुब्राय पैनीं थैंच्या कॅनरा हायस्कुलाक लागून विद्यार्थ्यां-खातीर जेन्ना एक रांवचें घर (होस्टेल) बांदयें येवजिलें तेन्ना मंजेश्वर, बंटवाळ, आनी मूलकी हांगाच्या देवळांनीं तांकां ९००० रुपाया दिले. कार्कळच्या वेंकटेशाच्या देवळाच्या म्हाजनांनीं थैं सुमार तीन चार वर्सांफाटीं श्रीनिवास आस्रम उगडला. हो बांदूक आजवेर सुमार पंचवीस हजार रुपाया खर्चल्यात. हरद्वारच्या गुरुकुळाभाशेन तांतूंन ब्रम्हचाऱ्यांक शिकौंची मांडणी केल्या. हो आस्त्रम एकले-एकसुरे किण्ण सुवातेर आसून निजाचे सुंदरकायेन सोबीत दिसता. वेंकटेशाचे देवळाचे अधिकारी आस्रमाच्या खर्चाक वर्साक ४००० रुपाया दितात; त्याभायर दक्षिण कर्णाटकांत गोंयकारांचो 'संस्कृत एजुकेशन ट्रस्ट' आस; तो वर्साक दोन हजार रुपाया दिता. आस्रमाचो कारभार चलौंक चौगुले नेमल्यात. आस्रमांत भुरग्यांक शेतकामत, पोरसां आनी भाटां लावप, वैजकी, विणप, शिवणकाम, शॉर्ट-हॅण्ड, टाइप-रायटींग आनी हेर जायते धंदे शिकैतात. थैं संस्कृताचोय अभ्यास चलता आनी पास जातल्या विद्यार्थ्यांक 'शिरोमणी', 'साहित्य-शिरोमणी' आनी हेर पदव्यो मेळटात. थैं एक पुस्तकघर आसून तांतूंत हिंदी, वंगाली, आनी मराठी मेळून सुमार तीन हजार पुस्तकां आसत. आस्रमांत रावतलो विद्यार्थी ब्रम्हचारी आसून ताणें उण्यांत उणीं आठ वर्सां अभ्यास करूंक जाय.

गोंयचे दक्षिणेक पाविल्ल्या गोंयकारांत संस्कृत पंडित, शास्त्री, आनी वैदिक जायते जाले आनी अजून आसत. तांतूंतल्या कांयजणांक कर्णाटकांतल्या राजांनीं ब्रिरुद आनी इनामां दिल्यांत आनी धर्मपिठांनीं तांचो मान भौमान केला.

गोकर्ण-पर्तगाळ मठाचे स्वामी आपल्या नांवाक वडेर म्हणून जें भौमानाचें बिरुद लायतात तें तांकां केळदिच्या राजांनीं मोटचा आदरान दिलां खैं. परंत तें सिद्धण्ण वा सिद्धप्प नायकान पैले स्वामी श्रीमत् नारायणतीर्थ हांकां दिलें अशें जें म्हणतात तें खरें दिसना. कित्याक, नारायणतीर्थ पंदराव्या शेंकडयाचे अखेरेक (शक १३९८—क्रि. स. १४७६) जावन गेले आनी सिद्धण्ण नायक सतराव्या शेंकडयांच्या पैल्या अर्दांत जावन गेलो. त्या भायर, सिद्धण्णान राजपद भोगिल्याचो पुरावो मेळना. म्हाका दिसता कि तें बिरुद णववे स्वामी श्रीमत् लक्ष्मी-नारायणतीर्थ हांकां पैल्या सोमशेखराची राणी चन्नम्माजी हिचेकडसून मेळ्ळां. ही राणी १६७१ पासून १६९७ मेरेन बेदनूरचें राज्य चलैताली आनी त्याच सुमाराक लक्ष्मी-नारायणतीर्थ दक्षिणेंतलीं तीर्थां करीत वेणुपुरा पाविल्ले. वेणुपुर हें बेदनूर वा बिदरहळ्ळिचें (वेळवां गांव) दुसरें नांव. चन्नमाजीन लक्ष्मीनारायणतिर्थांक वाजैत गाजैत मोटचा आटचा-पाटचान येवकार दिलो आनी बामणांकडसून तांची पूजा केली. बेदनुरा ते पांच वीस उल्ले. सव्या दिसा सकाळीं राणयेन तांकां एक धवी सत्री, धव्यो चंवऱ्यो, दोन दिवटचो, शंख, पालखी आनी जैतपत्र दिवन तांचो भौमान केलो. उप्रांत तिका आशीर्वाद दिवन ते फुडें गेले. चडकरून ह्याच वेळार वडेर हें बिरुद चन्नमाजीन लक्ष्मी-नारायणतिर्थांक लायलां जातलें आनी तेन्नापासून गोकर्ण पर्तगाळ मठाचे स्वामी तें आपल्या नांवाक लायता जातले. लक्ष्मी-नारायणतीर्थ आनी नारायणतीर्थ ह्या नांवांभितर भोव थोडें अंतर आशिल्ल्या कारणान, नारायणतीर्थ इतलेंच उतर ध्यानांत दवरून तांकांच ते बिरुद मेळ्ळें असो लोकांनीं आपलो समज करून घेतला हांतूंत दुभाव दिसना. गोकर्ण-पर्तगाळ मठाच्या स्वामिचे आजवेरचे वळेरेंत हीं दोनूच नांवां सारकेपणांत एकमेकांक चड लागलिलीं आसत; देखून एका बदला चुकून दुसरें समजुं येता.

गोंयची संस्कृती अशी घडली

—चंद्रकांत केणी

गोंयचे संस्कृतीविशीं बरोंवचे आदीं गोंयच्यो शिमो आनी संस्कृतायेची व्याख्या सांगप योग्य जातलें. आयज ज्या वाठाराक आमी गोंय म्हणटात त्या वाठाराच्या कांय भागाचेर पुर्तुगेजांनीं साडेचार शेंकडे राज्य केलें जाल्यार हेर वाठारांचेर तांचे राज्य देड-दोन शेंकडेच चल्लें. भुगोलिक नदरेन आनी समाजीक, भाशिक आनी आर्थिक नदरेन लेगीत गोंयच्या भोंवतणचो बरोचसो वाठार आयज आमी गोंय म्हणटात त्या प्रदेशाचोच भाग. पुण राजकी नदरेन हो भाग गोंया-पसून आजवेर तुटिल्लो आनी गोंय मुक्त जाल्या उप्रान्त-लेगीत वेगळ्या शासनाखाल तो उल्ला. देखून गोंय, दमण आनी दीव हे संघप्रदेशांतल्या गोंय ह्या प्रदेशां-पुरतोच विचार हे लेखांत जाला हें वाचप्यांनी मतीन दवरचें

संस्कृती ह्या उतराची व्याख्या जण एकलो आपापले नदरेन करीत आयला. पुण सगळ्यांल्या व्याख्यांचो आशय असो कि मनीस-समाजान सैमाचो उपेग करून घेवन आपली जीण सुखी आनी समृद्ध करपाखातीर केल्ली धडपड. इतलें पुरतो तरी खंयच्याय वाठारचो इतिहास आनी भुगोल थंयची संस्कृती घडयता हातूंत दुबाव ना. ह्याचखातीर आसेतु हिमाचल भारतीय संस्कृती नांदता अशें जरी आमी मानलें तरी वाठार-प्रमाण थंयची अस्मिता बदलता ही गजाल तितलीच खरी. गोंयचे संस्कृतीविशी बरयतना ती राष्ट्रीय संस्कृतीपसून वेगळी असो आभास म्हाका निर्माण करपाचो ना. फक्त गोंयची अस्मिता कशी आसा ती तशी कित्याक घडली हाजेरच भर दिवपाचो आसा, संस्कृती ही सदांच व्हांवते न्हंयेभशेन बदलती आसची पडटा. जी संस्कृती वेळ, काळ, परिस्थितीप्र•.ण बदलत रावता तीच काळाच्या प्रवाहांत तिगून पावता. हाज्या उरफाटे गती नाशिल्ली– · Stagnant – संस्कृती मात्सो धक्को बसल्यार लेगीत कोसळता. इजिप्त, बाबिलोनिया, ग्रीस, रोम ह्या देसांतल्यो व्हड संस्कृती निर्जीव जावन तांची कळीवरां इतिहासांत उरपाचें कारण हेंच. पुण भारतीय संस्कृतीची मूळ स्रोत हजा-रांनीं वर्सां अखंड उल्लो. सदांच व्हांवती रावन तिणे आक्रमण करतल्यांक समतें घेंवक लायलें. तांकां आप-ल्यांत आमसावन घेतलें. पुण तशें करतना तिणें आपलें स्वत्व वगडायलें ना. आपले मूळ परंपरेक गरजेपुरतें वळण दिवन दरेक आक्रमणा उप्रांत पयल्या पावसाचे ओलसाणीन बियेंतल्यान आंकरी फुटची तशी ती तरतरीत जाली. असल्या आगळ्या संस्कृतीची एक कळा म्हळ्यार गोंयची अस्मिता.

गोंयची संस्कृती सुमार सात हजार वर्साचे अखंड परंपरेतल्यान घडल्या. ह्या काळांत जी स्थित्यंतरां घडत गेलीं तातूंतल्यानच एक एकसंघ असो समाज आकाराक आयलो. ह्या समाजान मनीसपणाच्या कांय उदात्त आदर्शाचो ध्यास धल्लो आनी तातूंतल्यानच एक समृद्ध आनी सुंदर अशी जीवनकळा फुलून आयली. ही जीवनकळा म्हळ्यारच गोंयची संस्कृती वा अस्मिता.

प्राचीन भारतांत जनपदां हीं लोकशाहींची केन्द्रां आसलीं. हीं जनपदां म्हळ्यार एक एक संस्कृतीक घटकच. गोंय हें एक जनपद. ताजो उल्लेख महाभारत, मार्कंडेय पुराणातवी मेळता. पुण तें आकारान आयच्या गोंयांतल्यान ल्हान आसलें. जाल्यारय गोंय हेंच ताजें केंद्र आसलें हातूंत दुबाव ना. असल्या जनपदाच्या मदीं भारतीय संस्कृतीचें मूळ सूत्र सगळेकडेन एकसारकें आसलें तरी वाठार, सैम, ऋतू, दर्या दोंगर हाचो प्रभाव थंयच्या लोकांचे जिणेचेर पडिल्ल्यान समाजीक जिणेचें एक वेगळेपण—आगळेपण म्हणूं येत—थंय दिश्टी पडटालें. हें आगळेपण मूळ भारतीय संस्कृतीक बाधक तर नाशिल्लेंच, उरफाटें पोशक आशिल्लें.

गोंयचो भुगोल म्हळ्यार सह्याद्री घांटावयल्यान सकयल देवन दर्यादिकेर देंवपी वाठार. मळबाकडेन सर्त लावपी दोंगराच्यो तेंगश्यो, थांगपत्तो लागना असो विशाल दर्या आनी घांटावयल्यान व्हांवत येवपी न्हंयांचे सुंदर जाळें हे तिगांचोय अपूर्व संगम गोंयांत दिसून येता. सैमाचे उपकार अशे कि हांगाच्यो लांबरूंद न्हंयो केन्नाच कोपनात वा निसर्गाचें भयांकृत रूप हांगा

दिश्टी पडना. सैमाचे सोबितकायेक लागून हांगाचे सैमाक कोप म्हणटात तो केन्नाच येना.

तांबडी माती, पांचवी चार झाडांपेडां, नीतळ निळें अुदक आनीक अुक्तें मळब. हांगा दोनच ऋतू. पावसा दिसांनीं उटंगऱ्यांचो पावस पडटा आनी पावस सोंपतगर उबाळ. तेंय भांगराच्या वताचें. काळखाचें काव्य आनी चान्याचो प्रणय, सूर्योदयाचें अजाप आनी सूर्यास्ताचें अप्रूप हांगा आमकां वयलेवयर पळोंवक मेळटा. ह्या ऋतुनाटचाक लागून गोंयकारांची सुप्त कलाशक्त जागी जाल्या. सैमान ताजें मन इतलें सुक्षीम केलां कि तो सौंदर्यरसिक जावन बसला. कलेची उपासना हातूंतल्यानच आयल्या. गोंयांत चित्रकला वा संगीताची एकय शाळा नासतना संवसारभर कीर्त जोडपी कलाकार हे भुंयेंत जल्मले ताजें कारण हेंच. पुण ह्या सगळ्या कलाकारांनीं गोंयाभायर वचचूनच नामना जोडली. हे नदरेन मात गोयांक "कलेचें कुळार" म्हण्टात लटिक न्हय. कला हांगा जल्मता पुण ती वयांत येनाफुडें "घोवागेर" वता.

रसिकते बांगडाच गोंयांत बुदवंतकायेचीय पसवण जाल्या. ही बुदवंतकाय आनीं रसिकता गोंयांत पावला-कणकणीं गवाय दिता. सादीशी खोंप गोंयकार बांदता तीय कलापूर्ण आसता. देवळां, इगर्जांची बांदावळ कुशीनच दवरूंया. सादो शेतांतलो बांद, कुळागरांतलो पाट, कवाथ्याचें विल्लें नाजाल्यार कणगांची कुणगी हांची बांदणी आनी रचणूक करतना देकून गोंयकार कलापूर्णता दाखयता.

सैमान गोंयकाराचेर आनीक एक संस्कार केला. ताका सहकार्यान, एकमेकांच्या आदारान जियेंवंक शिकयला. गोंयकार एकमुळो रांवक नकळ. ताज्या संस्कृतींच्या मंदिराच्यो चार आदारशीला म्हळ्यार घर, कूल, गांव आनी देवूळ. घरचे संस्कारान ताजें व्यक्तिमत्त्व घडटा; कुळाची परंपरा ताका समाजिक कर्तव्याची जाणवीकाय दिता. गांवचो गांवकार जावन तो आपले गिन्यान वाडयता आनी जापसालदारकी वळखूक पावता आनी देवळांत ताका अध्यात्मिक शांतताय आनी स्रद्धा मेळटा. ग्रामसंस्थेन—कोमुनिदा-दीन ताका सहकारी जिणेची दीक्षा दिल्या.

पावसाच्या दिसांत तो पावसांत भिजून वावर करता. पुण गिमात मात तो सुस्तावता. ताजे जेवणखाण—शीत आनी नुस्तें—ताका सुस्त करता आनी ताजे कुडीपरस तागेली बुद्द पोसता. देखून गोंयकार सुस्तावलो तरी तागेली बुद्द आळमावना. दर्याचे शेजाराक लागून जशें ताजें जेवण घडलें तशींच ताज्या आंगांत साहसी वृत्तीय निर्माण जालीं. दर्याचे फाटीर बसून ताणे संवसाराचे दरवाटे उक्ते केले. घरा बेकार बसून रावचे परस दर्याचे आव्हानाक तोंड दिवन तारवटी जावन सात दर्यांचेर जीण सारपांत तरनाटचा गोंयकारांनी आनंद अणभवलो. विशाल जगाचे दर्शन घेवपा मेळिल्ल्यान गोंयकाराची नदरच विशाल जाल्या.

इतिहासानय गोंयकाराची घडण केली. खूब पुर्विल्ल्या काळापासून गोंय हे राजकी नदरेन खंयच्याच तरी परकी सत्तेच्या शेकातळा उल्लें. हाका लागून ताका राजकी आकांक्षा ह्या उतराची वळखच जांवक पावली ना. परकी राजवटींच्या चेपणाक लागून आपले भितर एकचारान रावपाची ताजी मूळ वृत्ती अदिक घट आनी थीर जाली. जी मूल्यां ताणें पवित्र मानलीं तांचीं ताण निश्ठेन राखण केली.

मुसलमान राजांनीं गोंयचेर राज्य केलें आसलें तरी उत्तर भारतांत जे भशेन इस्लामी संस्कृतीचो प्रभाव दिसता तसो गोंयांत दिसना. पुण गोंयांन पुर्तुगेज आयले आनी गोंयची जीण खरेल्या अर्थान धवळाळी. ताणी गोंयची जीण पुराय बदलून उडयली. एका हातांत तरसाद आनी दुसऱ्य हातांत खुरीस घेवन ताणी लोकांक बाटौपाक सुरू केलें. गोंयचे किरिस्तांव हे भौतिक सगळेच मूळ हिन्दु. हिन्दु धर्माचो आनी परंपरेचो, रूढींची आनी स्रद्धेचो तांचेर आजूनय प्रभाव आसा. हिन्दु धर्मांतल्या जातीभेदाची बेंदल्ल तांका आजूनय कापूंक जमूं ना. हे आपलेच बाटिल्ले भाव ही भावना हिन्दु समाजात आजूनय आसा. हाका लागून ह्या दोनूय समाजांमदीं एकेतरेचे भावपण सदांच उल्ला.

पुर्तुगेजांच्या आक्रमणाक लागून हिन्दु समाज आपली बदलपाची वृत्ती वगडावन बसलो. आपणे बदलपाचो यत्न केल्यार हातात आशिल्ले सोडचे पडटले ह्या भयान ताणे आपणाक परंपरेकडेन बांदून दवरलो. एके नदरेन गोंयचो हिन्दु दिशीदिशी संकुचित जायत गेलो. पुण हाजो एक लाबय जालो. धर्मीक आक्रमणाचो कांच

आशिल्ल्यान भारतांतल्या हेर भागांभशेन गोंयांत हिन्दु भितल्ल्या जातीमदी वितुष्ट येंवक पावलें ना. सगळ्या जातीचें लोक एकमेकाच्या आदारान रांवक शिकले. मुक्तीउप्रांत हांगा जातींच्या नावान भेदाच्यो वण्टी उबारपाचे यत्न जाले पुण ते सगळे फसले. हाजें सय पुर्तुगेज आक्रमणाक दिवचें पडटलें.

गोंयची कुटुंब-संस्था हें गोंयच एक भूशण आनी दुशणय. व्हडले कुटबांत राविल्ल्यान लोकांची कर्तृत्व शक्ती खटली हें ताजें दुशण. पुण हे कुटुंबसंस्थेन गोंय-काराक एकचारान कसो रावचो तें शिकयलें. आजूनय गोंयकारांचें कुटुंबप्रेम उणें जांवक ना. घर म्हळयार निवाऱ्याची सुवात अशें गोंयकार मानीना. ताजे नदरेन पुर्वजांचे पुण्यायेची सासाय आशिल्ली ती पवित्र वास्तु. संवसारान खंयय कोर्न जोडली तरी गोंयच्या घरची ओड ताका निमाणी न्हिद घेवपाखातीर गोंयांत हाडटा. ल्हान-व्हड गोंयकाराचो व्हडान व्हड हावेस म्हळ्यार आपलें अशें एक घर बांदचें. हाकाच लागून जण एक गोंयकाराक आपलें अशें एक घर आसा. झोपडपट्टी, फुटपाथ हे प्रकार आमचे संस्क्रतीक सोबनात अशें गोंयकार सदांच मानीत आयला.

गोंयचें एक दुर्देव अशें कि हांगाच्या लोकांक स्वराज्य चलोवपाची संद मुक्तेआदल्या इतिहासांत केन्नाच मेळ्ळी ना. ताका लागून गोंयकारांमदली धनीपणाची भावनाच मरून गेल्या. एक तरेचो न्यूनगंड तांकां पोसखरीत आयला. तांका परक्यालें सर्टिफिकिट जाय आसता. मागीर हे परकी पुर्तुगेज आसूं वा दिल्ली-महाराष्ट्रांतले आसूं. आपली बुद्द आनी कुवत उणाक अशेंच तांच्या मनान घेतल्यां. दुसऱ्यालो आदार नासत जाल्यार आपुण सुखार सरूंक पावचोच ना अशें ताका दिसता. स्वराज्य आयलें. लोकानीं वेंचून काडिल्ले प्रतिनिधी राज्य चलोवक लागले तरी आदलें लाचारपण तशेंच उल्लां.

पर्थून पर्थून परकी आक्रमणान पिडिल्ले उरिल्ल्यान येन ते परिस्थितीकडेन जुळोवन घेवपाची संवय गोंयच्या समाजाच्या आगवळणी पडल्या. आयज ही संवय तागेले जिणेचोच एक वेगळांवक नज असलो भाग जावन बसल्या. सोशीकपण थंडसाण, अहिंसक वृत्ती हीं ते संवयेचीं लक्षणां. सदांच गुलामपण भोगिल्ल्यान आपुण राजा जांव येता हें गोंयकाराक पटना. बरो सेवक जावपांतच आतामेरेन तो समाधान मानीत आयला. पुण सत्ताधीशासुखार सदांच वागयिल्ली मान ताणे कौतुक करिनाफुडें आपल्या लोकांभीतर नी तायट दवरप हें गोंयकारी अहंकाराचेंच एक लक्षण !

गोंयकारांच्या सभावांतलें सोशीकपण, अहिंसावृत्ती आनी सहिष्णुता बुद्ध-क्रिस्ताचे शिकवणींतल्यान आयल्या अशें मात कोणें मानचें न्हय. ताका इतिहास आनी भुगोलच कारण जाला. मेळन ते परिस्थितीत नमतें घेवप, राज्यकर्त्यांकडेन आनी आक्रमकांकडेन तडजोड करप हो सभाव तागेले थंडसाणेक आनी सोशीकपणाक कारण जालो. हरशी सोशीकपण हो गुण; पुण गोंय-कारापुरतें तें दुबळेपण म्हणचें पडटा. गोंयकारांमदलें व्हड उणेंपण तें हेंच. आयच्या लोकयुगांतलेगीत तो आपलीं कामां आपुण करिना आसतना सरकारान तीं करपाचीं हे भावनेन राज्यकर्त्यांची खुशामत करपांतच धन्यताय मानता.

तातूनय गोंयकारांचें व्हडपण अशें कि सदांच तडजोड करची लागूनय ताणें स्वत्व सोडलें ना. अडचणीच्या वेळार अपमान गिळ्ळे; पुण स्वत्वाचें प्रतीक म्हूण जी जी वस्त मानली तिची जीव पणाक लावन जतनाक केली. हेच भावनेंतल्यान ताणे बाटाबाटीच्या वेळार देवदेव्हारे सुरक्षित जाग्यार व्हरून मानान ते बसयले आनी आदलेच श्रद्धेन ते पुजले. युरोपी संस्क्रतींतलें जें कितें बरें वा हिताचें अशें ताका दिसलें तें तें ताणें आपणायलें; पुण त्याच बरोबर घराची परंपरा ताणे अखंड आनी अभंग दवरून तिजें पवित्रपण सांबाळ्ळें. तितले पुरतो तो रूढी आनी परंपरेचे बेडयेंत बादून उल्लो. पुण ताजोय ताका अभिमान दिसलो. साडेचारशीं वर्सांचे जुलमी राजवटीक नोंड दिवनय एद्याशा वाठारांत संस्क्रतीन जी तग धल्या तिका संवसाराच्या इतिहासांत तुळा ना.

आतां स्वराज्याउप्रांत लोकशक्तीची गोंयकाराक नव्यानच वळख जावंक लागल्या. आनी लोकशक्तीचे मार्फतीन तो खासा आपणाकय वळखूंक लागला. हो साक्षात्कार नवें गोंय घडयतलो आनी ताजेवरवींच गोंयचे जीवनकळेचें अदिक परमळीत आनी पुराय फुलिल्लें रूप आमकां ह्याफुडे पळोंक मेळटलें हातूंत इल्लोय दुबाव ना.

We feel Blessed and Graced
As we have belonged to the
Panch-Shatabdi Mahotsav celebrating generation,

SHRI MALLIKARJUN SAW MILL

PROP. ANANDRAO YESHWANT PAI & BROTHERS,
Timber Merchants
CANACONA

KERALA SARASWATS

N. Purushothama Mallaya

Trade and Temples have been the twin passions of the Saraswats of that part of India's western coast which is now known as Kerala. Wherever they settled, a temple came up for the people's use, and the local harbour flourished or a new harbour was built.

Saraswats had settled in Kerala long before their exodus from Goa in the fifteenth century because of Muslim persecution and in the sixteenth century because of Portuguese repression. They specialised in local trade and in inter-regional commerce, often to the point of monopoly, and they were leaders in overseas trade. It was natural that they should be trade agents, treasurers and financial advisers to local kings. It was natural, too, that they should hold important administrative positions.

There is a legend that Sri Parashurama brought the Gowd Saraswat Brahmins belonging to ten gotras from Trihotrapur and established them in a place called Kushasthali in Goa which formed a portion of land created by him. According to tradition, Konkan, Tuluva and Kerala are the creations of Parashurama. It has been stated that after the annihilation of the Kshatriyas and in expiation of this sin as well as that of matricide committed by Him at the bidding of His father, Sri Parashurama went on a pilgrimage to all Teertha Kshetras and got absolved of it. He summoned all the great Rishis to perform Yajna. Saraswats also participated in this Yajna. The Saraswats settled themselves in two western provinces of Goa, 66 settlements of 10 Gotras, called 'Sasashti' (the present Salcete) and 30 settlements called 'Teeswadi', now known as Ilhas de Goa. As a result they came to be known later as Shannavikars or settlers in 96 villages which name, in common parlance, became Shannavaits and ultimately Shenvis as they are still called in Maharashtra. As Goa formed part of Konkan Desh, the name "Konkani" was applied to their language and sometimes also to the people who settled there.

The Saraswats had, of course, their share of travails of history over the centuries. In 1294 A.D. in the wake of Allaudin's conquest of the Deccan, temples and houses were pillaged and plundered. It was a century later that the stout-hearted Saraswat Brahmin Madhav Mantri, joined hands with the Vijayanagar Ruler, Sri Hari Hara II, and ousted the Muslims from Goa.

The presiding deity of Vijayanagar kings was Shree Venkateshwara. So the worship of Shree Venkatachalapaty found itself current among the Saraswats of Kerala and South Kanara. In 1470 A. D., Bahmini Sultan, Mohamed Shah III, carried plunder and destruction into Goa. Forty years later, the Portuguese supplanted the Sultan of Bijapur who was then holding sway, and they, in their turn, lost no time in calling upon the Saraswat Brahmins to embrace Christianity. A letter of the King of Portugal Joao III to the Viceroy Joao de Castro says : "We command you to

discover by diligent officers all the idols and to demolish and break them up in pieces where they are found, proclaiming severe punishments against anyone who shall dare to work, cast, make in sculpture, engrave, paint or bring to light any figure of an idol in metal, brass, wood, plaster or any other material, or bring them from other places; and against those who publicly or privately celebrate any of their sports, keep by them any heathenish frankincense or assist and hide the Brahmins, the sworn enemies of the Christian profession. It is our pleasure that you punish them with that severity of the law without admitting any appeal or dispensation in the least''. (Sardar K. M. Panikkar : *Malabar and the Portuguese*, pp. 186-87). The official figures show that in all 280 temples of Bardez and 300 temples of Salcette were destroyed. Of course, the Portuguese built churches in many places where the temples stood.

As a result of a decree issued in 1559 A.D. by King Joao III of Portugal threatening expulsion of non-believers in Christianity, especially Brahmins from Sasashti (Goa), 12,000 Saraswat families fled from the Salcete District of Goa. About 4,000 went north-east to settle down in Maharashtra and Indore, and others went south to settle in Karwar and South Kanara, (Rayasapatra of H.H. Upendra Tirtha Swami of Kashi Math, 1657 A. D. Record kept in Thirumala Devaswom Temple at Cochin).

The Saraswat Brahmins who settled down in Lotli, Bardez and Pedne in Goa (these villages also later came under Portuguese rule) and those who settled down in Bhalavali in a village at Rajapur in the district of Ratnagiri and Kudal in Savantwadi in Maharashtra and also those who settled down in Mangalore and Cochin forgot one another. They even ceased to interdine and intermarry. This state of things gave rise to many sub-sects among Saraswats namely, Pednekars, Kudaldeshkars and Shanaipaikis, but in fact the members of these sub-sect are all one.

Settlement in Kerala

The last of those who were expelled by the Portuguese from Goa landed in Calicut but were promptly driven out by the Zamorin. And so they went to Cochin and Travancore. This happened some time in 1560 A. D.

Fortunately, the Raja of Cochin at that time, Keshava Rama Varma (1565-1601), was the most celebrated King of Cochin in Portuguese period. He gave the Gowda Saraswat Brahmins a rent-free site in Mattancherry to build (1599) the now famous Thirumala Devaswom Temple.

But it was Vira Kerala Varma (1624-1637) who gave the Konkanis certain rights and privileges to be enjoyed by them. The Thitooram which was issued to this effect by the Raja inscribed in a copper plate was issued in the year 286 of the Puduvaippu era i. e. 1627 A. D. (Copper Plate Numbered 6, State Archives, Ernakulam). There are pieces of evidence to prove that stray members of the community had their settlement in Cochin since the early part of 13th century A.D. The Diwan of Cochin in his letter addressed

to W. Cullen, British Resident of the then States of Travancore and Cochin, states : "The traditions that exist regarding the first immigration of Konkanis into Cochin state that owing to certain religious disputes they were obliged to leave their native country Konkan with their idols in 1294 A. D. and travelling southward they came to the territory of His Highness the Raja of Cochin, having obtained grants of land and assured promises of protection from His Highness, they settled in Cochin and formed themselves into a community which they named "the Conkanastha Mahajanam" (Diwan's Diary, Vol. 144/1858 dated 6-3-1858; State Archives, Ernakulam). The Saraswats brought with them the Kunumbies (field labourers by profession), 'Konkanisonar' or Daivajna Brahmans (goldsmiths), 'Vaniks' (Mercantile community) and so on.

Again in the year 307 of the Puduvaippu era, i. e. in 1648 A. D., the Raja of Cochin, Vira Kerala Varma, the Palluruthy adoptee (1646-55), gave the community under a "Thitooram" the civil and criminal powers to be exercised by them within a well-defined boundary called "Sanketam". They called their place of settlement "Gosripuram", which is the derivation of the word Goapuri. The then ruler of Cochin incorporated the word 'Gosripura' in the third stanza of the Old Cochin National Anthem 'Gosriparipavana Bhoovithu'. But the community, as per Royal Writ (Thitooram), enjoyed special rights and privileges over other communities within the "Sanketam". Again, there still remains a plot of land in Cochin called "Sastiparamba" to commemorate the fact that the Saraswats of Cochin belonged originally to Sasashti (Salcete). In 'Sastiparamba' there is an old temple of Damodara, a 'Kuladevata'. After their settlement in Cochin the Saraswats became supreme in trade and commerce.

The Dutch had settled at the full tide of Konkani predominance. They had ceded to them the right of collecting income from Mattancherry and Chellayi, to collect farms and customs of Amaravati and to conduct the affairs of Mattancherry and Chellayi and of Konkani temples. It was also stipulated that the Raja shall impose no new demand on the Konkanis, that they shall have full liberty to complain to the Dutch Governor, if aggrieved, and that the Raja shall not interfere in any matters of the temple without the knowledge and consent of the Company. Again, an extract from "Travancore Archaeological Series" No. IV & V, 1910 Edition, mentions the following facts regarding Konkanis made out of Paliyam plates of the 322nd year of the Puduvaipu Era (22-3-1663) in connection with the treaty made with the Dutch East India Company by the Raja of Cochin.

The representatives of the "Konkani Mahajanam" requested the ancestors of the Raja of Cochin to take them (Konkanis) under their protection and also build for them a temple. Thereupon, a plot of land was given to them for the latter purpose and also arrangements made for the conduct of the festivals in the temple built by them. The Raja now binds himself to protect these subjects as in old times. As in times of his misfortunes these subjects

amply helped him with money, he promises further that in the matter of protection and punishment the Konkanis shall be treated just in the same manner as the other Brahmanas.

"When the Konkanis first came to the Cochin territory, they requested that they should be protected by the kings of Cochin just as they were by the kings of Kadamalayalam. In compliance with this request, they were exempted from the succession fee. But then it was the custom that when a Konkani died without heirs, his property was taken charge of jointly by the Raja's officers and the representatives of the Konkanis and divided into two equal parts, one of which went into the royal treasury and the other to the temple of Tirumaladeva. This custom shall be observed in future also. " (Travancore Archaeological Series, No. IV & V (1910 ex) T. A. Gopinath Rao).

Cannanore, the commercial town of North Malabar owed much to the Saraswats for its commercial development. The actions of Muslim pirates inhabiting the Cannanore coast brought about a situation where in the people had to die of starvation. The people of Arakkal Raja earnestly requested Babani Shenoy who happened to ply his rice-loaded country craft in the seas of Cannanore to sell their rice to Arakkal Raja. Shenoy did so and made friends with the Raja who persuaded and helped Shenoy to open 'Pandikasalas' in Cannanore. The Raja gave 5 acres of freehold land as a gift with a condition that he should distribute it amongst his business friends and community as a residential colony.

The trade between Konkanis and European powers figured prominently in the papers of the Malabar Council. Prof. A. Das Gupta in his *Malabar in Asian Trade* (p. 116) writes : "Baba Prabhu, the foremost among the merchants, had almost monopolised the company's commodities. The commanders of Malabar had treated him gently, even when his payments were not prompt. He was believed to have enough political influence to bring about a war between the Zamorin and the Dutch". Along with the Konkanis, the Jews, long settled in Malabar, had quietly followed their trade. The Rahabi family established close business links with the dominating family of the Prabhus. It was in 1695 that David Rahabi, father of Ezechiel Rahabi, first appeared before the Malabar Council as the attorney of the great Baba Prabhu to settle Baba's out-standing accounts with the Dutch. A letter written to Baba by the Malabar Council on 22nd March 1694 begins "Your Honour's esteemed letter..". This is quite typical of the letters written to Baba Prabhu. Ezechiel's father David Rahabi who had been a very good friend of the Prabhus had left young Ezechiel in charge of the Prabhus who had initiated the young Jew to the "mysteries of business". It was found that there had been partnership between Calaga Prabhu and Ezechiel Rahabi which started in 1752 and for several years they appeared to have undertaken several ventures together. But unfortunately for Prabhu he was indebted to Ezechiel and at the close of the year 1770 Ezechiel took over a warehouse of Prabhu as part payment

of the debt without consulting Prabhu about it. But the Governor requested Rahabi to return the keys of the warehouse to Calaga Prabhu. On his refusal, the Governor became furious and turning to Ezechiel said, "You give these keys to Prabhu this day as I ordered (*Ibid.* p. 117). The keys were returned and the Rahabis kept away from the disputed warehouse till the Governor was gone and Ezechiel was dead. But on 11th November, 1771 a sensational law suit began between the three sons and heirs of Ezechiel Rahabi and Calaga Prabhu. Mention was there in the law suit of the names of the Konkanis who were described as prominent merchants of Cochin and who were examined as witnesses on the Rahabi's side and they are, Baba Saraf, Aloe Saraf, Bikoe Kienie and Rama Sinai. Calaga then entered into correspondence with the generals of Hyder Ali with the aim of humiliating the King of Cochin and the Jewish people of the town. The correspondence was detected in the nick of time. "Had I been late by a couple of hours". wrote Adriaon Moens to Batavia, "he would have fled and joined Hyder's generals". In the end, says Prof. A. Das Gupta, "Calaga Prabhu along with his eldest son Chorda Prabhu was exiled to the Capc of Good Hope. Thus the last known man of this great Konkani family, whom Moens had occasion to call a "restless spirit", was one of the first Indians to settle in South Africa" (*Ibid.* p. 119).

Of course, the Konkani merchants monopolised trade in cloth too, and they had consistently cornered all available "fanams" -- coins. "Anyone who wished to buy from the company lost 6.30 percent in dealing with Konkani Shroff". At the progress of the season only grey-haired Konkanis or 'Banias' were considered as persons "who could tell which way the demand was likely to jump".

The dyeing industry in Kerala was also brought by Baba Prabhu. The dyers were first brought from Tuticorin. In 1766, Govinda Pai appeared as the envoy of Hyder Ali to search for the treasures of the fugitive Zamorin in the Kingdom of Cochin. Naranna Prabhu served as an envoy from the Malabar Council to Calicut in 1784 and it was he who saw on his way the pepper vines and sandal trees being cut down by Tippu Sultan as the latter thought that it was these commodities that made the Europeans to wage war on him.

The role played by the Saraswats in Purakad (Porka) calls for special mention. Perumbala Naik became the foremost of the business men at that port. He had to leave Porka for Trivandrum owing to some ill-treatment received by him from the King of Porka. But he returned to Porka after 4 years and plunged into big business. His plan to construct a big harbour in 1732 at Porka alarmed the Dutch. Another merchant who deserves mention is Govind Pai who had extensive international trade before the fall of Porka. He succeeded Poko Moessaas the local ragiadore and greatly annoyed Commandeur de Jang with his intrigues.

Further, it was the Thirumala Devaswom that helped the Raja of Cochin by granting

him a loan for the restoration of the Cochin territory devastated by Tippu Sultan in the year 1790 A.D. The abstract of the letter, I series No. 3771, State Archives, Ernakulam, reads "His Highness (Raja of Cochin) requests Dutch Governor's sanction for the issue of a loan from Thirumala Devaswom for the restoration of the country devastated by Tippu".

Persecution

The year 1791 was marked by the terrible persecution of the Konkanis at the hands of Raja Rama Varma, known in Cochin History as Saktan Thampuran. Shortly after ascending the gadi the Raja demanded, a contribution of jaggery from the Konkanis. On refusal, the Raja arrested a numbe. of Konkani merchants and ordered them to pay customs to the King thereby violating the agreement which the Dutch had made in the year 1772.

Letters were exchanged between the Raja of Cochin and the Dutch Governor, an abstract from which reads thus : "Owing to H.H.'s oppression of the Konkanis and imprisonment of the T.D. authorities, the Dutch have determined to station a military detachment at Chellayi to protect them, and insists on recall of H.H.'s guard stationed there and warns of the serious consequences of the conduct of H.H". Subsequently negotiations were held and it was agreed that the Dutch will recall their detachment leaving only a small guard near the temple site, provided H. H. will not subject the Konkanis for any new demand and summon them to palace. I series No. 379/14 -- 14-9-1791 is a reply of H.H.'s letter. The Dutch Council informs the Raja that the Council will not order the recall of Dutch detachments unless H.H. gives a written assurance that the Konkan is will not be molested by new demands. I series No. 379/15 dated 16-9-1791 is a letter of warning given by the Dutch to the Raja of Cochin. It states, "H. H. will be held responsible for the loss of Thirumala Devaswom by H.H.'s injunction not to allow gathering of crops on Devaswom Kanam fields, the Trustees being unable to appear befoie H. H. in the present time". But in disregard of the warning, on 12th October 1791 the leading merchants of the Konkani community were massacred including Deweresa Kini. Again, the Raja caused three of the overseers of Temple Thirumala Devaswom to be put to death because they would not surrender to him any part of the treasure belonging to it, and also plundered the shops and carried away the merchants' property. The Dutch on seeing the Raja's atrocities sent an army and attacked the King's Palace at Mattancherry but were repulsed.

The story that Sakthan Thampuran, Raja of Cochin, demanded the head of Devaresa Kini to be shown as "Kani" to him is related by Saastri Poy in his account given later. He says that on that day the Sambradi Menon (Secretary) of King of Cochin came to the Pandyasala of Devaresa Kini and said that for the money due to him, pepper could be given in payment. He then, apparently to speak very privately to him, took him to a room in the Pandyasala. When engaged in conversation two or three country boats sailed up and stopped

to the north of the godown. First stepped out "Balia Gammaan" or captain of the infantry, and a number of men with swords drawn. The former entered the room where Deveresa was talking with the Menon. Menon pinned Devaresa down while two men murdered him. The rest of the men who were in the main hall murdered the Konkanis whom they could catch hold of. The head of Devaresa Kini was severed and that severed head of Kini was exhibited to the Raja as a first thing (Kani) the next morning. "Among the murdered included Krishen, Goga Kamath, Manuku Shenoy and the son of Ranga Pai. Of the remaining Saastra Pai, Morthu Patter were wounded but Baboden fortunately escaped".

The king of Travancore was exceedingly angry to hear of the massacre. Both Dewersa and Nagendra the son of Ranga Poy, were his agents and between them took care of a great deal of his money. He urged the Dutch to take vengeance and, then, to pay him a proper compensation. In fact he went so far as to offer assistance. But the English (Mr. Powney the English Company's agent) intervened, and the King of Travancore had to withdraw from the dispute. A face-saving compromise for the Dutch was reached but the sense of older security did not return. It was not till the English power was firmly established in Cochin, says the Grandavari of Cochin, "that the Konkanis and Christians became finally free from molestations".

The persecuted Konkanis then fled to Thuravoor and Alleppey in Travancore and presented their grievances to the Raja through Dewan Kesava Das who assured them that he would bring about their return to and stay at Cochin as before and in the interim allowed them to stay at Alleppey. At Alleppey they installed their God's image, Thirumala Devar, which they took care to preserve on the banks of the Alleppey canal.

Sakthan Thampuran then made vain attempts to bring back Thirumala Deity from Alleppey to Cochin. The Raja also made attempts to get back the Thirumala Deity through the Dutch Government functioning at Cochin.

After the death of Sakthan Thampuran, Raja Kerala Varma who succeeded him took keen interest in the image and wished to get it back to Cochin. He even addressed a letter to Col. Munro 991 ME (1816 A.D.) wherein he stated that "As the rheumatic and Hermein disease which we have been suffering from, has grown more serious now and since no visible cure has been effected notwithstanding that several physicians have treated the disease and as, on consulting astrologers, it turns out that we have incurred the severest displeasure of the Cochin Thirumala Deity and that the disease will be cured if the Thirumala Deity is returned to Cochin, consecration effected and the poojas commenced...." (State Archives, Ernakulam). The Raja therefore requested Col. Munro to use his good offices for restoration of the image in question to Cochin; but the request was turned down by the then Resident as a result of the urgent representation of the Travancore officers that the "presence of the Image was considered to be intimately connected with the prosperity of the Port of Alleppey".

It was only after the settlement of the Cochin Konkanis at Alleppey that the place began to develop into a centre of commerce. The Konkanis built 'Pandi-kasalas' and started doing extensive business. It was during the Prime Ministership of Dewan Kesava Das who recommended the case of Konkanis to the Raja of Travancore for their stay at Alleppey, that the new Port of Alleppey came into being with better harbour facilities. The desperate Konkanis of Cochin planned the recovery of the image by hook or by crook. Ultimately, the image was clandestinely brought back to Cochin on the midnight of 8th February 1853. The object was laudable, and it being 1853 there was no risk of a head being lost. Since it was found that the Raja of Cochin had his hand in the robbery, the Maharaja of Travancore put in a lengthy complaint with the Governor of Fort, St. George through the Resident, Trivandrum, for the restitution of the image in question, and the whole matter was referred to the Hon. Court of Directors, Madras, and a long -drawn-out suit ensued between the two States of Cochin and Travancore. The Konkanis of Cochin got through all ordeals and finally the idol was duly reinstated in the Cochin temple itself. The Raja of Cochin then gave them back all the properties and most of the jewellery confiscated by his predecessor, and the Konkanis started to re-build a magnificient temple for the Thirumala Deity in its present place in 1853 and completed the work by 1881 A.D. This historical image of Shree Venkateshwara, according to tradition, belonged to the ruler of Vijayanagar during the prosperous days of that kingdom in the 15th and 16th centruries. The temple today has one of the biggest belis in India

Role in Local Administration

The Saraswats also played an important role in the administration of many local self-Government bodies in Kerala. The chairmanship of many Municipal Councils in Kerala, namely, Tellicherry, erstwhile Mattancherry Municipal Council, Alwaye, Shertallai, Vaikom, etc., were held by Saraswats. The first Mayorship of the Calicut Corporation and the Deputy Mayorship of Cochin Corporation was held by Saraswats. Presidentship of Tripunittura and Eloor Panchayats are even today held by Saraswats. The first woman Chairman of the Municipal Council in India was a Saraswat lady, Smt. Lalitha Prabhu. She was Chairman of the Tellicherry Municipal Council.

Adherence to Religion

One of the most important features of the community is their adherence to their religion and the preservation of their religious worship by building not only chapels for the Kuladevatas but also by the establishment of big temples to cater to the needs of the larger community in important town where they settled. The temples at Cochin, Tripunitura, Alleppey, Purakad, Kayamkulam, Quilon, Turavoor, Kottayam, Sherthalai, Ernakulam, Karnakodam, Cranganore, Cherai, Chenamangalam, North Pravur, Tellicherry, Cannanore, Kasargod, Manjeshwar, Kumbala and Ullal and many other belong to the Saraswat community.

Mention has to be made of the Ananteshwar temple at Manjeshwar dating from the time of Madhavacharya who is known to have visited it in about 1293 A.D. The present temple car was rebuilt in 1834 A. D. It rises to a height of 71 ft.

A shrine of more than ordinary interest which deserves mention is that of Udyaneshwara which enshrines a Shiva Linga. Originally it belonged to the famous Namboodiri temple in Mathilagam. It was destroyed by the Dutch. The huge Linga was transported by the Dutch to Cochin as they found it convenient to moor their ships in the outer seas. At a later date the local Gowd Saraswats, who recognised it as a Shiva Linga, acquired it from the British East India Company and installed it with due solemnity and piety in the vicinity of Cochin Thirumala Devaswom. Another temple which is worth mentioning is the Shree Venkatachalapathi Devaswom at Parur which was destroyed by Tippu Sultan in 1790. It was renovated in 1888 A.D. by the community with the help of Sri Mulam Thirunal, the Maharaja of Travancore.

The Saraswats of Kerala have not discarded their faith in their original deities Shiva and Shakti, whose shrines abound in many places near their homes,. Such temples contain the images of Shanta-Durga, Damodar, Nagesh, Mahalakshmi, Mhalasa, Shanteri, Kamakshi, Ramanath, according to the respective gotras to which the Saraswats belong. Other famous temples contain the idols of Venugopala, Varaha, Vithoba, Narasimha, Shree Rama, Dhanwantari, Narayana Dever, Hanuman, Ganapati, etc.

Politics and Administration

It would appear from an agreement between the Raja of Cochin and the Dutch on 3rd May 1681 that a Saraswat was the Raja's Treasurer. Again, the Zamorin of Calicut, Bharani Thirumal had a minister called Bavan Pattar. The role of one Babha in the political affairs of Kerala also calls for notice. Perimbala, a Saraswat Brahmin of Cochin, in his letters to the Governor-General Rijckl of Van Goems of Dutch India, says *inter alia*".. Your Excellency ought to know that Babha and the King of Calicoilam are both at war with seven Kings, namely, the Queen of Travancore, the King of Martinga, the King of Betimmeny, the King of Porca, the King of Tekkankur, the King of Berkenkur". It was during the reign of Marthanda Varma, the King of Travancore, that the settlement of lands, both wet and dry, was effected. The classification of lands under the main heads Devaswom, Brahmaswom, Danas and Pandaravaka was introduced by Mallan Sankaran. (A. Sreedhara Menon. *A Survey of Kerala History* p. 282).

Some Personalities to Remember

Two groups of mechants, one under Policar Naik and Bava Pattar and the other under Parimbala Naik and Waman Naik, between them monopolised the entire retail trade on the West Coast. They also built Panikasalas in Cochin and Purakad. Janardana Pai owned a fleet of seven merchant-ships and carried on extensive export trade from the port of Purakad. The late Shri R. S. Hari Shenoy traded in timber, gold, diamonds, opium, etc., and earned

for himself fortune and fame throughout Cochin, Travancore and Malabar. He was a journalist as well, and established "Gosri Vilasom Press" and edited a Malayalam paper called "Kerala Nandini". He also started industrial and agricultural concerns by founding the "Kerala Karakousala Company" to coordinate the production for export of coir. He also floated the Mundathumkara Krishi Vanibha Company which helped many unemployed to earn a livelihood. He also raised farms to improve the cattle wealth of Cochin by importing Karachi and Nellore breeds of cattle.

Shri Manjeshwar Govind Pai, on whom the former Government of Madras conferred the title of Poet Laureate along with Shri Vallathol Narayana Menon, has contributed substantially to Kannada literature. As an astronomer, mathematician, scholar, poet, philosopher, dramatist, linguist and writer, the services of Shri Govinda Pai are inestimable. He has been acclaimed by the entire Kannada country as the patriarch of Kannada literature. Sahitya Kushala Seshagiri Prabhu of revered memory earned undying fame as a Malayalam grammarian and a renowned Sanskrit scholar. Dr. N. V. Mallaya earned a name as a research scholar for writing a thesis on Temple Architecture with special reference to Tantrasamuchchaya and Hindu Iconography. Shri A. D. Hari Sarma is almost a household name in Kerala for his works in Malayalam. He has been acclaimed by the Keralites as the Father of the Samasta Kerala Sahitya Parishad a literary organisation founded in Kerala for the promotion of the Malayalam language. Thuravoor Shri Madhava Pai earned fame in Kerala as one of the foremost among those who brought the Library Movement to Kerala. Smt. Ammulakka Shenoi and Shri Narasimha Pai contributed much to Konkani literature while Kamalambal of Ambalapuzha composed the Ramayana in Konkani in the 'Ovi' style.

Of Ayurvedic physicians the more prominent were Ranga Bhat, Appu Bhat and Vinayak Pandit. They gave testimonials of efficiency in Konkani in Nagari script to no less a man than the famous Commandeur Henrick Van Rheeds, who published *Hortus Indicus Malabarious* in Amsterdam in 1678 in twelve volumes with profuse illustrations.

Around the Saraswat temples grew Veda Pathashalas and Sanskrit schools, Primary and High Schools. There is a medical college too at Alleppey founded by the Alleppey T.D. Temple.

The Veda Pathashala maintained by the Cochin Thiruvmala Devaswom is the oldest standing pathashala in Kerala. It was cstablished in 1877 A.D. Rigveda and its Shakhala Shakha are specialised in at this institution.

Kerala is the southernmost reach of the Saraswat exodus in India. It is their mother tongue, Konkani, that makes them feel that they are one with their brethren in the north. Their mother tongue helped them to preserve their identity and culture. They have played an important role in the emotional integration of India. According to Mr. Frank F. Conlon, Research Associate, Department of History, University of Minnessota, U. S. A., "They have traditionally been practitioners of the art of 'coming-to terms'; of being able to assess the opportunities of their changing environment, and then make proper adjustments. They are one of those communities in India that have served as a 'hinge' between West and East, North and South, old and new. And it is that tradition of 'coming-to terms' which seems still worthy of emulation these days, in a world where the only thing that seems to be constant, is the change".

गोमंतकाचें वैशिष्ट्य

—कै. यशवंत सूर्यराव सरदेसाई

गोमंतकाचें वैशिष्ट्य काय ? असा कोणी प्रश्न केला तर त्याचें उत्तर चार शब्दांत देतां येईल. सत्य, सौजन्य, सौंदर्य व सेवा या चार शब्दांत गोमंतकाचें वैशिष्ट्य साठलें आहे. या वैशिष्ट्याला धरून जे जे कार्य होतें त्याला गोमंतकात यश व वृद्धि आहे. याला सोडून झालेली कोणतीही चळवळ इकडे फलदायी होत नाही हा अनुभव जुन्या काळापासून चालत आला असून हजारों उदाहरणांनी तो सिद्ध झालेला आहे. गोमंतकाच्या वृथाभिमानानें अगर आंधळ्या प्रेमानें मी हें सांगत नाहीं तर डोळसपणा वापरून हें म्हणतों. जरा खोल विचार केला व डोळ्याचा डोळा उघडून गोमंतकाकडे पाहिलें म्हणजे या म्हणण्यांत अर्थ आहे असें प्रत्येकाच्या प्रत्ययास येईल.

जन्मभूमि किंबहुना आपला प्रांत प्रत्येकाला प्रिय व श्रेष्ठ वाटतो यांत नवल नाहीं. मग या सुंदर व नितांत-रमणीय प्रांतांत जन्म घेण्याचें भाग्य ज्यांच्या वांट्यास आलें आहे, त्याला या भूमीचें मनोहर स्वरूप पाहून आनंद व अभिमान वाटणें साहजिक नाहीं काय ? पण हा विशिष्ट अभिमानापुरता मुद्दा नाही; तर इतर प्रांताशी तुलना करून आणि सत्याला सर्वस्वी धरून म्हणावयाचें झाल्यास गोमंतकाचें एकंदर स्वरूप वर सांगितलेल्या वैशिष्ट्यांच्या चौकटीत बसतें. सत्या-करतांच येथील वारे ढळतात, सौजन्याकरताच येथील पक्षी गातात, सौंदर्याकरताच येथील पहाड पालवतात आणि सेवेकरताच येथील नद्या वाहतात. निसर्गाची ही शिकवण मनन करण्यासारखी आहे. मुक्या प्राण्याची ही हालचाल लक्षांत ठेवण्यासारखी आहे. मानवी मनाला धडा देणाऱ्या गोष्टी पदोपदी दिसत असतां त्या नाकारून कसें चालणार ?

बुद्धि व भावनेचा संगम

गोमंतकाची भूमि स्वरूपसंपन्न अशा कोंकणपट्टीत हृदयाच्या ठिकाणीं आहे. कोंकणची भूमि बुद्धिमत्ता व कर्तबगारी या दोन्हीं दृष्टींनी इतिहासांत प्रसिद्ध आहे. आपली लेखणी आणि तलवार या दोन्हीं नात्यांनीं हिन्दुस्थानचा इतिहास बनविण्याचें कार्य या लोकांकडून झालें आहे. अशा या कोंकणच्या रेषेत मध्यगत ठाणें दिलेल्या गोमंतकानें बुद्धिबरोबर भावनेची जोपासना केलेली आहे. कारकुनी लेखणीसोबत मुत्सद्देगिरीची वाढ केलेली आहे. तलवार बहादूरी बरोबर निष्ठावंत गुणाची पराकाष्ठा आणि समरांगणावरील शत्रु नेस्तनाबूद करतांना मनोजयाच्या दृष्टीनेहि प्रशंसनीय कामगिरी बजावलेली आहे. मराठी इतिहासाचें अवलोकन केलें तर त्यात गोमंतकीय विभूतींनी आपल्या जन्म-भूमीचें वैशिष्ट्य राखायच्या बाबतीत सदैव जागरूकता ठेवलेली दिसते. सत्याचा पक्ष धरण्यांत काय किंवा सौंदर्याची उपासना करण्यांत काय, गोमंतकीयांनीं देहाची पर्वा धरलेली नाहीं, जिवाची कदर बाळगलेली नाहीं अगर सत्ताधारी व्यक्तीचा मुलाहिजा राखलेला नाही. स्वतःचा बळी दिला, पण निष्ठावंत भाव मरूं दिला नाही. स्वाभिमानावर तिलां-जलि दिली, पण राष्ट्राभिमान बुडूं दिला नाही. राज्य मिळवून दिलें पण राज्यलोभ धरला नाहीं. नव्या धन्याची सेवा केली पण जुन्या धन्याचा विसर पडूं दिला नाही. संबंध हिन्दुस्थान ही आपली कर्मभूमि केली पण आपल्या जन्मभूमीचा अभिमान पुसूं दिला नाहीं. ही इतिहासाची केवळ कहाणी नव्हे, सत्यकथा आहे. शेकडो वर्षे नव्हे तर हजारो वर्षांपासून तो हेंच बोलत आहे मनापासून सांगत आहे अन् वैऱ्याच्या तोंडून देखील हीच कबुली देत आला आहे !

सहृदय माणसाची मान्यता

मागच्या काळाकडे पहा. त्यांत घडलेल्या बनावांचें स्वरूप न्याहाळा. त्यांतील अनेक व्यक्तींच्या हालचाली लक्षांत आणा आणि वरील विधान यथार्थ आहे कीं नाही याची प्रचीति घ्या. सत्यासाठी गोमंतकीय आत्म-घातकी ठरला असेल. सौंदर्याच्या लोभानें तो वेडावून गेला असेल, सौजन्यापायीं त्याची स्थिति हास्यास्पद झाली असेल, सेवाधर्म बजावयाच्या भरांत तो स्वत्वहि विसरला असेल. तथापि मार्मिक परीक्षकाच्या कसोटीला, चिकित्सक इतिहासकाराच्या प्रशंसेला व सहृदय माण-साच्या मान्यतेला तो पात्र झाल्यावाचून राहिलेला

नाहीं हें देखील तितकेंच खरें आहे.

गोमंतकीयांची ही वृत्ति महाराष्ट्रीय थोर पुरुषांनी वाखाणलेली आहे. महाराष्ट्रांतील राजकुलोत्पन्न थोर विभूतींनी या गुणाची चहा केली आहे आणि हिन्दुस्थानच्या इतिहासांत या वृत्तींचे प्रतिबिंब सर्वत्र उमटलें आह. कपट, द्रोह, उन्मत्तपणा, नाशवृत्ति, अधर्म या दुर्गुणाची मुळें या भूमीवर पडलीं तरी वाढ घेत नाहींत. संसर्गानें कांहीं भेसळ झाली तरी तीं टिकून राहत नाहीं. आणि टिकली तरी तिला मान्यता नाहीं. साधा सरळ व्यवहार, प्रामाणिक उन्नत विचार, काळजाच्या कप्प्यांतून उघडलेला जीवनाचा झरा अणि एकमेकांना साहाय्य करण्यांत आयुष्याचा झालेला वेंच हींच गोमंतकाच्या मनोरचनेला प्रियतर लक्षणें आहेत. या व्यतिरिक्त झालेला प्रकार हा आयुष्याचा तमाशा होय. त्याला यश नाहीं, स्थैर्य नाहीं, मान नाहीं आणि इतिहासांत थाराहि नाहीं.

गोमंतकीय कृतीवर भाळो

गोमंतक शद्बब्रम्हाच्या जाळयांत अडकून पडत नाहीं. तो कृतीवर भाळून जातो. त्याला पांडित्याचा सोस नाहीं, तो प्रेमाचा भुकेला आहे. त्याला शास्त्रालंकाराची मातब्बरी नाहीं, तो गुणांचा भोक्ता आहे. त्याला वकिलीचें तर्कट नको, सरळ न्यायाची अपेक्षा आहे. जाहिरातीचा हैदोस तो घालीत नाहीं, स्वतःच्या विश्वावर संतुष्ट राहण्यांत त्याला आनंद वाटतो.

गोमंतकाला मागासलेला प्रांत म्हणून कोणी नांव ठेवील; तो मागासलेला असला तर स्वतःची जाहिरात करण्यांत, जीवनाच्या लटपटी करण्यांत व आजकालच्या संभावित शब्दांची देवघेव करण्यांत ! श्रीकृष्णांनीं वर्णिलेल्या दैवी संपत्तीच्या बाबतींत त्यांचा आढावा अजून नुकसानकारक नाहीं. ऋषींनीं महत्व दिलेल्या गृहस्थाश्रमीच्या बाबतींत तो अजून कंगाल झालेला नाहीं. श्रीज्ञानेश्वरांनी सांगितलेल्या माणुसकीच्या लक्षणांतून तो अजून उठलेला नाहीं. श्रीतुकारामांनीं केलेल्या विष्णुदासांच्या व्याख्येतून तो अजून गळलेला नाही. आणि तेव्हा जेव्हां या गोष्टींपासून तो दूर सरकूं लागतो देव्हां तेव्हां थप्पड खाऊन त्याला परत आपल्या स्थानीं यावें लागतें. आपल्या जागेवर अढळ राहण्याची जणूं काय सर्वदमक काळाकडून त्याला इशारत मिळते !

साधा भोळाच राहो

गोमंतक साधा भोळा आहे असें बाहेरचे लोक म्हणोत; ती बाब महत्वाची नाहीं. किंबहुना उपेक्षणीय आहे. तो साधा भोळाच राहो असें मी म्हणेन पण अहंकाराचा वारा त्याला न लागो; दंभाची पीडा त्याला न बाधो. आणि असलेले अंगचे गुण घालविण्याची बुद्धि त्याला न होवो ! इतर लोकांकडून गुण आम्हीं मिळवावे पण त्याबरोबरच असलेले संरक्षित करावे; इतर लोकांच्या वर्तनापासून आम्हीं बोध घ्यावा, पण त्याबरोबर आपली रेषा धरून असावें; इतर लोकांचे डावपेच आम्हीं ओळखावे; पण ते सावधगिरीनें वागण्यासाठी.

इतरांचा फायदा आम्हीं घ्यावा; पण तो प्रेमाचा मोबदला देऊन. इतर लोकांत आम्हीं मिसळून जावें; पण स्वत्वाची जागृति ठेवून. इतर लोकांकरतां आम्ही सुखनैव राबावें; पण ते कर्तव्यबुद्धीनें आणि इतर लोकांचा इतिहास बनविण्यांत आम्ही मदत करावी पण ती स्वतःचा इतिहास न गमावता. आमच्या पूर्वजांची आंखलेली रेषा ही, आणि ती तशीच पुढें ओढीत नेणें हेच आमचें खरें तत्व !

पुण्यभूमि

या तत्वांची घोषणा गोमंतकाची भूमि कणाकणांतून करीत आहे. यां ध्येयाची इशारत उंच मान करून उभे राहिलेले माड आपल्या झावळयांच्या शिराशिरांतून देत आहेत, हा मार्ग चोखाळण्याचा संकेत पिवळचा चिमण्या आपल्या मोहक सुरासुरांतून दिवसानुदिवस काढीत आहेत आणि हे कर्तव्य बजावण्याची गर्जना पर्वतांच्या दरी-गुहांतून रातबेरात ऐकू येत आहे ! माणुसकी रोखून काम करावें. माणुसपण हें पहिलें, स्वीकारलेला पेशा नंतर. तो इमानेइतबारें, कर्तव्यबुद्धीने सजवावी, पण अंतरीचा ज्ञानदिवा सदैव प्रज्वलित असावा. निज हृदयींची खूणगाठ अशी दृढ बांधलेली ठेवावी. रस्त्याच्या आखीव जागेतून प्रवास करतांना ध्येयाच्या मुक्कामाकडे दृष्टि असावी. तत्वाची शिकवण हेंच या भूमीचे वैशिष्टच आहे. गोमंतकाची भूमि पुण्यभूमि होय ! या भूमीवर हजारों वर्षांपासून अनेक थोर पुरुषांनीं व महात्म्यांनीं आपल्या कर्तबगारीचा शिक्का मारलेला आहे. सर्ववंद्य ऋषिमुनींच्या आध्यात्मिक साधनाला या भूमीचा आश्रय मिळालेला आहे. बुद्धिमान

अशा शेंकडों माणसांच्या कार्याचा इतिहास या भूमीवर रचला गेला आहे. अनेक कवींच्या कल्पनेची बीजें या भूमीतील ओलाव्यानें उगवून प्रसन्नपणें भरारली आहेत. शेंकडों लोकांच्या तरवारींनीं या भूमीवर आपली क्रीडा केली आहे. शेंकडों लोकांच्या लेखण्यांनीं या भूमीचा ज्ञानपट चित्रित केला आहे. आणि शेंकडों लोकांच्या सद्भावनेनें या भूमीतील नीतिधर्माची जोपासना झाली आहे !

ही भूमि पुण्यभूमि नाही असें कोण म्हणेल ? भगवान परशुरामाच्या वास्तव्यानें पुनीत झालेली, योगेश्वर श्रीकृष्णाच्या पादस्पर्शानें भूषित झालेली, कदंबकुलीचें माहेरघर बनलेली, विद्यारण्य माधवाचें मस्तक नम्र करणारी, शिवाजी महाराजांना पाहून धन्य झालेली, संभाजीच्या पराक्रमाची साक्षीदार बनलेली नारोराम, रामचन्द्र मल्हार, जिवबादादा, लखबादादा असे शेंकडों मुत्सद्दी वीर प्रसवलेली, जगातल्या शेंकडों प्रदेशातून चमकलेल्या व युरोप अमेरिकेंत आपल्या बुद्धिमत्तेच्या प्रभाव गाजविणाऱ्या अनेक ख्रिस्ती बांधवांना जन्म देणारी ही भूमि, पुण्यभूमि नाहीं असे कोण म्हणेल ?

गोमंतकीय सत्यासाठी झगडला

इतिहासांतील कोणताहि भाग वाचा आणि त्यावरून तुम्हांला समजून येईल की, गोमंतकीय माणूस सत्यासाठीं झगडला आहे. त्याची समजूत चुकीची झाली असेल, पण जी झाली व त्यावरून त्यानें जो मार्ग आंखला, तो पाहिला तर सत्याकरताच त्याची धडपड होती असें आढळून येईल.

सौंदर्य हें तर त्याच्या जन्मभूमीचें अंग. त्याचें संवर्धन करणें हा गुण त्यानें मातेपासून उचलला आहे यांत नवल कसलें ? चित्रकला घ्या, शिल्पकला घ्या, काव्यरचना घ्या, अगर साध्यासिध्या आयुष्यक्रमाची संगति लक्षांत आणा, त्यांत महत्वानें डोळ्यांत भरण्यासारखीच गोमंतकीयांची कृति असेल.

सौजन्य हा भाग गोमंतकीयांचा गुणधर्म आहे आणि सेवा ही तर त्याची उपास्यदेवता होय !

यापासून जो ढळला गेला त्याच्या कार्यास यश नाहीं आणि महत्वही नाहीं. या गुणावरच गोमंतकीय माणसांचे वैशिष्टय आहे.

सत्य हें आपलें ब्रीद

सत्य, नीति, दया, क्षमा, शांति, प्रेम, वात्सल्य हे गुण मूर्तस्वरूपानें ज्या भूमीत नांदतात, वावरतात, वाढतात व सुखाची देवघेव करतात ती भूमि पुण्यभूमि नव्हे तर काय ?

म्हणून गोमंतकीयांनीं याच गुणांची वृद्धि करणें याच गुणांचे महत्व वाढविणे आणि याच गुणांचे पीक सर्व भूमींतून काढणे हाच खरा पुरुषार्थ होय !

गोमंतकाच्या भूमीत भलत्या बियांची पेरणी उगवणार नाही. या भूमीत नसत्या झाडाची लागवड केली तर ती वृथा होईल. त्या खटाटोपापासून काहीच निष्पन्न नाही तर उलट अपेशाचे भागीदार व्हावें लागेल. व्यक्तीचा स्वभाव पाहून उपदेश, भूमीचा गुण पाहून लागवड केली पाहिजे. हिंसेचा उठाव इकडे होणार नाहीं. असत्याचा बाजार इकडे भरणार नाहीं. गर्वाचा ताठा इकडे टिकणार नाहीं. कर्मठपणाचे बाह्य सोंग इकडे मिरवतां येणार नाहीं. शुष्क विद्वत्तेचा उग्र वास इकडे महत्व पावणार नाही आणि व्यवहारापासून अलिप्त असलेलें तत्वज्ञान इकडे जीव धरणार नाही. या भूमीचाच तो गुण आहे.

म्हणून या आपल्या पूज्य व पवित्र गोमंतकाच्या भूमीत जे गुण विशेषत्वानें नांदत आहेत त्यांचा अभ्यास करणें, त्या गुणांशीं तादात्म्य पावणें; त्या गुणांचा प्रसार करणें आणि त्या गुणांचा उत्कर्ष करणें हेंच आपलें काम आहे.

जी जी गोष्ट सत्याच्या कक्षेत येईल ती ती करणें हें आपलें ब्रीद आहे. जी जी गोष्ट सौजन्याच्या मर्यादेंत असेल ती ती करणें ही आपली परंपरा आहे. जी जी गोष्ट सौंदर्याच्या स्वरुपांत दिसेल तीं ती करणे ही आपली शिकवण आहे, आणि जी जी गोष्ट सेवाधर्मानें मूल्यांकित असेल ती ती करणें, मनापासून करणें; निरपेक्ष बुद्धीनें करणें, किंबहुना जिवाचा मोबदला देऊन करणें हें आपलें कर्तव्य आहे. आपल्या थोर पूर्वजांचा हाच संप्रदाय आहे आणि तो आपण पुढें चालविणें यात आपल्या जन्माचे सार्थक आहे !

Phones : 2298, 2299
& 2453) Ext. 9 Lines
Telex : 0191-204/268
A/B : THAKKER VG-204/268

Telegrams : 'THAKKER'

HIRALAL AND COMPANY

'THAKKER HOUSE', POST BOX NO. 8,
VASCO DA GAMA (GOA-INDIA)

SERVING SHIPS' OWNERS (LINERS AND TRAMPS) FOR OVER 35 YEARS
ALSO SHIPPING, FORWARDING AND CLEARING AGENTS
AT MARMAGOA HARBOUR (GOA-INDIA)

ALSO REPRESENTED AT ALL OTHER INDIAN PORTS

MEMBERS OF THE BALTIC AND INTERNATIONAL MARITIME CONFERENCE

&

CORRESPONDENTS TO

LEADING PROTECTING AND INDEMNITY CLUBS FOR GOA

ASSOCIATES

THAKKERS TRAVEL SERVICE

General Sales Agents in Goa, for KLM ROYAL DUTCH AIRLINES
and GARUDA INDONESIAN AIRWAYS

Telegram : THAKKERSERV

Phone : 2861

2306

&

THAKKER AGENCIES

Commission Agents & Manufacturers' Representatives

SARASWATS IN MAHARASHTRA

The Saraswats have been an itinerant Community of the peoples of our land, who were subjected to vicissitudes of politics, and Acts of God, such as drought and famine, and thus were forced to emigrate from one place to another, even as the Jews of ancient Isreal, and perhaps these factors contributed to their vitality and powers of sustenance and assimilation with the people of the areas to which they emigrated from time to time. It is also evident from a perusal of history, that wherever they went to settle down, they brought prosperity, law and order to the area. They themselves prospered by dint of hard work and at the same time, others also benefitted very much. This peculiar trait of the Saraswats is seen nowhere else in the history of emigration of diffrent sections of the people. Saraswats were never rapacious nor did they live off the spoils of the land where they settled down.

The original home of the Saraswats was in the area between two legendary rivers Saraswati and Drishadvati. Several ancient Puranas speak of their migration from this area to the west to Videha i.e Trihotra in North Bihar. Similarly there are references to emigration to the south from Prabhas paatan to Kathiawar, and Saurashtra. This occurred in the third century B. C. and up to the 5th century A. D. Skanda Purana speaks of the Saraswats being divided into two main divisions of the Brahmins without specifying the Saraswats in particular. The Gaudas of Saraswata, Kanyakubja, Maithila, Gauda and Utkal forming one division and Dravida (Tamil), Tailang (Telugu), Karnataka, Madhyadeshi Maharashtra and Gujjara (Gujarat and Saurashtra) Brahmins in another Division. The Vindhya mountains were taken as the dividing line. Of all these Brahmins, Saraswats alone, are still known by there original habitation, i. e. barks of the river Saraswati. All the Brahmins were once united, and there were no differences at all. The differences were of a later date owing to extraneous circumstances. Shri V. N. Kudva has made a thorough research in the origin of the Saraswats, in his book *Dakshinatya Saraswats*. He has conclusively proved and quoted allusions to Saraswats, in Ramayana, Mahabharata. and other various old Scriptures.

The early settlements in Kutch and Gujarat were succeded in emigration down south to Konkan region etc. in the 12th century. They were about twelve original families of Saraswats which had settled down in an area from Thana to Savantvadi. They were the "Lads" from Gujarat Saraswats, Dalvis, Bhandaris, Rajadhyakshas, Dabholkars, Kamats, Wagles, Shenoys etc. These could be termed the original settlers in Konkan area which corresponds to the present Maharashtra State. Konkana is an ancient name. The tract now known as Konkan finds mention in Mahabharata, Brihatsamhita of Varahmitra and other old scriptures. Konkana is mentioned in an old Greek book of 80 A. D., and also

by the Chinese traveller Hieun Tsang in the seventh century. The tract between the river Vaitarni in Thana District and the Subrahmania Hills in South Kanara District was also known as the Surparaka according to Shri V. N. Kudva. There is a reference to Surparaka in Sahyadri khanda corresponding Supara, a ruined village near Thana. The word Surparaka is probably derived from the word "Supa" -a fan., the shape of the territory gained from the sea by Lord Parashurama. The Skanda Purana mentions that the term Konkan also includes the territories between the present Koyana river and river Veadavati i. e. Kolhapur and Satara Districts. In effect, therefore, the entire territory south of the Vaitarni river up to the borders of Goa, and the districts of Kolhapur and Satara are to be included in the Konkan area. There are ample references to this fact in several treatises of the Portuguese in the early 15th century and Marattha historical records.

Konkan was an active area for foreign commerce., The trade to foreign countries flowed freely from the ports of Sapara, Thana, Kalyan, Chaul and Malvan and Vengurla etc. It was active as early in 1156-776 B. C. during the reign of the famous King Solomon. These ports were known to the Greeks, Egypt, Phonacia, and Babylon etc. Some of these ports are mentioned by Muslim Geographers in 943 A. D. Al Beruni the famous traveller, mentions Konkan with Thana as its capital, and says that there was brisk trade with Arabia from Konkan and also to Abyssinia. The chief articles traded were rice, corn, butter, cane sugar, sesame oil, timber and coarse and fine cloth perhaps, tin, sandlewood and its oil, cinnamon and pepper were also added. Imports consisted mostly of wine, dates, pearls, gold and female slaves. This Konkan area to which our forefathers had migrated early in the seventh to 12th century was a rich area and very well develo;ed. The advent of Saraswats doubled the commerce of the territory and also made it more prosperous.

Now we will examine the exploits of a few of the more illustrious Saraswats who left an indelible mark in the life of the people, both in polities, wars and also in trade. It is seen that when the Kadambas, who were Jains, conquered Goa, many Saraswats from there migrated to the north to Konkan areas in the 8th and 10th centuries A. D. These emigrants from Goa found a congenial atmosphere in this area and were perhaps the first to leave a mark in the evolution of the area. North Konkan was in the empire of the Mauryas, the Satvahanas, the Chalukyas, and the Rashtrakootas successively. A local dynasty ruled over Konkan including Goa, in the 5th and 6th century A. D. i. e, before the aforesaid dynasties took over. The political turmoils in this area were many and there were numerous conquests off and on by many different kingdoms. There is a record that a Saraswat was appointed as Governor of North Konkan by king Ramadeva of Yadava dynasty in the year 1290 A.D. From the Buddhist inscriptions, it is seen that there were Saraswat settlements, Mulgaon, Raya, Khandoli, Shirgaon, Kolave, Dongre, Amoli, Juvai, Salgaon,

Pali. Agashi etc, all names after their own original settlements in Goa from where they emigrated to Konkan. These inscriptions are in Kanheri caves. This group of settlements is known as Sashti after the province of Sasti or Sasashti in Goa or Salcette near Thana. Though the bulk of these emigrants were traders, many of them entered Government Service and distinguished themselves in high positions. The following Saraswats held high positions under the Shilahara kings.

According to a copper plate inspription dated 997, Sangalaiya Pai, and his son Anna Pai were working as Assistant Pradhans. Simha Pai worked as minister for defence and war. According to another copper plate dated 1017 A. D. the names of Casa Pai, Vardhiya Pai, Tikka Pai, son of Rajaguru Chitta Pai, of Jamadagni Gotra, Jogappayya are mentioned as high officers of the Kingdom. An inscription on a stone girder in the temple at Ambernath recording the construction of the temple, names of Saraswats as chief councellors to the King are mentioned. A copper plate dated 1084 mentions names of Ridra Pai, Mahadevaiya Prabhu as Bhandargar Pradhan i. e. financial chief. Similar mention of names are found in other copper plates dated 1094, 1127, 1150, 1160, 1172, 1187 A. D. All these names are those of chief officers of the Government. One such plate is in Bombay itself, dated 1187 wherein Anantha Pai Prabhu is mentioned chief councellor of Aparajita II. We have also stone inscriptions at Bassein wherein several Saraswats are mentioned.

Coming to later history, we find, that Ramoji Shenai was the agent of the Portuguese in the year 1659. He was employed by the Portuguese in many different diplomatic assignments. Similarly Tuka Shenai was employed by the Portuguese in the year 1756, in their negotiations with the Peshwas. Narayan Vittal Shenai Dhume was also an envoy of the Portuguese in the Court of the Peshwas at Poona. On death, he was succeded by his son Vittal Narayan Shenai Dhume. Pitamber Shenai was an able diplomat and was employed by Shivaji. He died in 1678.

Rama Kamti, was a great figure in Bombay in the latter half of the 17th century and in the beginning of the 18th century. From very humble beginnings he rose to the position of Overseer-General of the East India Company's revenues. He was also the Muster-Master of all the Hindu and Black soldiers working in Bombay island. He also served as Justice of the court of Judicature, and Mint Master. He was perhaps the first martyr of the British Rule in Maharashtra. He died in prison as a result of a frame-up by Governor Boone Bombay. From the earliest times, the Saraswats played an important part in the history and wars of the Peshwas, the Scindias, the Holkars etc. Among many names that of Jivba Dada Kerker should be mentioned. He was born in 1740 and he played a notable part in Maratha history and was a most capable general in the army of the Scindias. Similarly ever since the Scindia State was founded Ramchandra Baba Sukhtanker was the Dewan. During this

period many Saraswats flocked to this State and were holding very high positions. This was possible as the level of education among the Saraswats was comparatively very high.

It is said that Jivba Dada Kerker, Lakhaba Lad and two others were the four great generals who consolidated the power of the Scindias–Mahadaji Scindia in his campaign in North India which he subjugated and over-ran. Later, there were civil wars and wars of succession and intrigues. As a result in 1800, there was a mass massacre of Saraswat sirdars and again as a consequence, the Saraswats of Scindia's territory had to flee to Indore, Baraoda and in some Rajput States where they were welcomed. Altogether, until recent times the Saraswats led a most troubled existence owing to the vissicitudes, civil wars and uprisings, and because they were a highly educated and cultured community, they got themselves involved in these disturbances and had to move from place to place.

We have given a small sketch of the life of the Saraswats in Maharashtra area during the years from the 7th to 20th century. In the beginning of the present century, a fairly large section of the community resident in Goa, South and North Kanara, came to Bombay in search of employment, as their own territory did not offer enough scope for employment. These pioneers who left their settlements in South and North Kanara quickly adopted themselves to local conditions in Bombay and the surrounding areas like Thana, Bassein, Poona etc. They gained a working knowledge of the place i. e. Marathi and even though they had brought no capital at all, they engaged themselves in business, mainly pan-beedi shops and Coffee stalls or Cha-Dukhans. Some sought clerical service either with the Government or with firms which were then rising and flourishing fast. Each batch of emigrants helped others to come over to Bombay and seek a better livelihood. These emigrants by dint of hard work, honesty and above all their faith in the presiding deity of their native place soon prospered and started supporting their kith and kin who had stayed behind. At one time most of the Saraswats in South Kanara and North Kanara were entirely depended upon the remittances from their kith and kin who had come to Bombay. The economy of the Saraswats left behind in Kanaras had become dependent on the money–orders sent from Bombay. The exodus of Saraswats to Bombay gained momentum and as more and more members passed out from their schools or colleges, they made a bee-line to Bombay to seek employment. Then followed migration of entire families in many instances. For example the Chitrapur Saraswats who were once very prominent in the Kanaras have enbloc migrated to Bombay and other places seeking new pastures in search of better employment. The rise of the three big banks of South Kanara was another factor in the emigration. The banks expanded their activities in Bombay and surrounding areas and many Saraswats found employment in these banks. Now thousands of families have emigrated and here in Bombay there are Saraswats residing in chawls and also in Bungalows

and flats in posh areas. The pioneering efforts and selfless service rendered by the early migrants are mainly responsible for the phenomenal success of the Saraswats.

The love of temples and a passion for erecting them has not left our community. There were numerous temples in the Fort areas in Bora Bazar etc which had been founded by Rama Kamati. Mangesh Shenai and others, but most of them except one passed out of our control. We have temple in Girgaon known as Murlidhar Temple founded by the Bhandare Family. This is still with us. Besides these, we have our own Kashi Math at Walkeshwar belonging to Kashi Math Samsthan. We have also the Kaivalya Math also at Banganga in Walkeshwar. Most of the temples round Banganga were once belonging to our community. Even though the Kaivalya Math possessed a large tract of land in Walkeshwar, the Math itself and the three Samadhis of the Gurus were rebuilt very recently. The Kashi Math has been flourishing over three centuries and was rebuilt and renovated about 50 years ago. The Gokarn Partagali Jeevottam Math too created a Math in Wadala and has and is playing a very vital role in the life of the community. This was possible mainly on account of the spiritual leadership of the Swamijis and the unquestioned acceptance of the same by the community. The Maths had a unifying effect, and it was in these Maths, that the community gathered in thousands, during the unique festivals like the Saptaha at Walkeshwar, the Ramnavami Festival at Wadala Math and the grand Ganeshotsavs being celebrated in a public manner. All the festivals which we used to celebrate earlier in our own native places, are being religiously celebrated here with eclat and due solemnity. This is in fact the assertion of the Saraswat culture. Another aspect of these festivals, is that invariably all our religious ceremonies end with community feeding. The moderns tend to scoff at this mass feeding in temples, especially so, during the current food shortages, but they do not realise that this is the one way to associate with one another and develop camaradery. Nothing makes the group closer, than partaking food together. The differences of rank and riches are forgotten and the brotherhood of man and the fact of being a Saraswat is emphasised.

Recently one more temple has been added by the G. S. B. community at Kurla. This temple is dedicated to Shree Balaji or Shree Venkatesha as he is otherwise known. It mnst be remembered that Shree Venkatesh a was the tutelatory deity of the Vijayanagar Kings, one of whom was helped by a Saraswat to drive away the Muslim conquerors of Goa. Thereafter, the Saraswats of Vaishnavite cult adopted Shree Venkateshwara as their own deity. We have hardly any village or town in South or North Kanara, or even in the settlements in Kanara, where a temple to Shree Venkateshwara or Shree Venkatramana does not exist.

Today, in Bombay and Poona and other urban areas of Maharashtra, we find Saraswats working in every sphere of activity. The Mantralaya of the State, the Municipal offices of the Bombay Corporation have a very good number of Saraswats in key positions. In fact at one time all

the heads of departments of the Government, liJe the Police, and Government departments, Municipal Offices and even the Bombay Port Trust were Saraswats.

Similarly, there are Saraswat Engineers, Medical Practitioners, Lawyers, High Court Judges, Scientists, Enterprenuers in Bombay. There are Saraswat trading establishments, and several Technologists serving in all walks of life. In fact, there is a Saraswat in every walk of life in very high position. At one time, the Vegetarian Restaurants were completely owned and operated by the Saraswats. The Saraswats could thus be proud of their own achievements and their contribution to the progress of the land and its people.

Presently, the Saraswats are beset with many problems. Unemployment is rearing its head amongst the community. Housing is yet another problem which hardly lends itself to an easy solution. Medical attention to the ailing has become a problem owing to the high cost of living. Yet, in all these spheres, including the medical aid, efforts are being made to bring succour. There are Saraswat institutions which grant scholarships to needy boys, a Trust rendering free medical aid and even consultant's advice free, a housing Society providing cheap housing. The All India Saraswat Cultural Organisation has come into being and this is trying to integrate all the different sects of the Saraswats into one main stream of cultural life. It is trying to draw the boys into industrial and technical training courses in order to take their rightful place in the small scale industry.

All the community members who really come up in life in their respective professions like Banking, Govt. Service, Medicine, Law, Teaching, Technology, Catering, Hotel Industry, Commission Agency, Trading Companies, Industry, Travel Agency, Literature, Publishing, Journalism, Politics, Railway Service, Government Service and even Astrologers and Vaidiks have thrived because of their unbounded faith in the deities which they worshipped back home in their native places and the Blessings of their Swamijis. The Saraswats are dynamic in their approach to life and are imbued with high ideals of service to humanity. Their elan and their ardour will not lessen as long as they do not forget their culture. This souvenir, where this small article appears, is issued in commemoration of the QUIN-Centenary of one of our oldest institutions viz. Shree Go*k*arn Partagali Jeevottam Math. This, like the other three Maths has played an unforgetable part in the preservation of the Saraswat entity, culture, life and living. Let us be always grateful to our Revered Swamijis for the great task in preserving us.

—Contributed

ON THIS AUSPICIOUS OCCASION WE PRAY ALMIGHTY GOD SHRI RAMDEV VEERA VITTAL TO BLESS TO BRING UNITY, UNDERSTANDING, MUTUAL LOVE, HEALTH, AND PROSPERITY IN OUR SAMAJ PEOPLE WHICH MAY HELP NOT ONLY OUR SAMAJ BUT TO OUR NATION AT LARGE.

Space Donated by :

MESSRS. P. S. KAMATH & COMPANY

COMMISSION AGENTS

Messrs. Jairam Commerical Corporation

TRANSPORT CONTRACTORS & COMMISSION AGENTS

27, Fancy Chambers, 3rd floor,
Surat Street, Dana Bunder,
BOMBAY – 400 009.

TELEGRAM : SRIYUTH : Bombay : 9.

Telephones
33 90 99 : Office
66 18 85 : Resi.
26 00 09 : H. O.

Tel. Address : "SHRIANANTA" Margao.

Estd : 1875

Phone : 2120

BABOY VERENCAR & COMPANY

52, New Market, Post Box 71, Margao-GOA.

Over 100 years in business of Laces, Haberdashery, Perfumery, Fancy goods, Tailoring material, Wedding articles, Nylon socks, etc. etc.

OUR ASSOCIATES :

M/s. Telstar Hosiery Factory

Prabhadevi Industrial Estate,
Bombay-400 025.

MAKE TRAVEL A PLEASURE TRAVEL ALWAYS FROM

Panaji to Bombay & Back

BY

LAXMI MOTOR SERVICE

AIR CONDITIONED COACHES

FOR DAILY BOOKINGS PLEASE CONTACT AT

— BOOKING OFFICE —

LAXMI MOTOR SERVICE
INDIRA NIVAS
NEAR CINE ELDORADO
PANAJI GOA 403001

Phone : 2759

— BOOKING OFFICE —

LAXMI MOTOR SERVICE
NEAR MUNICIPAL GARDEN
MAPUSA GOA 404705

Phone : 239

— BOOKING OFFICE IN BOMBAY —

634, Girgaon Road
Dhobi Talao
Bombay 400002

or

15 A, Severina Villa
Esperance Wadi
Dadar Bombay 400028
Phone 455371

Gram : SAVITA

Tel. Office : 2143
Res : 2158

M/s. Tucarama S. Loliencar

Importers & Commission Agents

STATION ROAD, P. O. BOX NO. 140, MARGAO -- GOA

Wholesale Dealers for :-

I. T. C. Ltd,	For Cigarettes
The Vazir Sultan Tobacco Co, Ltd,	For Cigarettes
Hindustan Lever Ltd,	For Soaps, Detergents, Vanaspati, Toileteries etc.
The Pioneer Match Works	For Safete Matches
The United Coffee Supply Co. Ltd,	For Tea & Coffee
The Tata Oil Mills Co. Ltd,	For Laundry Soap Chips
Estrela Batteries Ltd,	For Dry Cells, Torches & Thermos flasks
Sharpedge Ltd,	For Blades
Parle Products Pvt. Ltd,	For Biscuits & Sweets

BRANCHES AT :

Ganesh Prasad,
Dr. Atmarama Borker Road,
Panaji.
Phone : 3606

Deshprabhu Building,
Feira Alta,
Mapusa.
Phone : 286

Antono Lobo Building,
Near Sub-Post Office,
Vasco-da-Gama.

WINNERS OF THE TRANSWORLD TRADEFARE SERVICE AWARD 1975

Shree Gokarn Partagal Jeevottam Math

Its Genisis, Growth and Impact in Karnataka

– **P. S. Kamat**, Advocate, Karwar

Our Math completes, this year, its glorious reign of 502 years. In celebrating, in a fitting manner, this quin-centinary of this institution it is proper that a Souvenir, depicting its past and visualising its future, is got published, as a part of the celebration.

I am called upon by the Karnataka State Committee to contribute a short article on "The life of our community in Karnataka". The subject, stated, is both wide and vague. Hence, I have taken the indulgence of re-shaping the same in the form of the above title.

In Vedic terminology Saraswati and Bhaarati are synonymous words. Hence, Saaraswats are in a sense Bharatiyas, in a historic perspective. Correspondingly, Saaraswats can be called the earliest Vedic Brahmins, residing in Aaryavarta or Brahmaavarta territory in Bhaaratwarsha. The later innovation creating southern and northern divisions of Brahmins, need not be much dilated upon.

The Saaraswat culture is essentially the Vedic culture of Bhaarat. It is the culture of the land of enlightenment. Saaraswats can claim to be the main blood artery of Bhaarat spreading in all its parts, from Kashmir to Kanyaakumaari and Dwaaraka to Jagannaathpuri. Hence, this vital blood has to be kept continuously flowing integrating the whole country. It is not only the privilege but a duty on the part of Saaraswats to dedicate themselves to this important role of integration even in present times.

Saaraswats are associated with the sacred river Saraswati. The Saaraswat Muni, the son of the Dadheechi Muni, by river Saraswati, is said to be the progenitor of Saaraswats. These Saaraswats had their original abode in Punjab from where they seem to have migrated to the East in northern Bihar known as Gowda Desha. It is from this place that a new stream of this community is called the Gowda Saaraswat Brahmins. This name seems to have been acquired by them when the Saaraswats migrating along the course of the Saraswati river to Dwaarka on the western sea; further migrated downwards on the maritime reclaimed land known as Konkan. This migration is associated with Parashuram, i. e. an event during paleolithic age. The anecdote that Parashuram brought Gowda Saaraswat families of ten Gotras from TRIHOTRA (modern Tirhut) can be very well interpreted as the migration of these people to Konkan and mainly to its capital Gomantaka in a very remote past.

The word Aarya as used in Vedas and vedic culture should not be wrongly confined to an ethnic description of a particular class. In its wider sweep the word

Aarya comprehends a qualitative meaning signifying a class of people with creative discipline and enlightenment as being the essence of their culture and creed.

After a long slumber and slavery Bhaarat has to revive its nationhood, to bring itself not only in line with other nations but even to stand at the fore front of them. At this juncture it would be appropriate to revive and remind of the true Aaryan culture.

I would venture to find the word Aarya derivated from RITAM. SATYAM AND RITAM are two important oft quoted words in the Vedic lore. Satyam is the Absolute truth in its latent form, where as Ritam is its patent form in all the creation. This creative evolution implies the science and art of life. It is this knowledge that is described as Vedanta Vijnaana in Upanishads. A proper combination and co-ordination of both these aspects of selfsame truth alone can give a harmonious life to humanity on this globe.

The healthy creative and enlightened Vedic culture of the above type found, in the hoary past, is also perpetually found in the living present; and these eternal verities are called the Sanaatan Dharma of man. Vedas taught and propagated this code of human life through its vibrant teachings which are absolutely necessary to evolve man into super man, which is the only destiny of the human beings.

SHREEMAT BHAGAWATGEETA presents all humanity the epitome of this philosophy, which is the science and art for a harmonious proper development of man. India, however, which has passed through various cycles of human culture, unfortunately drifted towards objective achievements at the cost of spiritual growth resulting in inhuman and indulgent propensities. This gave rise to a counter tide of reformation and a rehabilitation of a compassionate human life of renunciation and restraint in the form of Buddhism and Jainism.

Even this healthy tide, as time passed, precipitated into an unhealthy dislocation of the Vedic vigour to the detriment of a national life, though its impact outside India gave a new religion and culture to the the less advanced countries, far and distant in its sweep.

The national resurgence, once again came into the form of the advent of the Great Adi Shankaracharya. "It was upon the dying embers of Buddhistic renunciation that Shankaracharya built the great fabric of Hindu asceticism. In those days Karnataka in the deccan was the great seat of theological learning."

The great Shankara sat at the feet of his guru Govinda Paada who was a disciple of Shri. Gowda Paada, a Saraswat Brahmin. The Advaita philosophy, propagated by Shankara, was imbibed by him from his eminent Guru. The credit goes to Shankar for reviving the Vedic culture once again throughout India. For this purpose, he created the four Maths or Dhaams, one at Badari in Himalayas, 2) at Dwaaraka on the western coast, 3) Jagannath Puri on the eastern coast, 4) Shringeri in south. This reformation swept over whole of India with an alacrity so majestically extended even to the whole world. Thus, the Saaraswat Acharyas gave through their eminent disciple Shankaracharya, like Shri. Ramakrishna Paramahansa later, through his immortal disciple Swami Vivekanand, to

the whole world, the truely living spiritual code for human evolution. "leading from darkness unto light, from mortal unto immortal and thus from fragmentary truth to the comprehensive one, from Aasat to Sat." This vedic renaissance, achieved just before the christian era or thereafter, is still continuing its momentum with fresh gearing from time to time. During this movement, the Saaraswats who completely co-operated and co-ordinated with this Vedic revival, split themselves into two classes i. e. the Purohitas and Grihastas with a view to maintain the vedic lore and practices in their pristine purity.

This reinassance reminds one of the earlier antidiluvian disappearance of vedic culture and the revival of the same during post-deluge period by the great Sage Saaraswat referred to above. The Sage DADHICHEE is said to have offered his bones to the heavenly Gods to fight against the Asuras. Saaraswats the descendents of the same Sage and mother Saraswati should also inherit this creed of dedication even in a modern times, in the reconstruction of India. The early Saaraswats were followers of Shankar philosophy, the Advaita School of philosophy, though it had a blend of shaakta cult of Bengal, influenced as well by Tantrika school of Kashmir and other northern parts of India. This state of things continued till the advent of Shri. Madhwacharya in the 13th century.

During Vedic era, there was no direct mention of temples and maths. Aashrams and Gurukuls were the institutions to propagate and practice both religious and secular training during that time. It was for the first time given to Shankar to create Maths after the model of Vihaaras of Buddhistic culture, and incidentally an ascetic order just after the fashion of the Buddhist monks. These institutions have been adopted by the subsequent Acharyas and thus have come to stay throughout India in various forms.

The Shaakta and Taantrika cult gave rise to temples for worshipping Gods and Goddesses in their technical form. Saaraswats adopted these institutions even when they came down in Gomantaka. The historic temples of Kamakhya in Kamarupa in Asaam, Mahaalsa Narayani temple in Trihotra, northern Bihar, and Mangirisha Temple in Monghir have later their prototype in Goa after the Gowda Saaraswat had settled there. Adi Shankaracharya-realised the importance of integrating the Hindu mind by prescribing the mode of worship of 5 Deities.. They are (1) Shiva, (2) Vishnu, (3) Shakti-Laxmi or Parvati or Saraswati, (4) Surya and (5) Ganapati. This very idea now permeates through the well known Bhajans of Shri. S A T Y A S A I B A B A. The Madhwa cult in Goa additionally introduced Vaishnava Deities as Kuladevaas. Some of these had also to migrate into North Kanara, along with their devotees during their exodus from Goa during Mohammadan and Portugese rule.

Indian soil with its innate religious instinct has always to be regenerated at the religious level only. Integration, in its true sense in India, can never be achieved accept through this mode. Mere secular efforts

would not accopmlish the same in spite of modern trends of scientific and rational thinking.

As time passed the vibrant philosophy of Shankara fell a victim to a pesimistic cult denouncing the world as mere Maya or Myth. Vedas, as a matter of fact, never gave vent to such gloomy thoughts. They were never tired of life, on the other hand Vedic people aspired to live a full course of 100 years of human lease of life, with prosperity and peace. The sublime Gayatri hymn was invocated for an enlightened life for such a healthy, harmonious human life both in this world and even thereafter.

It is this phrase of vedic cult that had to be once again revived by Shri. Ramanujacharya and finally and firmly by Shri. Madhwacharya. The philosophic system- of Madhwacharya is generally known as a school of Dwaita philosophy, which is in some quarters, disparaged as a narrow disintegrating code of human life.

A close study of Madhwa philosophy would surely dispel this wrong notion about the sound logical theory based on the relative truths in the phenominal world in juxta position with comprehensive unitary truth which may be summed up as Poorna brahma Tatwa. The greatest service done to the humanity by Shri. Madhwacharya is the bold refutation of the negative Mayaavaada of the follwers of Shankara, though Shankara himself had oft stated, that his Advaita philosophy was only Bhaawatmakam and not Kriyatmakam.

Shankar has been so misinterpreted and misunderstood as to lead one calling him as Prachhanna Buddha i. e. Buddha the concealed or garbed.

Shrimadaananda Teertha or Madhwacharya was the last Acharya who wrote the first commentary on Rigveda and that too in a peotic style. As a great student, he found and advocated the theory of triple interpretation of Vedic hymas and other scriptures also in the form of—(1) Adhibhoutika,-the physical aspect, (2) Adhidaivika the mental or psychical, (3) Adhyaatmika,-the spiritual aspects of one and the same. In recent times, Shri. Aravindo has upheld this important theory and has tried to import it in his philosophy. Thus, the Maadhwa philosophy has revived the vedic philosophy in India in its indegenous pristine spirit. His teachings proclaim that the kingdom of heaven is here only and can be achieved in this very life just as pronounced by Jesus Christ to his followers.

Maayaa is the substance and power of all creation as per Geeta. All created things are changing but they are not mere illusions. They form but relative truths and not absolute negation. Laxmi Narayan is thus pointed out by Madhwacharya as the first and last principle of truth, the one omnicient, omnipotent, entity that creates and supports, as Mahaa Vishnu, all that is manifested by his own will and Leela in the company of Shri. Laxmi, ever united with him.

With this philosophic background followers of this Acharya have once again revived the robust vedic culture and philosophy in its pristine purity. Gowda-Saaraswat Vaishnava followers of this Acharya have thus found in his teachings a home truth of the Saaraswat cult of the Vedic era.

. Shri. Madhwacharya's travel to Gomantaka had sown the seeds of his teaching amongst the Saaraswat settlers in Gomantaka. The concrete form, however, of a specific Math was relegated to a later period, when 500 years ago Shree Narayan Theerth Swamiji, being initiated into Sanyasa by Shree Ramachandra Teerth Swami of Phalamar Math of Udupi Ashta Mathaas found the Gowda Saaraswat Madhwa Math at Bhatkal, which is known generally as Wadeyar Math. This title seems to have been bestowed by Kannada rulers of the time.

The third successor, Swamiji Shree Jeevottam Teertha in his all India travels came across 3 images in Sheela river made of Panchaloha metal. He brought them with him and significantly named as (1) Bhoovijayavithal (2) Digvijayavithal, and (3) Veeravithal. The first was installed at Gokarn, from which time the Math takes its main name, the second was installed at Basroor, the birth place of the said Swamiji and the third image was worshipped by him personally, with a direction that the said image, after him had to be worshipped by the presiding Swamiji alone or the initiated Shishya Swami and none else.

The three images, in their postures and symbolical embellishments, depict the three aspects of Shri. Vishnu Tatwa as envisagged by Shri. Madhwacharya himself. Our religious foundation, in this manner, prescribes a complete code o human life, a pilgrimage from human to divine life of man.

About 250 years later, Shri. Ramachandra Teertha Swamiji found in the precincts of Gokarn Math four images: (1) Shri. Rama (2) Sita (3) Laxman, along with (4) Anjaneya. As per directions received in dream he took these to the north of Kali river and on his arrival at Partgal he was again directed to consecrate the first three, there only. This is the foundation of Partgal Math; since then the main Math has been shifted to that place alone and named as Gokarn Partgal Jeevottam Math.

At that period Partgal and neighbourhood seems to have been a part of the Sonda Government, a Kannada Princedom. The Sonda ruler later being afraid of the Hyder and Tipu rule and to avoid the devastations by those rulers preferred to surrender five villages of his kingdom now called Panchagram to the Portuguese and find an asylum under them at Nageshi in Fonda Taluka. Thus, the Jeevottam Math at Partgal had its final stage even in Karnataka, from an historical point of view.

After the Portuguese Government took over this area it formed part of Gomantak territory. And since then the Goa people have with their devotion and zeal and also with funds and properties, enriched this Math, and this dedication continues uptil today growing from time to time. The prsent status of the Math as a distinguished institution in India owes much to the dedication of Goa people the others have contributed their best.

The philosophy which this Saaraswat Madhwa Math preaches and preserves has given a tremendous all round impetus to the followers both in Goa, Karnataka and

elsewhere. The impact of this Math on the folowers and others in the Karnataka was surely very conducive to the prosperity of the followers. Old Kannada rulers Ekkeri Kings during this time apperciated the talents of the followers of this institution and even entertained some important persons like Divan Ramachandra Vithal Mahale as their Ministers. Mahale Minister has left his memories in the various temples, constructed by him in South and North Kanara. Shri. Venkatesh and Vithal images have been installed therein. This evidences the assimilation of the Venkatesh and Vithal cult both from East and Southern side. It is important to note that the Vithal in Pandharpur is the one common spiritual link between Maharastra and Karnataka just as Shree Venkatesh Deity is the link between Andhra and Karnataka. One Narayan Mahale was appointed as a negotiator with the Portuguese by the King Venkapp Nayak (1586-1629) just as one Rama Kamat was honoured by the Portuguese in the island of Bombay by being appointed as Administrator thereof. This Rama Kamat handed over the island of Bombay to the British, and the address given at that time is in Kannada. One Rama Pai was a negotiator to Veerabhadra Nayak of Bednoor government (1629-1645) and Ganesh Mahale was the financial adviser to Shivappa Nayak of the same dynesty. Thus the Goud Saraaswats enjoyed high offices under Shivaji and Peshwas as much as they also did in Karnataka. Madhav, the great Minister in Vijayanagar kingdom was also a Saaraswat. Thus, history evidences the great part played by our ancestors in the past even in Karnataka region. In modern times our Samaj has contributed to State and Central Legislatures, State and Central Cabinets and the administration thereof in a recognisable manner. Padmashri T. A. Pai, the Central Minister former for Industries is a recent contribution from our Samaj, though with allegiance to Shree Kashi Math.

During the independence struggle both in North and South Kanara, our people have played an important role and have contributed their best.

Village Industries Centres conducted by some of these have exhibited their capacity for constructive work also.

The Goud Saaraswats have generally the appellation as Shenvi, Shenoy or Shanbhag or Shanbhogues. All these are synonimus words, signifying the important role many of these Goud Saaraswats played in Revenue Administration under the British and the earlier rulers. Whatever may be the correct derivation of this word, it has been freely used as a respectable way of being called in a society at that time.

The main avocation of these people especially in Karnataka was trade and industry. They have contributed to the economic prosperity in every place, they have settled down. Agriculture was not neglected by them though a feudal system grew around their acquisitions. The various temples installing the Kuladevatas in Karnataka by these people have been enriched with large properties and funds, so much so that in some of them free meals are occasionally provided to the poorer

section off the community as well as to thers in these temples.

Saaraswats carrying with them the Vedic trait of learning and teaching have in modern times raised many educational institutions in Karnataka; Both in North and South Kanara from the level of primary education to the college education. Amembal Subray Pai in South Kanara is a leader in this movement. He was a great social worker and he was the founder of the banking system in South Kanara. Former Chief Justice A. Narayan Pai the President of the Karnatak State Committee of the Panch-Shatabhi Moyhotsav Samiti comes from this family and the Canara Bank Directors and the founders also are members of the family of this great social workers. Another Pai family of Udupi affiliated to our Kashi Math has also played a splendid part recently in raising the Syndicate Bank to the present heights by their wise administration. Padmashri. Dr. T. M. A. Pai, Shri T. A Pai and Shri. K. K. Pai may be credited with this great contribution to the country at large. The Manipal educational campus has been the foremost insitution in the country and has attracted even international appreciation. It is a creation of the vision and wisdom of the wizard of Manipal Dr. T. M. A. Pai.

Even in North Kanara, the Gibb High School and the Kanara College in Kumta owe their origin to the members of Goud Saaraswat followers of this Math. Similar institutions have also grown by their efforts in collaboration with others in other places of the district. Thus, this section has served the cause of education in both these districts by opening new institutions and serving as teachers and professors in them in large numbers also.

The Purohit section of these Goud Saaraswat Brahmins have been preserving the Vedic Lore and the Smriti practices in various Acharya Famillies., Our present Swamiji and his Guru Swamiji both come from the Acharya family in Gangolli in South Kanara. At this juncture it may be passingly noted that many of the presiding Swamis of this Math have come from Karnataka region itself, and have by their personal eminence enhanced the sanctity and prosperity of the Math, to a great extent.

Various Acharya families are spread over the whole of Karnataka. Some of them may be named as follows :

Family of Pandurang Acharya in Sagar, Ramakrishna Puranik in Bhatkal, Anant Puranik, Baba Puranik, Krishna Puranik, Narashinha Puranik and others are some of the prominent Acharyas. Vyasaraya Acharya in Sunkeri with his eldest son Raghuveer Acharya formed important Acharya families in Karwar Taluka. All these Acharyas contributed their best to the teaching and study of Vedic Lore, astrology and also Smriti rituals. These families still continue the old traditions in one form or the other.

Medical education, legal education and engineering has also attracted many young men of this section, and these professions and avocations have been successfully carried on by them with great reputation. It is creditable to see that the Shenoy family in Karkal are by tradition great sculptors

in stone work. Ranjal Gopal Shenoy at present, a member of the said family, the sculpture of huge statues of Bahubali erected at Dharmastal, has earned international appreciation and has been even engaged by Japan for a huge sculpture of Buddha Statue to be installed there.

In modern times, Shri. Rangappa and Sheshagiri Kamat of Hubli pioneers in Catering Science. have contributed to Karnataka a chain of best hotels with boarding and lodging arrangements.

Since the British times majority of the forest contractors come from this class even to this date. Betelnut Agency has been another important business of theirs. Tile manufacturing factories also have been manned by many recently.

Thus, an all round flourishing life has been found to have continuously carried out by the followers of this Math in Karnataka since at least 5 centuries under this Holy Centre whose Quin Centenary is being celebrated with great joy and jubilation this year.

It is important to note that many of the intellectuals of this section have migrated from India to America, England and other Places, and have been successfully carrying on their professions and avocations there also, thus carrying the fame of the Math even to the long distances outside India. Many families have recently settled in Bombay & Bangalore Cities and have taken to many professions and avocation there.

It is a happy thing to see that with all these changes, they have not forgotten their home mother tongue Konkani though they have excelled in literary fields in other local languages whereever they have gone. Manjeshwar Govind Pai is a reputed first Kannada national poet and his efficiency in both English and Tulu language is well known, both as a scholar and research worker thereof. The Kannada Style of 'Chunavani' Periodical conducted by Shri. N. G. Shanbhag of Kumta has become a name by itself.

With Blessings of Shree Veera Vithal and Rama Dev and with the grace and penance of our present Guru Swamiji His Holiness Shree Vidyadhiraj Thirtha Swami we have every-right to visualise a more glorious future for the Math and its followers, provided, we properly understand and implement the vedic Saaraswat culture in its true spirit and resolve to once more dedicate outselves to the imminent task of regenerating our creed and duty of integrating the country by dedicated work of enlightened life at all levels both-spiritual and secular.

Passingly it may be noted with interest, that this Math, in addition to the main Loyalty of Goud Saaraswats has its-followers in a small section of Mogaveera class. These followers are also making an all round progress so much so one of them Justice G. N. Vaidya has been at present donning the High Court Bench in Maharashtra along with Justice N. D. Kamat coming from G. S. B. section of the followers of this eminent Math.

On this important occasion I pray our hopes may be fulfilled and the glory of the Math may grow from strength to strength with the dedication and Zest of its followers.

आमच्या कार्यक्षेत्राच्या सीमा विस्तारत आहेत...

आम्ही भारतातील खाणीतून कच्च्या धातू
काढतो आणि जगभरच्या बाजारपेठात त्यांची निर्यात करतो...
ारतातील मोठमोठे नागरी इंजिनिअरिंग प्रकल्प बांधण्याची कामं स्वीकारतो...
मालाची व माणसांची वाहतूक करतो...
अशी अनेक महत्वाची
कामं करण्याचं कौशल्य आणि कुवत
आमच्यापाशी आहे आणि याहीपेक्षा अधिक काही
करण्याचा आमचा
संकल्प आहे.

व्ही. एस. डेम्पो
अॅन्ड कंपनी
प्रायव्हेट
लिमिटेड
डेम्पो हाऊस,
कांपाल, पणजी,
गोवा

DEMPO
INTERNATIONAL PASSPORT
NO: IXIV-A/Q: 38

CHAITRA-DEMPO-20-MAR

EXCELLERATING NATIONAL PROGRESS
THROUGH ECONOMIC RECONSTRUCTION
OF GOA

DEMPO
MINING CORPORATION LTD.

Mining Concessionaires
&
Mineral Ores Suppliers

HEAD OFFICE
DEMPO HOUSE
CAMPAL
PANJIM - GOA

Printed by Madhavrao A. Pai at Shree Kundodari Mudranalava, 201-204, Madhani Estate, Dadar, Bombay 400
Edited and published by Chandrakant S. Keni, Secretary, Ce [illegible]mmittee. Shree Samsthan Gokarn Parta[illegible]
Jeevottam Math, Pancha-Shatabdi Mahotsav Samiti, Partagali [illegible] inquinim, Canacona-GOA

LIBRARY

WORLD KONKANI CENTRE

Shakthinagar, Mangalore

No: Acc. No :

Issued on	Borrower's No. and Signature	Returned on

ORLD KONKANI CENTRE
LIBRARY
SHAKTHINAGAR D.K.

cc. No. ______________________

. Books lost, torn, defaced, marked or damaged in any way shall have to be replaced by the borrower.

. Books issued can be recalled at any time, if necessary.

HELP TO KEEP THIS BOOK FRESH & CLEAN

